

XXXII. évfolyam, 5. szám

2025. november 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSISJE

PRIJATELSTVA

PRJATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵՎՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

Szerkesztő munkatárs:
Balányi Klára

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége

1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:

baratsagujsag@gmail.com

eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149 (nyomtatott)

Terjeszti az ONÖSZ

és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatia Kulturális, Információs és Kiadói
Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Skrlnné Sákán Tímea ügyvezető igazgató

www.croatica.hu

ISSN 2061-0718 (Online)

Online szerkesztő:

Boros Árpád e.v.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését

a Miniszterelnökség

Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért

Felelős Államtitkársága,

a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,

az Országos Horvát Önkormányzat

és a Bethlen Gábor Alapkezelő

támogatta.

Lux Antal 90!

WOPI, 2025 (papír, acryl)

Regenbogen, 2019 (papír, acryl)

Címlapunkon – Antal Lux: OWX

papír, acryl, 2025

A magyar-bolgár barátság napján

A Bolgár Országos Önkormányzat, a Magyarországi Bolgárok Egyesülete, a Fővárosi Bolgár Önkormányzat, a budapesti Bolgár Egyházközség és a bolgár nemzetiségi szószóló gazdag programot szervezve ünnepelte a magyar-bolgár barátság napját.

Az idei magyar-bolgár barátság napi rendezvénysorozat első eseményeként október 15-én, az Eötvös10 Galériában nyílt meg a *Mazsaroff Miklós-díjas képzőművészek* kiállítása a Terézvárosi Bolgár Nemzetiségi Önkormányzat szervezésében. A következő napon a *Bolgár Kultúra Házában* nyílt kiállítás a magyarországi bolgár művészek alkotásaiból. A „Magyarországi bolgárkertészet örökségelem” bensőséges ünnepség keretében került felvételre a Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Jegyzékébe.

Október 18-án az esztergomi Bazilikában *Rilai Szent János emléktáblájánál*, amely a két nép közötti barátság egyik jelképe, virágokat helyeztek el a bolgár és a magyar közösség nevében. *Varga Szimeon*, az országgyűlés bolgár szószólója, *dr. Muszev Dancso*, az Országos Önkormányzat elnöke és *Soltész Miklós* államtitkár mondott köszöntőt.

Október 19-én a bolgár államfő, *Rumen Radev* meghívására Bulgáriába látogatott *dr. Sulyok Tamás*, Magyarország köztársasági elnöke. Megtekintette a történelmi *Bacskovói kolostort* és ellátogatott a száz éve született *Nagy László szmoljani* emlékházába is. A rendezvénysorozatot a *Nikolaj Hajtov Rodopei Drámai Színházban* tartott ünnepi gálakoncert zárta, melyen Nagy László írásai is elhangzottak.

Dr. Sulyok Tamás hangsúlyozta: „Hit és állhatatosság, hagyománytisztelet és hazaszeretet. Ezek a közös értékek adják a bolgár-magyar barátság alapját. Isten áldja Bulgáriát! Isten áldja Magyarországot!”

Rumen Radev bolgár és Dr. Sulyok Tamás magyar köztársasági elnök

BARÁTSÁG

XXXII. évfolyam, 5. szám

2025. november 15.

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Nemzetiségi Ösztöndíjasok III. Találkozója a Parlamentben	11944
Schubert Olívia a FUEN új elnöke	11946
Gondolatcollázs a szlovák gyermek diákszínjátzó táborokról	11948
Búcsúzunk... Kreszta Trajántól	11951
„Kincset kaptam útravalónak. . .”	11952
Kincsek az értéktárakból	11958
„A nyelv magas szintű oktatása az alfája és ómegája mindennek”	11964
Népszerűtéri tábor Gyulán	11965

TANULMÁNY

Tótkomlós és környéke temetői	11966
-------------------------------	-------

KÖNYV

Ha azt mondják nekem, hogy menjek vissza Magyarországra gyalog, gondolkodás nélkül elindulok	11972
--	-------

NOVEMBERI ESTÉKRE

Varga Ilona: Joka XIX.	11981
Novemberi versek	11989
Bárkányi Valkán Zoltán elbeszélései	11990

HÁZAINK TÁJA

Téli ételek savanyúkáposztából	11996
--------------------------------	-------

INHALT, CONTENTS

Előfizethető az Országos Nemzetiségi

Önkormányzatok Szövetsége

Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Kapcsolat: Somogyi Zsuzsanna, ONÖSZ

e-mail cím: zsuzsanna.somogyi@slovaci.hu

telefon: +36 30 211 3980

Nemzetiségi Ösztöndíjas Pedagógushallgatók III. Parlamenti Találkozója

Október 9-én harmadik alkalommal rendezték meg a nemzetiségi ösztöndíjas pedagógushallgatók találkozóját az Ország-ház főrendiházi üléstermében. Az eseményre Ritter Imre német nemzetiségi képviselő, a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága elnöke minden mostani és az ösztöndíjrendszer bevezetése óta végzett nemzetiségi ösztöndíjas hallgatót (óvodapedagógust, nemzetiségi tanítót, tanárt és szaktanárt) meghívott. Az eseményen a nemzetiségi képzés helyzetéről és a Nemzetiségi Pedagógus Tanulmányi Ösztöndíj eddigi eredményeiről szóló beszámoló mellett az ösztöndíjprogram további fejlesztési lépéseiről is szó esett.

Soltész Miklós államtitkár köszönti Paulik Antal szlovák szöszlőlt és Kozma Györgyöt, a Magyarországi Románok Önkormányzatának elnökét.

Friss ösztöndíjasok
(Gallai Gregor felvételei)

A rendezvény célja a nemzetiségi pedagógusképzés és a nemzetiséget támogató ösztöndíjprogram fontosságának hangsúlyozása volt, kiemelve a nemzetiségi pedagógusok meghatározó szerepét a nyelvi és kulturális identitás megőrzésében, valamint a közösségek jövőjének biztosításában. A találkozót Ritter Imre mint az alkalom szervezője és házigazdája a jelenlevő nemzetiségi képviselők, a nemzetiségi pedagógusképzésben részt vevő intézmények vezetői, tanárai és a hallgatók köszöntésével nyitotta meg.

Soltész Miklós, a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatért felelős államtitkára megnyitó beszédében felidézte, hogy míg az 1970-es, 1980-as években még tapasztalhattuk a nemzetiségi nyelvhasználatot a hétköznapi életben, otthon, különösen vidéken, ma már nem beszélnek a nemzetiségi nyelvet a családban, így a nyelvismeret átadása teljes mértékben a nemzetiségi pedagógusokra, közvetve a nemzetiségi önkormányzati vezetőkre, helyi vezetőkre hárul. A kormány továbbra is támogatja ebben a feladatban a nemzetiségi önkormányzatokat, oktatási intézményeket, civil szervezeteket.

Az államtitkár több területet emelt ki, ahol már megmutatkoznak az előző tizenöt év eredményei. Az ösztöndíjprogramban eddig nyolcszáznegyvenhat diák vett részt, akik megszerzett tudásukkal egy-egy nemzetiség életét szolgálják. Mára közel százhusz, nemzetiségi önkormányzat által fenntartott oktatási intézményben mintegy húszezer fiatal tanul, és több mint négyezer pedagógus dolgozik. A nemzetiségi pedagógusi ellátottság és pedagógusképzés biztosítására indult 2018-ban – és azóta három lépcsőben emelkedett – a nemzetiségi pedagóguspótlék. Az elmúlt években már ötszázötvenkét jó tanulmányi eredményt elért és a nemzetiség közösségi életében is aktív 11-12. osztályos középiskolásnak biztosítottak nemzetiségi tanulmányi ösztöndíjat. Szintén 2018-ban indult a nemzetiségi pedagógushallgatói ösztöndíjrendszer, amelybe évről évre egyre többen tudtak bekapcsolódni. A kormány támogatásával folyamatosan haladt a nemzetiségi fenntartású iskolák, óvodák felújítása. A találkozó napján megnyílt a nemzetiségi ösztöndíjprogram pályázati felülete, megindult a pályázati lehetőség a 2025/2026-os tanév nemzetiségi pedagógus tanulmányi ösztöndíjra, melynek összege a tanév második félévétől emelkedni fog.

A nemzetiségi pedagógusképzés mellett a 2026/2027-es tanévtől kezdve horvát, német, roma, szerb és szlovák nemzetiségi nyelvű színészképzés indul, jelentette be a találkozón Vidnyánszky Attila, a Nemzeti Színház vezérigazgatója. Mint mondta, kárpátaljai színészként tapasztalta a színház kultúra- és nyelvmegtartó erejét, ezért is tartja fontosnak, hogy a hazánkban élő nemzetiségek saját nyelvükön kapcsolódjanak be a színházművészetbe. A Nemzeti Színház már nyolc

Az előadások között a városi Paul Angermann Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskola kórusa adott elő harmonikával kísért dalokat. A résztvevőkről közös fotó készült az Országház fülépcsőjén, majd állófogadással zárult a találkozó.

alkalommal adott otthont a Jelenlét Nemzetiségi Színházfesztiválnak, ahol a nemzetiségek társulatai évről évre színvonalas előadásokkal lépnek fel. Ez is indokolja a nemzetiségi színészképzés szükségességét. A nemzetiségi színésznövendékek is ugyanolyan ösztöndíjban részesülhetnek majd, mint a pedagógushallgatók, a felvételik már 2026 márciusában megkezdődnek.

Pósánné Rác Annamária, a Kulturális és Innovációs Minisztérium felsőoktatásért és felnőttképzésért felelős helyettes államtitkára „A nemzetiségi pedagógusképzés napjainkban” címmel tartott előadást. Elmondta, hogy jelenleg tizenegy felsőoktatási intézményben folyik nemzetiségi pedagógusképzés horvát, német nemzetiségi, roma, román, szlovák, szlovén szakirányon. A kis létszámú szakok fenntartásának támogatása a kormány részéről jelentős többletköltséget jelent. A hallgatók létszáma hatszáz-hétszáz fő között van, növekvő tendenciát mutat az előző évekkkel összehasonlítva, mintegy 90%-uk nő, és háromnegyedük vidéki településen él, illetve onnan származik. Jelenleg a görög tanító- és tanárképzés beindításának előkészítése folyik. Az anyanyelven végzett hallgatókból tudatos kettős identitású pedagógusok lesznek, akik továbbadják nyelvüket és kultúrájukat – összegezte beszámolóját Pósánné Rác Annamária.

Weigert József, a Magyarországi Németek Pedagógiai és Módszertani Központjának intézményvezetője bemutatta a Nemzetiségi Ösztöndíjprogram múltját, jelenét és jövőjét. Felidézte egy 2017-es felmérés eredményét, amely előre jelezte az óvodapedagógus-hiányt a német nemzetiségi óvodákban. Ismertette azokat a lépéseket, amelyek a 2018-as Nemzetiségi Ösztöndíjprogram elsőéves óvodapedagógus hallgatók számára történő elindulását megelőzte, majd ennek kiterjesztését a tanító- és tanárképzésre s valamennyi évfolyamra. Az ösztöndíjprogramban német nemzetiségi hallgatók vettek részt legnagyobb számban, majd horvát, roma, román, szerb, szlovák és szlovén nemzetiségűek. Egy 2023 novemberében végzett felmérés szerint a hallgatók előnyösnek érzik az anyagi támogatást, ez ösztönzést is jelent számukra a jobb eredmények eléréséhez, és jobb elhelyezkedési lehetőséget remélnek nemzetiségi pedagógusként. Tudatosabbak a pályaválasztásnál, felkészültségük alaposabb és jobb életpályamodellnek néznek elébe.

A parlamentbéli esemény a Nemzetiségi Ösztöndíjprogram egyik legfontosabb találkozási pontja, amely minden évben lehetőséget ad a leendő nemzetiségi pedagógusoknak, hogy tapasztalatot cseréljenek, közösséget építsenek és megerősítsék elkötelezettségüket a nemzetiségi oktatás és kultúra szolgálatában. Az ösztöndíjprogram legfőbb célja a nemzetiségi pedagógus-utánpótlás biztosításának elősegítése, szakmailag elhivatott nemzetiségi oktatók, nevelők képzése.

Erős érdekképviselés, szoros együttműködés, stabil jövő a kisebbségeknek

Schubert Olívia a FUEN új elnöke

Schubert Olívia, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának (MNOÖ) elnökhelyettese és 2022 óta az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniójának (FUEN) alelnöke bejelentette indulását a FUEN elnöki tisztségéért. Az elnökválasztásra 2025. október 25-én az olaszországi (dél-tiroli) Bolzanóban került sor, ahol a leköszönő Vincze Lóránt utódként 2025. október 25-én elnökké választották.

Schubert hosszú évek óta szoros együttműködésben dolgozik a FUEN-nel és annak tagszervezeteivel. Meggyőződése, hogy a kisebbségek nem csupán nyelvük, hagyományaik és kultúrájuk őrzői, hanem hídak képeznek a nemzetek között, és ezzel döntő szerepet játszanak Európa békéjének, demokráciájának és összetartásának erősítésében.

A FUEN e törekvések legfontosabb mozgatórugója: – Elnökként célolok, hogy növeljük politikai súlyunkat, következetesen tovább vigyük a Minority SafePack Initiative (MSPI) célkitűzéseit az Európai Unióban, és hosszú távon biztosítsuk a szervezet működésének alapjait – hangsúlyozta. Kiemelten fontosnak tartja a kisebbségek érdekképviselésének erősítését a nemzeti és nemzetközi partnerekkel való még szorosabb együttműködésen keresztül. Ezek mellett folytatni kívánja az MSPI céljainak képviselését, többek között az Európai Parlament kisebbségi frakcióközi munkacsoportjával való kooperáció révén, valamint kezdeményezi egy kisebbségi ügyekkel foglalkozó tanácsadó testület létrehozását az Európai Bizottság mellett. Ugyancsak kulcsfontosságú számára a FUEN működésének hosszú távú biztonsága: a stabil pénzügyi háttér, a jól felkészült szakmai csapat, a jogi és technikai támogatás, a fiatal nemzedék bevonása és a nyilvánosságban való erőteljes jelenlét.

Megválasztása után Schubert Olívia elsőként személyesen keresi fel a legfontosabb partnereket, elkészíti az MSPI-folyamat folytatásának cselekvési tervét, valamint áttekinti a 2026 utáni finanszírozási lehetőségeket, új és hosszú távon is biztonságot nyújtó forrásokat keresve.

Szakmai és személyes hitelesség

A magyarországi német származású jelölt Dél-Magyarország soknemzetiségű környezetében nőtt fel, amelyben a különböző közösségek békés együttélése meghatározó élmény volt számára. A kölni egyetemen germanisztikát, történelmet és politológiát tanult a kisebbségi jogokra specializálódva. Pályafutását a kisebbségi ügyek szolgálatába állította, és az elmúlt huszonöt évben számos vezető tisztséget töltött be a nemzetiségi közéletben és az oktatásban. Széles nemzetközi kapcsolatrendszer épített ki, és szoros együttműködésben dolgozott többek között az Európa Tanáccsal, az EBESZ-szel, az ENSZ-szel és az Európai Unió intézményeivel. Erősségei közé tartozik a több évtizedes vezetői tapasztalat, a stratégiai gondolkodás, a nemzetközi együttműködésekben való jártasság és az emberek összekapcsolásának képessége. Ezáltal egyszerre testesíti meg a kisebbségi identitásból fakadó hitelességet és a nemzetközi szinten megszerzett szakmai felkészültséget. Elnöksége nem érinti a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatában jelenleg betöltött elnökhelyettesi pozícióját, hiszen a FUEN elnöki feladatait társadalmi megbízatásban vállalja ellátni.

A FUEN mint Európa kisebbségeinek hangja

A FUEN (az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója) a legjelentősebb érdekképviselete, és a legnagyobb kisebbségi ernyőszervezet Európában, amely 100 tagszervezetet tömörít 38 államból.

A szervezet egy demokratikus, sokszínű és diszkriminációmentes Európáért dolgozik, amelyben a kisebbségek egyenrangúakként vehetnek részt a közéletben. – *A FUEN-nek a jövőben is erős és megbízható hangnak kell maradnia – jól láthatóan az európai intézmények, a nemzeti kormányok és a közvélemény számára is. A tagszervezetekkel együtt – még e válságos időkben is – szeretném tovább erősíteni hídépítő, valamint az európai kisebbségvédelemben példaadó szerepünket* – hangsúlyozza Schubert Olívia.

Gratulál és sikeres munkát kíván a BARÁTSÁG szerkesztőségének!

Gratulálunk!

A bozeni/bolzanói 69. FUEN kongresszus egyik fénypontja volt a 2025-ös FUEN-díj átadása Szalayné Sándor Erzsébet egyetemi professzornak, amely díjjal ismerték el az emberi és kisebbségi jogok védelméhez való kiemelkedő hozzájárulását, valamint az európai kisebbségi közösségek megerősítésére irányuló elkötelezettségét. A díjat „kettős ajándéknak” nevezte, helyet és időt is kapva, amely elismerést és motivációt jelent arra, hogy folytassa munkáját egyetemi tanárként és a Pécsi Tudományegyetem Európai Kutatási és Oktatási Központjának vezetőjeként.

Mihály László/FUEN felvétele

A FUEN-díj a németországi dán kisebbségből származó Simone Bruhn „Két híd” című alkotása, amely a FUEN európai értékeit – a kapcsolatépítést, a stabilitást és a békés egymás mellettélést – szimbolizálja.

Gondlatkollázs

a magyarországi szlovák gyerekszínházi táborokról – receptúra melléklettel

Több mint harminc éve szervezi Magyarországon a szlovák nyelvű gyermekszínházi táborokat Onodi Daniela, aki jelenleg a *Vertigo Szlovák Színház* igazgatónöje. A „jelenleg” csak annyit jelent, hogy annak idején még a *Magyarországi Szlovákok Szövetsége* kulturális referenseként indította el e kezdeményezést. Közben változott az intézményi struktúra, megalakultak a nemzetiségi önkormányzatok s azoknak az intézményei is. Többek között a *Vertigo Szlovák Színház*, melynek vezetője – s hosszú évekig egyedüli főállású munkatársa – lett az Országos Szlovák Önkormányzatnál.

A *Vertigo Szlovák Színház* nemcsak hivatásos és amatőr színházi tagozatot működtet, előadásokat – évi 1-2 bemutatót és bemutatónként 25-30 előadást – hoz létre, hanem számos más, a színházművészettel és filmművészettel összefüggő tevékenységet is folytat. Nemzetközi felnőtt és gyermek szlovák színházi fesztivált, általános iskolásoknak és középiskolásoknak külön színházi táborokat, szlovák filmszemlével egybekötött szlovák nyelvű filmszeminariumot s az utolsó évek újdonságaként magyarországi szlovák gyerekek által készített filmek szemléjét, középiskolásoknak szóló filmműhelyt is szervez. E számos rendezvény közül a legrégebbi hagyománya az általános iskolások szlovák színházi táborának van.

A magyarországi szlovákok szerencsés helyzetbe kerültek anno, hogy egy Szlovákiában a Szlovák Művészeti Egyetemen (VŠMU) végzett dramaturg került a Szövetségbe Daniela személyében.

„Talán többször is mondtam, írtam, hogy a VŠMU-n szerzett ismereteimet akartam hasznosítani a Szövetségben, de biztosan volt valami »előgondolat«, ami miatt ezekhez az ismeretekhez és tapasztalatokhoz nyúltam. Szerintem ez azzal is összefügg, hogy több nyelvet tanultam – oroszul, angolul, németül, magyarul, és »csehül« nőttem fel.¹ Tudtam, láttam, hogy az ember nem a nyelvtankönyvekből tanul a legtöbbet, hanem, ha lehetősége van rá, a gyakorlatból, a nyelvi környezetben való tartózkodásból, az olvasásból, a beszélgetésből, és (de ez később jött) a játékból is. Ez lehetett a nyelvi motiváció.

Az első két-három évben csak »körülnéztem« a Szövetségben, a helyi szlovák nemzetiségi világban, amelyből – logikusan – leginkább a színház (amiből már nem sokat láttam)² és az irodalom érdekelt. Megtudtam, hogy néhány iskolában szlovák dráma kör működik, de nincs közöttük koordináció, nincs segítségük, mindegyik csak a saját szűk kis közegében próbál tevékenykedni. Így született meg a színházi táborok ötlete – amit Elenka Bakosová, Szlovákia Nemzeti Közművelődési Intézetének munkatársa, később dramaturg, ösztönzött leginkább. Hát, talán így kezdődött...” – írta nekem messenger-üzenetben Danka, merthogy az elmúlt hónapokban annyi a feladatumk, hogy egy kávéra sem jut időnk, s csak címszavakban munkálkodunk együtt.

1993 a nagy Bumm éve. Elfogadták a magyarországi nemzetiségi törvényt és megrendezték az első magyarországi szlovák diákszínházi táborot Szlovákiában, *Zálesie v Zamagurí*-ban. Energiabombák, én csak így hívom. A táborok mindenképpen (a nemzetiségi önkormányzatokról írjon más). A tábor ideája és forgatókönyve már elsőre összeállt, s érdemi változtatás nélkül működik napjainkig. A recept a következő,

¹ Kedves Olvasó! Danka személyében egy igazi szlovák származású Pressburger(ka) érkezett Magyarországra – a szerk.

² Utalás arra, hogy a több mint százéves szlovák színházi Magyarországon éppen utolsó pislákkolt – a szerk.

érdemes szó szerint követni, mert működik, változtatni csak a nemzetiséget szabad (a szlovák átcsereítható más nemzetiségre): végy 30-60 fő közötti magyarországi szlovák származású vagy szlovák nyelvet tanuló gyermeket. Ne válogass! Bízz bennük. Nem a nyelvtudás számít. Tereid őket egy-két autóbuszba, s utaztasd őket erős nyelvi környezetbe, jelen esetben Szlovákiába. Ne felejtse otthon a szlovák- vagy drámatanárukat sem, jó, ha kéznél vannak. Az első este alakíts belőlük kisebb csoportokat ízlés szerint. A csoportok kialakítása táboronként változhat. Független a nyelvi lektorok által javasolt feldolgozandó történetektől és az összegyűlt korosztályi eloszlásától is.

Ez az első este varázsa. A táborokba ugyanis rendelni kell varázslókat. 30-40 gyermekhez 2x2 dukál, 50-60 gyermekhez már 3x2. A varázslók a/az (anya)nyelvi lektorok: 1 fő drámapedagógus, a csoportvezető és 1 fő zenepedagógus, zeneszerzői vénával. A véna az fontos, tartsd rajta a kezed a megelőző tanévben.

A varázslók első este bemutatják tudományukat, azaz előadják a csillogó szemű tanoncoknak, mire is készülnek. Kevésbé líraian: elmesélik az általuk kiválasztott történetet. Elvetemültebb zeneszerzők váratlanul előállnak már néhány – a történetekhez kapcsolódó – dallal is. Ezek után jön a legizgalmasabb rész, a gyerekek választanak történetet?, csoportot?, barátot?, csoportvezetőt?. Ki tudja ezt? (Ez nem a recept része, ám itt sem lehet elrontani.) De egyszer csak lesz két-három csoport. Néha segíteni kell, erre vannak az otthonról érkezett, megnyugtató hangú kísérőtanárok.

Ha ezzel kész vagyunk, jöhet az ismerkedés, keverj ki drámajátékokat, hogy a diaszpórában élő sokféle gyermek takaródóig már felszabadultan kacagjon, és ismerősként bújjon ágyba mind.

Éjszaka ne gondolkozz azon, vajon jobb lenne-e csupán egész héten helyzetgyakorlatokat játszani az adott nyelven, hiszen ez a drámapedagógia lényege. Ezeket a gondolatokat a tábor szakácsai már többször átrágták (haha). A tapasztalatuk az, hogy szükséges a közös cél, a nyelvtanulás, nyelvgyakorlás érdekében a kötött szöveg, azaz legyen a tábor végén két kis darab bemutatója. A darabok gyakorlása közben a helyzetgyakorlatok, drámajátékok elkerülhetetlen eszközei a készülésnek. Mivel e tévő gondolat elszállt, a gyerekek elaludtak, te is hajtsd álomra a fejed, mert másnapról a fölnőtt varázslók és fölnőtt varázslótanoncok minden csepp figyelmére és erejére szükség lesz!

A munkálatok szigorú napirendet követelnek. Reggel próba kilenc-től fél egyig, délután próba háromtól hatig. Közben tartsd jól a résztvevőket, adj nekik enni ötször, s inni folyamatosan! Délután pihenjenek, sportoljanak, ússzanak, kiránduljanak – az utolsó napokban aludjanak. Esténként dal- és szövegtanulás a kísérőtanárokkal.

Ha ezt megteszed, a csoportok a vezetőikkel – 2 fő varázsló – már önműködnek. Felosztják a szerepeket, játszanak, tanulnak, énekelnek, zenélnak. (Ha hoznak hangszert. Ha nem, adni kell zörgő-börgőket.) A harmadik naptól pedig a próbák előtt, után, közben a tanáraikkal jelmezeket készítenek, festenek, fabrikálnak. Készül a varázslat: a színház. Szlovákul. Amennyire csak lehet, szlovákul. Egymás közt is. Voltak évek, amikor nehezebben ment, az utóbbi időben újra egyre könnyebb, köszönhetően az iskolákban megjelenő szlovák vendégtanároknak.

Soha ne feledd, a zenepedagógus-varázsló legalább olyan fontos, mint a drámapedagógus! Dal, ritmus és zene nélkül a gyermekszínjátás, egyáltalán a nyelvtanulás íztelen, sóltan főzet lesz, lenyelni sem lehet. Iskolaév közben keresgélj, míg rá nem találsz az embereidre. Ez az előkészület legfontosabb része. Hasznos, ha eljársz az adott nyelv országának diákszínjátás szemléire, esetleg táborába, ötletet kersz a módszertani központoktól.

A táborot spékeld meg egy nagyobb, félnapos kirándulással, közeli természetvédelmi terület, történelmi város, lombkorona sétány – mind jó ötlet. A szlovák gyerekszínjátás tábor általában az *Alacsony-Tátra*

hegyeinek lábánál van. Egy hegyi panzióban, (aminek két nagy próbahelyisége van), könnyű a dolgunk. Ez szintén fontos összetevő, a napi rutinból kiszakadni. Általában a harmadik-negyedik napon jön el az ideje.

A tábor hatodik napján délelőtt a tetőfokára hág az izgalom, utolsó simítások a jelmezen, díszleteken, kellékeken. Ha kell, a közeli város papírboltja is segít, de a legtöbb ötletet a környező erdő kínálja (lombok, faágak, kavicsok, termések). Utolsó próbák. Délután érkeznek a vendégek. A vendégek: a szeretett konyhás néni, a környéken nyaralók, s hát nem tagadjuk, bizony a környék felnőtt amatőr színjátszói is izgatottan várják a gyerekek bemutatóit. (Ők gyakran vendégeink a felnőtt színjátszó szemléken.)

A panzió is régi partnerünk, a gyerekek bemutatói után házi tepsis sütemény várja őket. A darabok mindig másról szólnak, lehet az monda- vagy mesefeldolgozás, a tábor végére gazdagabbak vagyunk egy tanulságos történettel vagy a környék egy mondájával és számos dallal. (Amiket másnap hazáig harsognak a gyerekek a buszon.)

A tábor záróestje, ha jól főztünk, elmaradhatatlanul enyhén sós. A könnyektől. Az öröm- és búcsúkönyvek keverednek. Arányos mértékben. S bár főztünk eljárása némi rutint és elszántságot igényel, hat napon keresztül tanulást, gyakorlást, feszes próbákat, az eredmény magáért beszél. Örömkönyvektől csillogó gyerekszemek, amelyek tulajdonosai nem akarnak hazamenni.

Mi a titok? A bizalom. A varázslók és a varázstanoncok kölcsönös bizalma. Nincs jó és rossz, nincs ügyetlen és ügyes, nincs hamis és tiszta, nincs buta és okos. Gyerekek léteznek együtt egy célért, amit a felnőttek úgy irányítanak, hogy mindenki csak azt mutassa meg, amiben jó a többiekkel együtt.

A felkérés úgy szólt, írjam meg a magyarországi szlovák gyermek színjátszóklubok történetét. Felsorolhattam volna számos neves szlovák drámapedagógust, több neves rendezőt, aki a táborunk lektoraként kezdte. Nekünk ők fontosak, mi ismerjük őket. A varázslókat. De fontosabbnak tartottam leírni, hogy harminckettő éve miért működik, s mi adja az erejét még mindig ezeknek a táboroknak. Miért várják, és miért térnek vissza, amíg csak lehet, a gyerekek s a tanáraik szintén. Mert olyan energiákat, örömet szabadít fel a közös alkotás, ami egész évre muníciót ad a hajszott hétköznapiakhoz.

S hogy hogyan is kezdjük bele? Hát, ha ez nem volt világos eddig: végy egy közép-európai dramaturgot..., aki ...

*E gondolatcunamit a Vertigo Szlovák Színház munkatársa,
Tóth Mária engedte meg magának, annak okán,
hogy maga is gyakorló pedagógusként vitt gyermekeket e táborba.*

Búcsúzunk...

Elhunyt Kreszta Traján román nemzetiségi szószóló

Kreszta Traján 1947. október 10-én született *Battonyán*, román nemzetiségű édesapa és szerb-bolgár származású édesanya gyermekeként. Életét a magyarországi román közösség szolgálatának szentelte, több alkalommal és különböző szerepekben is képviselve a közösség érdekeit.

Közéleti szerepvállalása már a nemzetiségi önkormányzatok megalakulása előtt elkezdődött. A rendszerváltás évében megalapította a *Battonyai Román Nemzetiségi Egyesületet*, amelynek fő célja a román közösségi élet fenntartása, az anyanyelv és a nemzetiségi hagyományok megőrzése volt. E szellemben képviselte a helyi román közösséget a *Magyarországi Románok Kulturális Szövetségének* elnökségében is. A nemzetiségi önkormányzatok helyi és országos megalakulása után következetesen kiállt a román nyelv, hit és hagyományok megőrzéséért, emellett döntő módon járult hozzá a battonyai, valamint az egész magyarországi román oktatási, kulturális és lelki élet infrastrukturális fejlesztéséhez.

1999 és 2014 között a *Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának* elnöke, 2002 és 2014 között *Battonya* alpolgármestere volt, 2014-től haláláig pedig a magyarországi román közösség szószólójaként dolgozott az Országgyűlésben. A 2018–2022-es parlamenti ciklusban a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága tagjaként a Közoktatási, Kulturális és Egyházi Albizottság alelnöke volt, továbbá az Országgyűlés Európai Ügyek Állandó Bizottsága delegált tagjaként is tevékenykedett.

Munkásságát több elismeréssel is jutalmazták: 2015-ben megkapta A Magyarországi Románokért Díjat, 2017-ben a Nemzetiségekért Díjat és a Békés Megyéért Nemzetiségi Díjat, 2018-ban pedig *Battonya* város díszpolgára lett.

Kreszta Traján neve, tevékenysége összefonódik a magyarországi román közösség történetének meghatározó időszakával.

Őszinte részvétünk a családnak, a román közösségnek!

„Kincset kaptam útravalóul..”

Beszélgetés Josef Michaelis költővel

Josef Michaelis magyarországi német nemzetiségű költő, nyugalmazott iskolai igazgató-helyettes 2025-ben ünnepli hetvenedik születésnapját. Augusztus 19-én, a nemzeti ünnep közeledtével vehette át a Magyar Ezüst Érdemkeresztet. Ebből az alkalomból beszélgetett vele dr. Kerekes Gábor, az ELTE Germanisztikai Intézetének docense, a Magyarországi Németek Kutatóközpontjának vezetője, a szerző lektora, kiadója és barátja.

– Gratulálok a szép kitüntetéshez. Mit jelent számodra ez az elismerés?

– Azt hiszem, mindenki örül annak, ha a fél évszázad alatt végzett munkáját valamilyen formában megköszönik vagy elismerik. Ez a kitüntetés is egy ilyen jelzés. Visszaigazolása annak a sokrétű tevékenységnek, amit életem során nem elsősorban csak a magam örömeire, hanem kisebb vagy nagyobb közösségekért vagy fontosnak vélt ügyek és célok érdekében végeztem. Egy ilyen magas elismerés persze nem csak nekem szól, nem csak az én munkámat értékeli. Mindazok megbecsülésére és teljesítményére is gondolni kell ilyenkor – és a névsor hosszú lenne –, akik támogatására életem során mindenkor számíthattam. Közülük a szüleimet mindenképpen kiemelem. Ők önzetlenül, erőn felül támogattak és tanítottak, hogy egy földműves család gyermekeként az értelmiségű pályát választhassam.

– Milyen érdemeket ismertek el ezzel a díjjal?

– 1977-ben, a tanulmányaim után Villányba, a Bor városába kerültem. Itt oktattam tanítóként, majd tanárként negyvenhárom éven keresztül nyugdíjba vonulásomig német nyelvet és irodalmat, valamint történelmet. 1991-ben az intézmény igazgató-helyettesi feladatainak elvégzésére is felkértek. Ebben a munkakörben is igyekeztem az iskola fejlődését és a német nemzetiségi nyelvoktatást elősegíteni. Első és egyedüli munkahelyem is a *Villányi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola* volt. Tantervi szakértőként többek között részt vettem kétnyelvű történelemkönyvek bírálatában is. Pedagógusként és vezetőként természetesen bekapcsolódtam a város településtörténeti, közéleti és kulturális életébe. Rendezvényeket szerveztem, kiállításokat rendeztem, ünnepi beszédeket tartottam, ápoltam a német és osztrák testvértelepülésekkel és intézményekkel a kapcsolatot. Kutatásokat folytattam a város történetét is érintő eseményekről, többek között a következő témákban: a holokauszt, a németek kitelepítése, az 1956-os forradalom és szabadságharc. A villányi dűlők elnevezésére (pl. Jammertal, Remete, Csillagvölgy stb.) igyekeztem magyarázatokot találni, így születtek meg ezekhez a mondáim. Évtizedek óta tagja vagyok a *Harsány-hegyi csata Emlékbizottságnak*, mely az 1687. augusztus 12-ei második mohácsi csata eseményeivel foglalkozik. Így épült meg Villányban a Csataér kilátó, és létesült a város határában a Harsány-hegyi csata Emlékpark. Évente ünnepi műsorral, hadijátékokkal emlékezünk meg a Szent Liga győzelméről, az ütközet hőseiről és áldozatairól. Egyik barátommal ehhez kapcsolódva hoztuk létre néhány évvel ezelőtt a Villányi Helytörténeti Múzeumban a csatáról szóló kiállítást.

– A kitüntető oklevélben a numizmatikai tevékenységedet is megemlítik.

– Valóban. A legtöbb embernek van valamilyen hobbija. Engem gyerekkorom óta érdekelt a történelem és az azzal kapcsolatos tárgyak, többek között a régi pénzerméssel való foglalkozás. Egyik osztálytársammal nagy esők után, szülőfalum, Somberek határára járva, vízmosásokban régi pénzeket, tárgyakat keresgélünk. Néha találtunk is

római kori, császárok portréját ábrázoló, bronzból készült aprópénzket, ritkán középkori dénárokat is. Ezek ösztönöztek bennünket aztán a későbbiekben a gyűjtésre. Az idők folyamán a numizmatika számos területével, érméjével, szakirodalmával foglalkoztam, munkámat katalógusok is segítették. Az utóbbi időben keltették fel érdeklődésemet a keleti- és középkelta pénzek. Készítésükkel, verésükkel, a kelta törzsekkel kapcsolatban még sok a „fehér folt”, róluk számos ismerettel nem rendelkezünk. Ez engem is kutatásra sarkallt. Erről a témáról közel hetven cikkem és értekezésem jelent meg a Baranya Vármegyei Éremgyűjtők papíralapú és egyben internetes lapjában, a *Pécsi Dénár* újságban. Ezzel is szeretném a hasonló hobbival rendelkező gyűjtők ismereteit gazdagítani és a tudományos kutatást elősegíteni.

– *Költőként és íróként német nyelven alkotsz, és a jelenkori magyarországi német irodalom egyik legjelentősebb alakja vagy – ezt nyugodtan mondhatjuk, mindenesetre én ezt állítom. Mit tudsz mondani a német nyelvhez fűződő viszonyodról?*

– A német nyelv az anyanyelvem. Újszülöttként már a bölcsőm mellett, de a kisgyermekkorban és később is egy kevert frank nyelvjárásban beszéltek hozzám a dédnagyanyám, apai és anyai nagyszüleim és a szüleim is. Ezzel cseperedtem fel. Mondókákat, meséket, mondákat, énekeket és imákat ezen a nyelven hallottam és tanultam először. Szüleimmel a halálukig e nyelven beszéltem. Csak amikor gimnazista diákként először Németországban jártam, tehát évek múlva döbbsentem igazán rá, hogy egy olyan kincset kaptam útravalóul, ami egy életen át el fog kísérni és alapjaiban határozza majd meg gondolkodásomat, a világról vallott felfogásomat, munkámat és sorsomat.

*Das Schicksal ließ mir eine Freundin geben,
sie lullt mich ein, sie hält mich wach,
nur ihre Treue gilt fürs ganze Leben
und trägt den Namen: Muttersprach.*

*Sorsom adta kincsem, szép barátnőm,
álmom őrzője, ébresztő szerelmem,
hű leszel hozzám, tudom, mindhalálig,
egyetlenem, én édes anyanyelvem.*

(Áts Erika fordítása)

Mivel óvodába nem jártam, magyarul csak később, az általános iskola első osztályában tanultam meg. Később aztán mindkét nyelv és kultúra fontos lett számomra, és máig meghatározzák kettős identitásomat.

– *Ha a nevedet hallják Magyarországon vagy a nemzetiségi berkekben, esetleg a német nyelvterületű országokban, elsősorban irodalmárként ismernek. Igencsak szerteágazó ez irányú tevékenységed. A magyarországi német közösség számára alapvető és történelmi témákat éppúgy feldolgoztál, mint ahogyan időszzerű eseményekre is reagáltál – ráadásul gyerekeknek is írsz. A kezdetek is érdekelnének. Beszélne erről bővebben?*

– Engedtessek meg nekem, hogy először Johann Wolfgang von Goethe szüleiéről írt versének egyik részletével kezdjem. Vallomása ugyanis az én esetemben is teljes mértékben igaz.

*Vom Vater hab ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterchen die Frohnatur
Und Lust zu fabulieren.*

*Édesapámtól örököltem a tartást
életem bölcs vezetéséhez,
édesanyámtól kaptam derűs biztatást
és kedvet a verselgetéshez.*

(Josef Michaelis fordítása)

A kérdést talán így is fel lehetne tenni: Hogyan váltál olvasóvá? A legtöbb szerző ugyanis először könyvmolyként kezdi. Bújja a köteteket, szinte éjjel-nappal olvas. Nálam is ez volt a helyzet. Még éjjel, elemlámpa fényénél, a paplan alatt is gyakorta forgattam a lapokat. A szüleim persze ezt már túlzásnak érezték, és olykor eldugták a könyveket is. Féltették ugyanis a szemem világát. Néha naponta kiolvastam egy-egy

könyvet, és a tanulmányi szünetekben is az olvasás lett az egyik kedvenc tevékenységem. A falusi könyvtár gyakori látogatójává váltam, hiszen családuknak kezdetben sem rádiója, sem televíziója nem volt. A világról való tájékozódásnak szinte ez volt akkoriban az egyetlen lehetősége. Meglepő, de magyar nyelvű könyveket olvastam. Bár ott-hon németül beszéltünk, de az akkori német nyelvtudásom kevésnek bizonyult ahhoz, hogy nehezebb nyelvezetű, németül írt könyveket is elolvassak. A könyvtárban egyébként is csak kevés ilyen volt, azok is főleg a klasszikus német költők tollából.

Az általános iskolában különösen három tantárgy állt közel a szívemhez: a német nemzetiségi nyelv, a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem. Humán beállítottságú voltam, a reál tantárgyakat ugyan érdekesnek találtam, de különösebben nem vonzottak. Szerettem a verseket. Az idézeteket, a memoritereket nagyon könnyen megtanultam. Szükség esetén ma is számtalan ilyen tudok feleleveníteni.

Első verseimet gimnazista diákként magyar nyelven, *Mohácson* írtam. Ezek ugyan elkallódtak, de egyesek témájára még jól emlékszem. Ezek közé tartozott a vietnámi háború, egy *Albert Schweitzer* halálára írt vers, valamint néhány szerelmi témájú lírai verskezdemény. Bár először régész szerettem volna lenni, az érettségi után mégis a pedagógus pálya mellett döntöttem. A *Bajai Tanítóképző Főiskolára* kerültem, ahol német nyelv és irodalmat is tanultam. Emiatt vehettem aztán részt NDK-s német nyelvgyakorlaton Potsdamban, ahol egy szerelemnek köszönhetően, 1976-ban megszületett az első, négy soros, német nyelvű versem. Bajai éveim alatt az intézmény *Futurum* című újságjában egyébként megjelent egy régebben írt magyar nyelvű versem is, de a címére már nem emlékszem.

Így kezdődött irodalmi pályafutásom. A főiskola után aztán Villányba kerültem, itt kezdtem el igazán német nyelven írni. Úgy éreztem, a német nemzetiségnek fontos lehet irodalmi munkásságom. Jól ismerem ugyanis a történelmét, a jelenét, a kultúráját, a szokásait. De nem csak róluk írtam, a világ mindenkori eseményei is érdekelnek, ezekről véleményem is van, amit irodalmi műveim is tükröznek. A gyerekeknek írt verseimet, meséimet és mondáimat elsősorban a tanítványaim inspirálták. Ezek aztán, *Schuth* János főszerkesztő támogatásával, megjelentek a *Neue Zeitung* újságban is, és így egyre ismertebb lettem, a *VUdAK* (Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége – a szerk.) is tagjai sorába választott. Az első, írásban is közölt versem egyébként a *Winter* című képvetség volt. Irodalmi pályám kezdetén sokat köszönhettem olyan irodalomhoz értő egyéniségeknek, mint *dr. Szende Béla*, *dr. Szabó János*, *Jochen Haufe* és *dr. Helmut Rudolf*. Igazán ők vezettek be az írás rejtelmeibe, és segítettek elő tanácsaikkal lírai fejlődésemet. De rövidebbre fogva: a mai napig tizennégy önálló kötetem jelent meg, műveim pedig tizennégy hazai és külföldi antológiában szerepelnek, közülük többet lefordítottak szlovák, angol és magyar nyelvekre is. Több mint négyszáz találkozási pontom volt az olvasókkal, ezeket különösen fontosnak tartom.

– *Kétnyelvű, német-magyar köteteid is megjelentek. Miért érezted ezt annyira fontosnak?*

– Egy kisebbségnél napjainkban is fennáll a fokozatos nyelvvesztés lehetősége és veszélye. Író-olvasó találkozási pontom alkalmával szembesülni kellett azzal, hogy legfiatalabb hallgatóim még nem értik és beszélnek eléggé a német nyelvet, ezért nekik két nyelven szoktam elmondani verseimet. Másrészt a többségi nemzethez, a magyar közönséghez is utat szeretne találni a szerző. Kétnyelvű könyveim kétszeri kiadásáért egyébként nagyon hálás vagyok, és utólag is köszönetemet fejezem ki *Mayer Évának*, a *BARÁTSÁG* újság főszerkesztőjének és *Szélpál-Bajtai Éva* művészeti szerkesztőnek, akik a két nyelven megírt könyveim ötletét felkarolták, és a *Zauberhut/Varázscylinder*, a *Der verlorene Schatz/Az*

Josef Michaelis, Troszt Erzsébet, a német önkormányzat elnöke és Mayer István Villány polgármestere.

A kép a Villányi Polgármesteri Hivatalban készült és a jegyző asszony, Dr. Pencz-Nikolics Katalin fotózott.

elveszett kincs, valamint más köteteimet is kiadták. Hiánypótló kiadói tevékenység volt ez, amit akkoriban nem vállalt fel senki.

– *Mivel foglalkoztál az utóbbi időben és milyen terveid vannak a jövőt illetően?*

– Az utóbbi három évben gyermekköteteim jelentek meg *Regenbogen* és *Tierkonzert* címmel. Minkettől megélte már a második kiadását is. Tulajdonképpen ezek foglalják össze a gyermekek számára írt összes költeményemet, melyek *Damó* István művészi illusztrációival kerültek kiadásra.

Ezúttal is köszönetet mondok, hogy kiadóként és lektorként bábáskodtál e kötetek megjelentetésében, s hogy támogatásodra a továbbiakban is számíthatok. *Ruda* Gábornak, a *Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület* elnökének ugyancsak köszönettel tartozom az utóbbi időben végzett kiadó munkásságáért.

Ami a jövőt illeti: Ha a múzsá homlokon csókol, továbbra is írni fogok. Ha író-olvasó találkozóra hívnak, szívesen elmegyek. A többi az egészségtől függ. A jövőendő különben is a csillagokban van megírva.

– *Nagyon szépen köszönöm a beszélgetést.*

Dr. Kerekes Gábor

Josef Michaelis versei

Zauberhut

Ich war einmal im Großzirkus,
das gab mir frohen Mut,
da trat heran ein Zauberer
und lieh mir seinen Hut.
Ich nahm ihn und bedankte mich
und eilte froh nach Haus,
ich tat den Hut auf meinen Tisch,
nun fiel raus eine Maus.
Ich rannte gleich dem Mäuschen nach,
doch es verschwand im Herd,
dann, als ich zu dem Hut blickte,
stand auf dem Tisch ein Pferd.
Da schlüpfen sie der Reihe nach
aus diesem Zauberhut:
ein Tiger, Nashorn, Elefant –
es war eine Wildtierflut.
Ständig sah ich neue Rassen:
Geier, Löwe, Blaufuchs,
Strauß und Zebra, Edelmarder,
und bald noch einen Luchs.
Der Hut zauberte weiterhin:
Panther, Walross, Ente,
da fiel mir ein das Zauberwort:
„Abrakadabra – Ende!“
Ich schuf dann einen großen Zoo,
mit Affen, Büffeln, Aalen,
und wenn ihr diesen mal besucht,
da müsst ihr nichts bezahlen.

Varázscilinder

A Nagy Cirkuszban a minap
bűvész zárta a sort,
elém dobta cilinderét,
mielőtt meghajolt.
Elkaptam, futottam haza,
lássuk, mit rejt e mély
kalpag, benn' mi mocorog?
Nyúl lesz az! Jujj, egér!
Hopp a güzü, sparherdba be
s megint ki! Messze jár.
Míg kergetem, cilinderem
táltos mént produkál.
Toporzékol, nyerít, de már
ki látott ily csodát,
tigris születik, elefánt
s orrszarvú – nahát!
Mi jöhet még? Hú, keselyű!
Oroszlán, róka, gém,
strucc, zebra, menyét és hiúz
egymás hátán-hegyén!
Párducom van! Rozmárom is!
Gágog a gácsér bácsi...
Ez sok! Varázsigét hamar
Abrak a babra – ácsi!
Pár angolna kicsúszott még
majommal, bölénnyel vegyest.
Állatkertem holnap megnyitom,
a belépés ingyenes!

(Áts Erika fordítása)

Branauer* Schwäbin

Mit ihrer Enkelin
spricht sie
Ungarisch
Deutsch
mit ihrem Hund
ihrer Katze
mit Fotos
ihrem Gebetbuch
ihren Verstorbenen
mit sich selbst
Bald
im Kleindorf
als Letzte
mit Gott?

Baranyai sváb asszony

Lányunokájával
magyar nyelven
beszél
Németül
a kutyájával
a cicájával
a fényképeivel
az imakönyvével
az elhunytakkal
és önmagával
A zsákfaluban
nemsokára
utolsóként
Istennel?

2000

(Bayer Béla fordítása)

* Die Branau:
Baranya megye

König Róbert:
Branauer Schwäbin
(tusrajz)

Großmutter

Mit einundneunzig
umarmt mich
noch immer
dein Gebet

Selten
zauberte ich
ein Lächeln
auf dein Gesicht

Balsam und der Duft
von blühenden Chrysanthemen
breiteten sich in deinem
Stübchen aus

Eine geduldige Wanduhr
zählte deine Stunden mit
das Kätzchen schnurrte
auf der Truhe

Die vergilbten Blätter
mit den
Namen unserer Ahnen

glitten wie Seide
zwischen deinen Fingern
hindurch

gingen Perlen
des Rosenkranzes auf
zeitlose Wanderschaft

Nagyanyó

Kilencvenegy évesen
máig
imáid hangtalan sorai
ölelnek át
Orcádon
ritkán nyílt ki
gondtalan
mosoly
Balzsam és virágzó
krizantémok fűszer illata
lengte be
kis szobádat
Egy ketyegő
türelmes ingaóra
számolta az időt
cica dorombolt a ládán
Imakönyved
megsárgult lapjai
elődeink nevével
mint zizegő selyem
siklottak
megfáradt kezekben
a rózsafüzér
kopott gyöngyei ujjaid között
időtlen vándorútra keltek
(A szerző fordítása)

1998

Szegedi Csaba rajza Josef Michaelisről

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek. Az értéktárak csúcsa a Hungarikumok Gyűjteménye. A nemzeti értékek azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei és települési önkormányzatok működhetnek közre. A következőkben az értéktárakba felvett, ott nyilvántartott kincsek közül válogattunk.

Pünkösdi templomdíszítés Mendén (Hungarikumok Gyűjteménye)

A templomdíszítés szokása Mendén pünkösöd ünnepéhez kapcsolódó, egyházi keretek között zajló tavaszközöntő szokás. A háromnapos ünnepi időszakhoz kötődő hagyomány elsősorban a helyi, szlovák eredetű evangélikus közösség tagjait érinti, de a mendei katolikusok és a környező települések evangélikusai is gyakori résztvevői az eseménynek. A templomi májfaállítás szokásában a gyülekezet tagjai nemük és életkoruk szerinti munkamegosztásban vesznek részt. A férfiak a szükséges fák kivágását, szállítását, elhelyezését végzik, míg az asszonyok és gyermekek dolgoz a fákra kerülő textilek elkészítésére, és a fák kendőkkel történő díszítésére. A szalagokkal, hímzett és horgolt kendőkkel feldíszített nyolc nyárfa kitölti a templom két padsora közötti belső teret. Egy külön társaság végzi az oltárkerítés befonását virágokkal. A gyülekezet tagjai a májfa alatt ülve hallgatják végig az istentiszteletet. Az evangélikus gyülekezet aktív és működő, s ebben kiemelkedő szerepe van a hagyományok őrzésének és ápolásának. Az ünnep előtti készülődés, a munka megszervezése, a feladatok kiosztása, az új résztvevők helyének, feladatának megjelölése, és a díszítés utáni közös étkezés éppen olyan fontos, mint maga az ünnep.

Zrínyi Miklós mellszobra (Budapest XVII. kerülete, Rákosmente települési Értéktára)

A XVII. kerületi Zrínyi Miklós Általános Iskola főépületének aulájában 2002-ben avatták fel az iskola névadójának szobrát, Pápista István szobrász- és ékszművész alkotását. Az iskola fennállásának huszadik évfordulója alkalmával közadakozásból állított bronzbust a költő és hadvezér, az azonos nevű, Szigetvár védelmében elesett hős várkapitány dédunokája emlékét hirdeti. A legjelesebb horvát családok egyikéből származó gr. Zrínyi Miklós (horvátul: Nikola Zrinski) 1620-1664 között élt. Birtoka és hazája védelmében állandó harcokat folytatott a törökök ellen, s kiverte őket a Muraközéből. A terület védelmére saját költségén felépítette Új-Zrínyivárat (Új-Zerint). A családi birtokot megosztotta öccsével, Zrínyi Péterrel (Petar Zrinski), aki egyebek mellett horvát nyelvű költőként híresült el. Ő maga azonban magyar nyelven alkotó irodalmárként, hadtudósként vált ismertté (*Adriai tengernek Syrenaia*, *Szigeti veszedelem*, *Mátyás király életéről történő emlékezések*, *Ne bántsd a magyart!*, *Tábori kis tracta*, *Vitéz hadnagy* stb.). Kinevezett magyar főparancsnokként több sikeres hadjáratot is vezetett, 240 kilométerre behatolva a török hátszágba. Miután a Habsburg uralkodó a kínáló helyzet ellenére békét kötött a szultánnal, Zrínyi a bécsi udvartól történő függetlenedés ügyének egyik reményévé, előmozdítójává vált. Egy vadkanvadászat során azonban fiatalon életét vesztette.

Értéktárba felvett szobra előtt – tanáraik vezetésével – minden évben ünnepélyes megemlékezést tartanak az iskola tanulói.

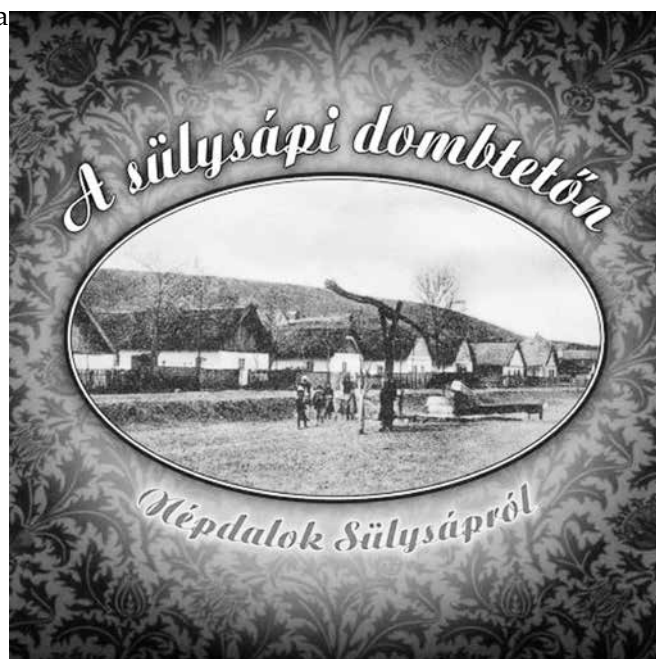
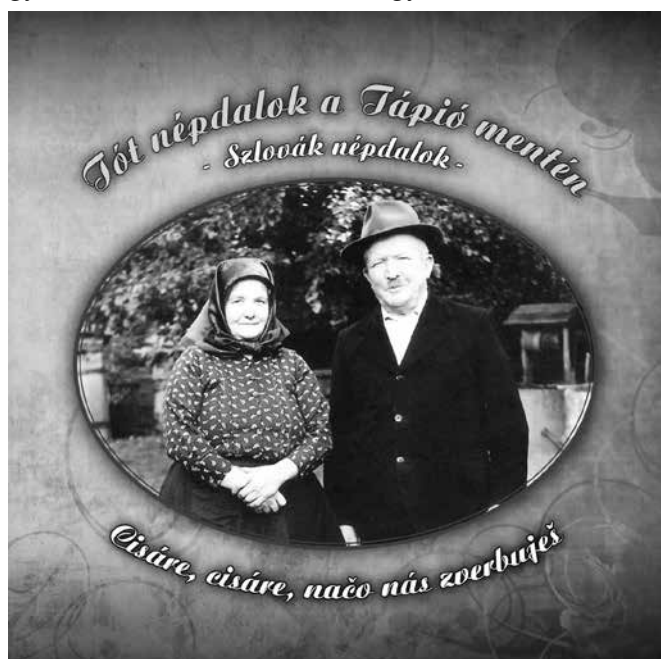
Román népviselet (*Battonyai települési Értéktár*)

Battonyán, ezen a mintegy ötezer lakosú településen (a XIX. században mezőváros, 1989-től város), a magyar mellett több nemzetiség is él. A XVIII-XIX. században a szerbek voltak többségben, ma a magyarországi románság egyik központja. A román nép hagyományos gyapjú és vászon ruházatát általában maga készítette saját szőtteséből. A viselet jellegét jobbra a női öltözet őrizte meg, ami jobban ellenállt a környezeti hatásoknak. A fejkendők színe az életkor függvénye volt. A fiatalok világos színű mintás, az idősebbek fekete kendőt viseltek. Nyáron az asszonyok vászonzól vagy gyolcsból készült ingvállat hordtak. A szoknya alatt általános volt az alsószoknya viselete. Felsőruházatuk népi motívumokkal kivarrott blúzból és szoknyából, valamint széles kötényből állt, amelyet kiegészített a széles, jellegzetes mintájú szövött öv. A román nők tartották meg legtovább a bokáig érő szoknya és a hosszúujjú blúz viseletét. Az 1930-as években megjelent egészuha viselésére csak lényegesen később, az 1960-as években tértek át. Jellegzetes téli ruhaneműjük a gyapjú vállkendő, amit derékon összefogva viseltek. A nők nyáron általában mezítláb jártak, csupán aratáskor vettek fel csizmaszárból készített bocskort. Ünnepeken és hideg időben térd felettig érő harisnyát, fűzős cipőt vagy csizmát hordtak. A férfiak öltözetének fődarabjai az ing és a gatyá, s az elmaradhatatlan fejfedő. A román parasztemberek a temetés kivételével ugyanis sohasem jártak hajadonfővel. A téli időszakban sötét színű nadrágot és avval azonos anyagból készült kabátot vettek magukra. Az ünnepi időszakok kiegészítője volt a nyakba kötött vékony fekete kendő. Télen öltözetük legfelső rétege a szűr vagy bunda volt. Bocskorban, jobb időben papucsban, de igen sokszor meztélláb jártak. Ünnepeken és hidegben magasszárú csizmát húztak.

Tót népzenei gyűjtemény (*Sülysáp települési Értéktára*)

Tápiósáp (a mai Sülysáp része) korábban önálló szlovák falu volt. Még az 1911/12-es osztálynapló bejegyzései szerint a nyolcvan első és második osztályos tanuló közül negyven „magyar anyanyelvű, de beszél tótul”, huszonkettő tanuló „tót anyanyelvű, de beszél magyarul”, tizennyolc neve mellett pedig „csak magyarul tud”. A hat-nyolc éves gyerekek több mint háromnegyede tehát beszélt tótul. Feltehetően

szüleiktől tanulták. Azóta a település szellemi örökségéből a tót nyelvtudás majdnem teljesen eltűnt, csak néhány idősebb ember érti, beszél – bizonyos fokon. A népzenei gyűjtemény létrehozói hozzájuk fordultak a népdalokkal kapcsolatban. Hosszú idő óta folytatnak gyűjtőmunkát az egykori Tápiósüly és Tápiósáp népdalaiból, a helybeliek népzenei emlékeiből, szokásdalaiból. Egy-egy helyi, kulturális rendezvényen időről időre felcsendültek régi, sülysápi népdalok, de 1954-től tudatos értékmentés kezdődött. Terék József 2009-től kutatja Sülysápon a rég elfeledettnek hitt tót és magyar hatást egyaránt magába foglaló népdalokat. Ezt a gyűjtőmunkát karolta fel az Összefogás Sülysápiért Egyesület, és egy sikeres pályázatot követően 2014-ben jelentette meg Sülysáp Város Önkormányzatával közösen *A sülysápi dombtetőn* című hangkorongot, amelyen tizenöt dalszokor található az egykori Tápiósüly és Tápiósáp népdalaiból. A dalok természetesen egytől egyig belekerültek Terék József *100 év 1000 népdal a Tápió-mentén* című könyvébe is. Az egy évvel később megjelent *Tót népdalok a Tápió-mentén* című hangkorongon is szerepeltek sülysápi tót népdalok.

Fernihough Emlékkör (Dabasi települési Értéktár)

Az 1930-as években világhírű Gyóni Beton versenypályán gyorsasági világrekordok születtek. Ezek miatt sokszor a nagy világlapok címlapjára került a Budapesttől mintegy 45 kilométerre fekvő – ma már Dabas városának egyik kerületeként számon tartott – Gyón község neve. 2009. október 10-én újból motorzajtól lett hangos a környék. A Fóti Motorbarátok Körével együttműködő Dabas Város Önkormányzata a gyóni rekordpálya átadásának 75. évfordulóján rendezett emlékprogramra szóló felhívását rokonszenvvel fogadta a motoros társadalom. A Gyóni Beton neve így újból ismertté vált, mely nagyban segítette, hogy a Fernihough Emlékkör hagyománnyá nemesedjen a magyar motorosok körében. A megnyitó programjában pályatörténeti és múzeumi színvonalú veteránjármű kiállítás, valamint könyvbemutató volt a városi sportcsarnokban. Ezt követően a lenyűgöző konvojba fejlődött motorosokkal, rendőrségi felvezetéssel indult útjára a Fernihough Emlékkör, mely minden városrészt bejárt az útszéleken, udvarokban vidáman integető lakosok öröme. A kilométeres menetoszlop végcélja az egykori versenyek időszakában létesült London vendéglő volt. Ez Eric Fernihough angol motorversenyző 1938 áprilisában egy világrekord-kísérlet során elszenvedett halálos balesete helyszínének közelében ma is áll és

működik. Az étterem homlokzatán támogatói felajánlásokból avatták fel *Varga Zoltán* szobrászművésznek a legendás angol motorosról alkotott domborművét. A Fernihough Emlékkör hagyományra nemesedett a magyar motorosok körében. 2010-től minden év áprilisának végén, az egykori világrekorder halálának dátuma közelében. Rendszerint kétszáz-kétszázötven motoros vesz részt a koszorúzásban és közös motorozásban, amely során váltakozva a környező községek (*Hernád, Pusztavacs, Újlengyel, Újhartyán*) valamelyikét is felkeresik.

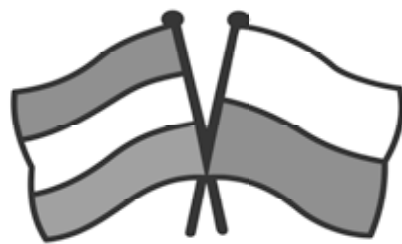
A Gschwindt-kastély kertje (*Velencei települési Értéktár*)

Velencén a Gschwindt-kastély és a hozzá tartozó kastélypark műemléki védelem alatt áll. A város egyik legrégebbi kastélya az 1700-as évek elején, ismeretlen időpontban épülhetett a *Meszleny* család első birtokközpontjaként. Az 1880-as években a földtulajdont a kastéllyal együtt *Burchard Gusztáv* (1829-1903), egy szepességi cipszer eredetű, lublini születésű kereskedő és *Weimuth Karolina* fia, 1848/49-es honvéd főhadnagy, a pesti, majd a bécsi egyetem professzora vásárolta meg. Családja az ingatlant 1913-ban a bajor ősöktől származó családban született *Hauszmann Alajos* (1847-1926) műépítésznek, egyetemi tanárnak, a Tudományos Akadémia tagjának adta el, aki haláláig lakta. 1927-ben a gazdag, német származású nemesi családban született *Gschwindt Ernő* (1881-1932) szeszgyáros, országgyűlési képviselő, a Ferencvárosi Tornaklub (FTC) elnöke vásárolta meg az épületet és telket. A Gschwindt család időszakában történt meg a kastély jelenlegi, neobarokk formára való átalakítása. Az épületet övező – még romjaiban is szép – kastélypark kialakítása feltehetően a XIX. században történt. A mai parkban számos értékes fa, facsoport található, a tájképi kert stílusjegyeiről leginkább a nyomokban fellelhető útrendszer árulkodik. A *Meszleny* család birtoklása idején a fák alatt a családhoz tartozó *Kossuth Lajos* is gyakran megpihent (felesége *Meszleny Terézia* volt).

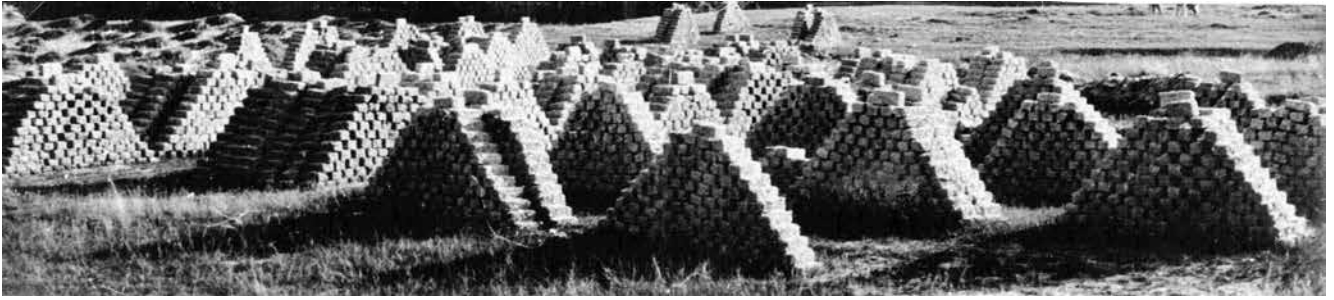
Magyar-Lengyel Barátságért Alapítvány (*Tiszakécske települési Értéktára*)

Tiszakécske lakóinak mindössze 0,1%-a lengyel nemzetiségű, tizenegy-tizenkét fő lengyel él itt. A várost azonban nagy hagyományú iskolai-intézményi kapcsolatok fűzik össze Lengyelországgal. Az 1991-ben létrehozott alapítvány általános célja a magyar és a lengyel nép barátságának megőrzése és fejlesztése egymás országainak s kulturális értékeinek megismerésével. Meghatározott célja a poznani és a tiszakécskei fiatalok népművészeti körei között kialakult kapcsolat további fenntartása, ápolása, fejlesztése, ennek érdekében egy poznani népművészeti csoport vendégül látása kétfévente Magyarországon, valamint a tiszakécskei fiatalok népművészeti csoportjai lengyelországi utazásainak az elősegítése. Az alapítvány kiállításokat, pódiumbeszélgetéseket, irodalmi esteket, vetélkedőket szervez. Nagysikerű programja az évente-kétfévente megrendezett lengyel-magyar gálaest, amelyen közös műsor keretében magyar és lengyel együttesek, tánckarok és énekesek lépnek fel. Tevékenységüket a város lakói igen nagyra tartották, ezért is kerülhetett az alapítvány az elsők között a helyi értéktárba.

Ósi cigány mesterségek (*Apátfalva települési Értéktára*)

A XIX/XX. század fordulójának környékén az apátfalvi cigányság sajátos kultúrájával, identitásával, életformájával, társadalmi hovatartozásával különült el a paraszti falutól a Maros folyó árterében a „Bodrogban”. A nagy marosi árvíz 1932-ben elöntötte a Bodrogot, a cigányság

új lakóhelyéül az „Új telepet” jelölték ki. A cigányság legnagyobb csoportját a magyar anyanyelvű, magyar cigányok alkotják, akik részben zenélésből, részben sármunkából – vályogvetés, tapasztás –, kemencékészítésből, valamint mezőgazdasági napszámos és bérmunkából tartották fenn magukat. Az apátfalvi cigányság is ezek közé tartozott: a téli hónapokban zenéléssel kereste a kenyerét (1873. január 6-i keltezésű „folyamodványukban” a főszolgabíronál kezdeményezték, hogy a Gazdakörben zenélhessenek), nyáron pedig tapasztottak és vályogot vertek. A tanyai és falusi lakosság kedvelt építési anyaga volt a vályog. A 1920. évi népszámlálás szerint a magyar lakosság házai közül csak huszonkettő készült téglából, több mint ezerkétszáz viszont tisztán vályogból vagy sárból épült. A századforduló környékén és ezt megelőzően még a középületeinket is ebből építették. A 1923-33-as nagy gazdasági válság végén igen sok apátfalvi cigány ember felismerte a növekvő igényt és családi vállalkozásban vályogot vetettek. Ha nagy volt a kereslet a téglára, a családok gyermekei is besegítettek. Igényes munkájuk által a paraszti közösségben az apátfalvi cigány embereknek presztízsük is volt. Mindenféle tekintetben megbecsült tagjai voltak a falu társadalmának. A mai cigány nemzedék integrációját nagyban elősegítették. A sárművességéből gyarapodni nem lehetett, de az itteni cigányok azt csinálták, amihez értettek, volt is mindig munkájuk, el tudták tartani népes családjukat – rögzítették a település értéktárában.

Lakner Artúr életműve (Budapest VII. kerülete, Erzsébetváros Értéktára)

Lakner Artúr (1893-1944) neve egykor fogalom volt, de ma már szinte senki sem ismeri. Különleges gyerekszínházában, amely húsz évig működött (Lakner bácsi Gyermekszínháza) olyan gyerekekből nevelt nagy színészeket, mint *Ruttkai Éva*, *Zsolnai Hédi*, *Galambos Erzszi*, *Harkányi Endre*, *Kishegyi Árpád*, *Pataki Ferenc*, *Rónai András*, *Lakatos Gabriella*, *Váradi Kató*, *Örkényi Éva* vagy *Ferrari Violetta*. A megszülető magyar filmszakma felől érkezett a színházhoz: előbb mozigépész, rövidesen a Corvin Filmgyár dramaturgja, majd intézője, később pedig a Royal Apolló mozihálózat igazgatója lett. Az amerikai némafilmek egyéni humorú magyar feliratait és a Magyarországon bemutatott legelső hangosfilm szinkronjának elkészítése is a nevéhez fűződik. Színpadi szerzőként is sikeresnek bizonyult. Gyermekszínháza története 1926-ban kezdődött. Lakner Artúr, a mozigépészből lett író, műfordító, mozi- és színiigazgató ekkor ébredt rá, hogy a gyermekek életében a harc és az erőszak helyett, saját életükből vett események bemutatására van szükségük, hogy megértsék, mit jelentenek a szeretet, a barátság és az önzetlenség fogalmai. Megírta, bemutatta és filmre vitte minden idők egyik legsikeresebb magyar ifjúsági regényét, az *Édes mostohát*. 1944-ben zsidó származása miatt behívót kapott a Rökk Szilárd utcai gyűjtőtáborba, később Németországba hurcolták, ahol nyoma veszett. Az utolsó hír Kecskemétről érkezett róla, amikor a marhavagonba való beszállásra vártak a pályaudvaron, és az időt kihasználva a sínek mellett az elhurcolásra váró gyerekeknek játszott.

Lakner Artúr gyermekszínházának központja, illetve lakása ugyanazon a helyen volt Erzsébetvárosban az Erzsébet körút 16-ban, ráadásul ebben a kerületben vette feleségül 1916-ban *Wollner Ágnes* is. Az Erzsébetvárosi Értéktár Bizottság ezért is érezte kötelességének, hogy megőrizze emlékét.

Las Torres Béla olimpikon – világcsúcstartó (*Dunaharaszti települési Értéktár*)

Las Torres Béla (1890-1915) spanyol eredetű nemesi család XVIII. századtól hazánkban élő ágából származott. Tizenhatéves korától versenyszerűen úszott, előbb a Budapesti Egyetemi Atlétikai Club (BEAC), utóbb a Magyar Atlétikai Club (MAC) színeiben. Tizenhatszeres magyar bajnok volt (köztük kétszer az egymérföldes folyamúszás győztese). Külföldi nyílt bajnokságokon is indult, így hatszoros osztrák, továbbá angol és nem hivatalos német bajnokként is nyilvántartják. 1912-ben Budapesten négyszáz gyorson világcsúcsot ért el. Ugyanebben a versenyszámban még két országos csúcsot, 1500 méteres gyorsúszásban pedig szintén rekordot jegyzett. Az 1908-as londoni olimpián a 4x200 méteres magyar gyorsváltó tagjaként ezüstérmet, az 1912-es stockholmi játékokon a 400 méteres gyorsúszás versenyszám ötödik helyeztejeként két olimpiai pontot szerzett. Budapestről már korábban Dunaharasztra költözött, s részben az ottani Dunaszakaszon készült fel nagy világversenyeire. Az első világháború idején hadnagyként, s kiképzett pilótaként az ún. „császári és királyi léghajó csapat (k.u.k. Luftfahrtruppe) tagjai közt szolgált. Egyes források szerint a hadszíntéren szerzett betegségben, más források szerint meghibásodott géppel történt lezuhanását követően halt meg Castelnovo (Ma: Herveg Novi, Montenegro) hadikórházában. Alig több mint huszonöt évét élt. A Magyar Úszó Szövetség 1982-ben tartott jubileumi ülésén *Magyarország örökös úszóbajnoka* címmel ismerték el. Dunaharaszti (és Budapesten) utcát is neveztek el róla.

Ménfői Ecker-villa (*Győr települési Értéktára*)

A kétszintes épület (Győr-Ménfőcsanak, Tenkes u. 49.) egy dombtetőn, földbe vájva épült. Három oldalról ma is fás terület veszi körbe, korábban szép park övezte, díszkertek és szőlőbirtok tartozott hozzá. A tulajdonos, *Ecker János* (1788-1852) német iparos és kereskedő család sarja, német polgár, német anyanyelvűsége ellenére magyarnak, „Ungar”-nak tartotta, mondta magát. Híres naplóját német nyelven írta, részben a győri német tájszólást is megörökítette. Maga is kereskedő volt, s mellette városi tisztviselő, győri lokálpatrióta. Sokat tett Győr ipari, kereskedelmi fejlődéséért, segítette a helyi közművelődést a zenei és színházi élet kibontakozását. Kortörténeti naplóját a győri könyvtár Muzeális gyűjteménye őrzi. Ménfői villájában és birtokán gyakran vendégeskedtek hírességek, mások mellett *Liszt Ferenc*, *Rubinstein Antal* zongoravirtuózok, *Laborfalvi Róza* színésznő, *Eduard Heindl* fuvolaművész, *Noisser Richard*, a *Vaterland* szerkesztője. „Ecker nagyon szerette barátait ménfői szőlőjében megvendégetni” – írta róla *Lám Frigyes*. A II. világháború alatt a ház pincéje a falu összes lakójának óvóhelye volt, a kis *Galgóczi Erzsébet*, a későbbi Kossuth-díjas író és szülei számára is utalommal szolgált. Az Ecker-villa műemléki védelem alatt áll.

(h)

„A nyelv magas szintű oktatása az alfája és ómegája mindennek”

Amreinné Pesti Ágnes, a pécsi Koch Valéria Iskolaközpont főigazgatója újabb öt évre kapott megbízást. Az intézmény mindennapjairól, a nemzetiségi oktatás szerepéről és a pedagógusok mai kihívásairól beszélgetünk vele.

– *Hogyan élte meg az öt évvel ezelőtti kinevezését?*

– Váratlanul és a tervezettnél korábban kerültem ebbe a szerepbe. 2019-ben Engländerné Hock Ibolya, akkori igazgatónk a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elnöke lett, így átadta a stafétabotot. Bár előtte már öt éve a gimnázium vezetője voltam, mégis új feladat volt az egész intézményért felelni, amelyhez két óvoda, egy általános iskola, a gimnázium és a kollégium tartozik.

– *Hogyan épül fel az oktatás a Koch Valéria Iskolaközpontban?*

– Német nemzetiségi, kéttannyelvű intézmény vagyunk. Az alapozás már az óvodában kezdődik: több mint tíz éve működik nálunk egy szinte egyedülálló program, amely a német egynyelvű nevelést célozza. Az óvodából érkező gyerekek már kész mondat szerkezetekkel, gazdag szókinccsel kezdik az iskolát. De természetesen nyitottak vagyunk mindenki előtt, aki szeretne részese lenni a magyarországi németek kultúrájának, közösségének.

Az általános iskolában évfolyamonként három osztály működik, közülük az egyik úgynevezett egynyelvű osztály. Itt még tudatosabban törekszünk arra, hogy a készségtárgyakat is – például ének-zene, rajz, technika – németül tanítsák a pedagógusok. A heti öt német nyelv és irodalom óra, valamint a német népismeret azonban az elsőtől a tizenkettedik évfolyamig minden tanulóknak számára kötelező. Mindezt a német nemzetiségi hagyományok a tanmenetbe és a mindennapokba építése is kiegészíti.

– *Milyen eredményekkel zárják a diákok a tanulmányaikat?*

– Nyolcadikban a diákok a német állami DSD1 nyelvvizsgát teszik le jó eredménnyel, ami B1-es szintnek felel meg. Tizedikre eljutnak a középfokhoz (B2), érettségire pedig diákjaink 90%-a a felsőfokú (C1) szintet is megszerzi. Emellett sok diákunk angol nyelvvizsgát is tesz, azzal hagyja el az intézményt az érettségi után. Nagy siker számunkra, hogy tavaly a gimnáziumok országos rangsorában a hatvanhetedik helyet értük el, amivel Baranya vármegyében a legjobb gimnáziumnak bizonyultunk.

– *Milyen kihívásokat és célokat lát a következő öt évben?*

– Amikor igazgató lettem, szinte azonnal jött a Covid, így a digitális oktatás megszervezése vált a legnagyobb kihívássá. Ki kellett találnunk, hogy miként valósítjuk meg digitális formában a tanítást, és milyen jó gyakorlatokat tudunk továbbvinni abból az időszakból. Egy biztos, a mai világban kulcskérdés a készségek és képességek, a kompetenciák fejlesztése. Abban biztos vagyok, hogy mesterséges intelligencia ide vagy oda, a legkülönbözőbb munkahelyeken is szükség lesz még nyelveket jól beszélő munkatársakra. A kompetenciafejlesztés területén az iskola külön tanulásmódszertani programot dolgozott ki, hogy a diákok kutatási, adatfeldolgozási és prezentációs képességeit is tudatosan növeljük.

Büszkék vagyunk arra, amit a harminc év alatt elértünk: hogy a magyarországi németek köznevelési, közoktatási rendszerében zászlóshajó szerepünk van. A hagyományok és a kultúra ápolása mellett elsődleges feladatunk továbbra is a nyelv magas szintű tanítása – ez mindennek az alfája és ómegája.

LDU Presse a bama.hu nyomán

Löffler Péter felvételei

Vendégségben három nemzetiségnél

Az idei tanévben a budapesti *Német Nemzetiségi Gimnázium* hagyományos népismeret- és kórustábora a Békés vármegyei *Gyulán* került megrendezésre. Az eddigi tematikától eltérően nemcsak a német nemzetiség múltjának és jelenének megismerésére törekedtünk, hanem a németen kívül még másik két hazai nemzetiségnél is vendégeskedtünk. Így jutottunk el például a *Nicolae Bălcescu Román Gimnáziumba*, ahol kórusaink közös zenei projektet valósítottak meg, illetve egy emlékezetes záróestét töltöttünk el a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatánál *Kozma György* elnök úr és kollégái meghívásának köszönhetően. Hazafelé a békéscsabai Szlovák Házban *Paulik Antal* nemzetiségi szószólóval és *Kiszely András*sal, a helyi nemzetiségi önkormányzat elnökével folytathattak beszélgetést diákjaink. A következőkben „újonc” diákjaink rövid beszámolóját olvashatják román barátainkkal kapcsolatos élményeikről, és néhány képen keresztül is igyekszünk ízelítőt nyújtani a találkozók hangulatából. A BARÁTSÁG folyóirat következő számában betekintést kaphatnak egyéb, főként német vonatkozású programjainkba is: jártunk még többek között a gyulai Máriás-házban, az új eleki német nemzetiségi tanösvényen, s Romániában – *Saroltaváron* és *Temesváron* – a bánsági svábokat is meglátogattuk.

Surman-Majeczki Martin, szervező tanár

Olvassuk, miről írnak a diákok!

Ez volt az első táborunk, nagyon élveztük, csak ajánlani tudjuk mindenkinek. Idén a kórus- és a népismerettábor együtt volt, és szerintünk ez a jövőben is lehetne így. Ezáltal a tábor még sokoldalúbbá válik, és könnyebben születnek új barátságok is.

Számunkra az egyik legnagyobb élmény az volt, amikor a román gimnázium diákjaival találkoztunk. Mi, kórustagok együtt énekelhettünk az ottani kórossal román, illetve német nyelven, amihez később, a szanazugi biciklitúrát követően a tábor többi része is csatlakozott. Örülünk, hogy megismerhettünk más nemzetiségi fiatalokat is, akiknek hasonló az érdeklődésük, estére pedig sikerült már velük is összebátározunk.

Fűkő Noémi és Liegl Tamara (9.NB)

A tábor utolsó előtti napján az országos román nemzetiségi önkormányzat meghívására részt vettünk egy közös román-német kulturális esten, melynek keretében mi is felléptünk, illetve román vendéglátóink jóvoltából megismerkedhettünk a méhkeréki táncokkal és hagyományos román ételekkel. A finom vacsorát követően sokat táncoltunk közösen a velünk egykorú fiatalokkal, szóltak a román és német slágerek, igyekeztünk megtanítani egymásnak néhány tánclépést is. Mindenki nagyon élvezte a záróestet, és hihetetlenül sok élménnyel tértünk haza. Nem is gondoltuk volna, hogy az egyébként is feledhetetlen táborunknak ilyen jó lezárása lesz ez a spontán nemzetiségi táncház. Köszönjük a kedvességüket! Szeretettel várjuk őket hozzánk, Budapestre is!

Eck Zsófia és Ságbi Vanda (9.NB)

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható.

Balogh István – Laukó Éva Mária*

A magyarországi szlovák temetők örökségének helyzete

Tótkomlós és környéke szlovák temetői

Tótkomlós és környéke szlovák községei területi láncolatot és egy nyelvszigetet alkottak. *Tótkomlós*t 1746-ban *Békésszentandrásról* érkező, eredetileg közép-szlovákiai származású családok alapították. A túlnépesegett Komlós lakói közül kivált telepések 1802-ben *Nagylakra* költöztek, a nagylakiak egy része pedig 1817-ben a *pitvarosi pusztára*. Őket a kincstár dohánytermesztésre akarta kötelezni, de ellenszegülésük miatt a falu határának kétharmadát elvették tőlük. Ezen a területen 1843–1844-ben hozták létre a mai *Csanádalberti* és *Ambrózfalva* községeket. Míg albertit nagylaki és pitvarosi telepések, Ambrózfalvát csabai szlovákok alapították. Jelen vizsgálatunkban *Tótkomlós* és szűkebb környéke, *Pitvaros*, *Csanádalberti* és *Ambrózfalva* szlovák temetőivel foglalkozunk.

Dr. Gyivicsán Anna az általa meghatározott kulturális modellek alapján *Tótkomlós*t a mezővárosi-városi települések közé sorolta, melyhez a vonzáskörzetébe tartozó kisebb falvak kötődtek. Nyelvi-kulturális szempontból a leginkább tagolt, háromrétegű modellhez tartozott, amelyben a szlovák nyelvhez kötött kulturális elemek a magas-, az egyházi- és a népi kultúrában egyaránt szerepet kaptak. A magyarországi nyelvszigetek között ma is kivételesnek számít az itteni szlovák kultúra a közösség életében és társadalmi kapcsolataiban elfoglalt erős pozíciója miatt.¹ A nagy létszámú komlói szlovákság rétegzett társadalmi struktúrájával, kedvező gazdasági feltételeivel és önálló anyanyelvi kultúrát közvetítő egyházával jelentős hatást gyakorolt a környék kisebb településeire. A szoros piaci és házassági kapcsolatok révén *Tótkomlós* kulturális kisugárzásának határai kiszélesedtek, a nemzetiségi kultúra társadalmi szerepe és értéke megnövekedett, ez pedig jelentős mértékben hozzájárult a térség szlovák kultúrájának továbbéléséhez. A nyelvszigeten belül történő házasságkötéseknek is köszönhető, hogy az 1880–1941 közötti népszámlálások szerint az országon belül az itteni szlovákság asszimilációja volt a legalacsonyabb. *Tótkomlóson* 1941-ben a lakosság 75%-a vallotta magát szlovák anyanyelvűnek, ugyanez az arány *Pitvaroson* és *Csanádalbertin* 91%, *Ambrózfalván* pedig 86% volt.² Hiába törekedett az evangélikus egyház a magyarosításra, *Tótkomlóson* a magyar nyelvű istentiszteleteket a hívek nem látogatták, ellenben egyre erőteljesebb nemzetiségi öntudat fejlődött ki. Az aktív gazdasági és kulturális egyletek, szervezetek, színjátszó csoportok működésében a nemzetiségi kultúra és nyelv tudatos védelme tükröződött.³

Normatív nyelvvaltozatnak hagyományosan a cseh Králici biblia nyelvét, a bibličinát tartották, amely a XVI. század végétől vált a szlovák evangélikusok liturgikus és irodalmi nyelvévé. Fokozatosan kialakult egyfajta hierarchia a hétköznapi és az egyházi nyelv között. A bibličina a beszélt nyelvre nem gyakorolt hatást, ellenben ünnepélyessége révén szerepet kapott egyes szokásokban, valamint schwabacher típusú gót betűs írásmódjával együtt tovább élt a sírmlékek felirataiban, bibliai idézeteiben is. Az irodalmi nyelv szerepének erősödésével

Megjelent a RÉGIÓ 2020/3. lapszámában

* A szerzők Balogh István az ORZSE adjunktusa, e-mail: baloghi@or-zse.hu és Laukó Éva Mária szlovák nyelv- és irodalomtanár, e-mail: laukoeva@gmail.com

¹ Gyivicsán Anna: A magyarországi szlovákok nemzetiségi tipológiája. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (szerk.): Kisebbségek interetnikus kontaktójában. Csehek és szlovákok Romániában és Magyarországon. Kolozsvár: Kriterion – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010. 64–67.

² Gyivicsán Anna: Etnokulturális változások *Tótkomlóson*. In: Szincsek György (szerk.): *Tótkomlós* története és néprajza 2. kötet. *Tótkomlós: Tótkomlós Város Önkormányzata*, 1996. 379–383.

³ Gyivicsán, 1996. 390–391.

a XIX–XX. század fordulójától már főként szlovák feliratokat találunk a sírjeleken, váltakozóan gót, illetve latin betűs írással.⁴ Tótkomlóson és környékén a lakosságcsereig a szlovák kultúra meghatározó szerepet töltött be úgy a közösség kulturális életében, mint a mindennapi társadalmi kapcsolatokban. Ennek megfelelően a temetőben is általános maradt a szlovák nyelvű felirat.⁵

A II. világháborút követő lakosságcsere alapjaiban formálta át a térség etnikai és felekezeti képét. Tótkomlósról 3211 fő, a település szlovákságának 35%-a költözött ki. A vizsgált települések közül arányai-
ban innen települtek ki a legkevesebben, így a szlovákság 1949-ben is abszolút többséget alkotott (53%). Az evangélikus felekezet megőrizte pozícióját (68%). Ennél szélsőségesebb változások történtek a környező kisebb falvakban, ahol az évtizedek óta állandósult munkanélküliség és földínség sokkal többeket ösztönzött a kitelepülésre.⁶ Pitvarosról 1988 fő, a helyi szlovákság 72%-a választotta a kitelepülést, így 1949-re arányuk 25%-ra csökkent. A felekezeti arányok is megfordultak: az evangélikusok 30, a katolikusok pedig 63%-ot tettek ki. Csanádalbertiről 1971-en települtek ki (a szlovákok 67%-a), így 1949-re 24%-ra csökkent a szlovák anyanyelvűek aránya. Az 1941-ben még 94%-os evangélikus felekezet 28%-ra esett vissza. Ambrózfalváról kevesebben, a helyi szlovákok 39%-a, 366 ember költözött Csehszlovákiába, így a szlovák-magyar arány hasonlóvá vált (46 és 54%), az evangélikus többség pedig megmaradt (74%).⁷

A lakosságcsere településenként eltérő mértékű és jellegű hatásait a temetési kultúra átalakulásában is nyomon követhetjük. Tótkomlóson a katolikusok a XIX. század óta rendelkeznek saját temetővel, így a két – köztemetői funkciókat is ellátó – evangélikus temető képe a vegyesházasságok, az asszimiláció és a modernizációs trendek nyomán kisebb mértékben és lassabban változott meg. Az új sírmlékeken azonban napjainkra egyeduralmuként vált a magyar felirat. Pitvaroson a régi temető lezárását követően új, közös temetőrészt nyitottak, ahol kezdetben évtizedekig elválasztva temetkeztek a katolikusok és evangélikusok, ez a határvonal a vegyesházasságok növekvő mértékével fokozatosan megszűnt. Csanádalbertin és Ambrózfalván is évtizedeken keresztül megfigyelhetők az elkülönülés jelei.

Az asszimiláció hatására a szlovákság aránya az eltelt hetven év során tovább csökkent, a 2011. évi népszámlálás adatai szerint a szlovák anyanyelvűek, szlovák nemzetiségűek, valamint a szlovák kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődők száma Tótkomlóson együttesen 1292 fő (21%), Pitvaroson 77 fő (5%), Csanádalbertin 10 fő (2%), Ambrózfalván pedig 47 fő (9%).⁸ Ezek az adatok is jelzik, hogy a csökkenő, illetve néhol már lényegében eltűnőben lévő szlovák közösségek funerális (gyásszal, temetéssel kapcsolatos – *a szerk.*) örökségének megőrzése sürgető feladat, ami csak helyi összefogással valósítható meg. A következőkben az egyes temetők örökségvédelmi vizsgálatának eredményeit közöljük.

A tótkomlósi Ótemető

A település déli részén a Száraz-ér íve menti magaslaton alakították ki a település első, máig működő temetőjét. Történeti főbejárata, a téglalaoszlopos, fából készült, szlovák feliratos kapu a Bajcsy-Zsilinszky út végén található, a mai kiépített autótút az *Ótemető sorról* nyílik, de a régi északnyugati rész egy hídon keresztül a Bajza József utca felől is megközelíthető. Az 1965-ben készült légifelvételken látható, hogy az északnyugati, valamint a déli-délnyugati rész még két nagyobb összefüggő temetett területet alkotott. A jelenlegi állapottal összevetve kiderül, hogy az északnyugati rész nagyobb hányadát azóta beszántották, a déli-délnyugati rész döntően eredeti képét őrzi, emellett a temető közepe észak felé új parcellákkal bővült.

Egyszerű szlovák sírkő bibliai cseh nyelvű sírverssel a csanádalberti temetőből (1934).

Felirata: „Vizármutek máte / Mni (!) ale opet uzrim / Vás a radovti se (!) / Bude srdce Vase / Tu odpočiva k.r.p. / Koncos Martinova / Manželka rozena / Lavko Maria / n.r. 1900 Januara 28. / u.m.r 1934 Septembra 30. / Oplakava Zarmutěni / Manžel aj zo sinom. / Pokoj prachu jej.”

Fordítása: „Nektek gyászotok van / El fog múlni de újra meglátlak / Benneteket és örülni / Fog a Ti szívetek / Itt nyugszik Krisztusban, az Úrban / Koncos Martin / Felesége született / Lavko Mária / sz. 1900 Január 28. / megh. 1834 Szeptember 30. / Siratja Gyászoló / Férje a fiával / Béke poraira.”

⁴ Gyivicsán, 1996. 386–387. és Tóth Sándor János – Tuska Tünde – Uhrin Erzsébet – Zsilák Mária: A nyelvi másság dimenziói Tótkomlóson. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (szerk.): Kisebbségek interetnikus kontaktójában. Csehek és szlovákok Romániában és Magyarországon. Kolozsvár: Kriterion – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2010. 115–116.

⁵ Gyivicsán, 1996. 384–385.

⁶ Bernula Mihály: Pitvaros rövid története. 1816–1969. Hódmezővásárhely: k. n., 1969. 86–89.

⁷ Kugler József: Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, 2000. 186.

⁸ 2011. évi népszámlálás. 3. Országos adatok. Összeáll. Bojer Anasztázia [et al.] Budapest: KSH, 2013. 13, 64–66.

Szlovák nyelvű, tardosi vörösköből készült síremlék 1856-ból, Tótkomlós, Ótemető

A tótkomlói Újtemető 136 éves, bibliai cseh nyelvű alapító felirattal díszített főkapuja a fasorral

A legkorábbi emlékek mára megsemmisültek. *Koppány* János evangélikus lelkész és helytörténet-kutató az 1980-as években még lefényképezett egy XVIII. századi, latin feliratos, homokkő síremléket, amely azóta tönkrement. A temető lebontott csőszházának 1825-ös szlovák nyelvű gerendafelirata is csak az ő leiratában maradt meg.⁹ A temető mai legkorábbi értékei közé tartozik a téglából épített kényelvű, oltárszerű kolera-emlékmű (1833), *Sexty* György (1754–1829) templomépítő lelkész homokkőből faragott síremléke életfáklyáját lefelé tartó geniusszal, valamint jókai *Szakáll* Jakab (1752–1842) földbirtokos kriptája és magyar nyelvű síremléke.

A legrégebbi megmaradt síremlékek a temetői utak mellett találhatóak, a XIX. század közepéről származnak. A nyelv- és betűhasználat kezdettől fogva változatos, a nyelvek, betűtípusok gyakran egy kövön belül is keverednek, nem lehet valódi időrendet kimutatni. A betűhasználat valószínűleg technikai lehetőségektől is függött. Ebből adódhat, hogy az első sírkövek (1851) latin betűs, bibliai cseh, vagy szlovákkal kevert bibliai cseh nyelvűek. 1857-től jelennek meg a schwabacher típusú gót betűs bibliai cseh nyelvű sírkövek, közülük az utolsók az 1940-es évek elejéről származnak (1940, 1943). A gót betű használata a szlovák nyelvű síremlékeken kissé tovább élt (1944, 1946, 1950). A latin betűs szlovák síremlékek közül a legkorábbi (1856) magyar fonetikával írt szavakat is tartalmaz, gyakori a név magyar, vagy sajátos kevert formában való közlése (például Lászik Györgyová, 1897). A XIX. század végétől megfigyelhető a szövegformák, eulogiák (magasztalások, dicsőítések – *a szerk.*) megszilárdulása, csak rendhagyó esetben (például fiatalon elhunytaknál) találkozunk sírversekkel, bibliai idézetekkel (utóbbiak bibliai cseh nyelvűek). A szlovák feliratok az 1960–70-es évektől sematikus formulákra rövidülnek, velük párhuzamosan pedig fokozatosan nő a magyar, majd kizárólag nevet és évszámokat közlő síremlékek száma. A szlovák sírkövek csökkenő arányban, de 1990-ig jelen vannak, azóta csak néhány egyedi példával találkozhatunk (2003, 2004, 2006, 2014). A temető területe lassan bővül, ugyanis a régi részekben folyamatosan cserélődnek a sírok, eltűnnek a régebbi síremlékek. Ennek ellenére az 5–8. parcellákban jelentős arányban találhatóak a XX. század első feléből származó kövek, köztük több nagyméretű, reprezentatív szürke- és feketegránit obeliszk, a helyi jómódú gazdacsaládok síremlékei. Az 10. parcellában a múltbeli felszámolások ellenére jelentős, egységesen a XIX–XX. század fordulójáról származó emlékmű maradt fenn, sok közöttük a ledől, rossz állapotú kő. Az utak mellett mintegy húsz, többségében tardosi vörös mészkőből készült XIX. századi síremlék található. Ezek jelenleg nehezen olvashatók, azonban szakszerűen megtisztítva, konzerválva a temető kiemelkedő értékeivé válhatnak. A temető XIX. századi, valamint századfordulós részeinek területi szintű védelme sürgető feladat. Az Ótemető egyike annak a tizenkét hazai nemzetiségi vonatkozású temetőnek, amelyet a 2010-es ombudsmani vizsgálat során megtekintettek. A jelentés is felhívja a figyelmet a helyi védelem szükségességére.¹⁰

A tótkomlói Újtemető

Az Újtemető sor felől nyílik az 1884-ben alapított¹¹ temető téglaoszlopos, fából készült, szlovák feliratos főbejárata. A két világháború között új kapu nyitását tervezték az orosházi út felől, s bár ez nem valósult meg, a történeti díszsorok ennek hatására két főút mentén fejlődtek ki. A temető megőrizte a XIX–XX. század során kialakult képét: a fasorral szegélyezett utak mentén sorakoznak az egykori jómódú gazdacsaládok, egyházi és világi előjárók, tengelyükben pedig a lelkészek reprezentatív síremlékei, amelyek Tótkomlós polgárosodásának, egykori, meghatározóan szlovák nyelvű elitkultúrájának funerális bizonyítékai. A régi síremlékek az alapítástól kezdődően fennmaradtak (1885,

⁹ Koppány János: A halál és dolgai a tótkomlói szlovákoknál. Kézirat. Tótkomlós, é.n. A gerenda felirata: „Z is. Farkas András K Molnár György s Kmetyko Ján K Motyovszki Pál 1825 aug. 8.”

¹⁰ A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2010. évi jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról. 352.

¹¹ Gajdács Pál: Tót-Komlós története. Gyoma: Kner ny., 1896. 378–379.

1888, 1891 stb.). A gót betűs bibliai cseh vagy szlovák, illetve kevert nyelvű sírkövek egyre fogyó arányban az 1950-60-as évekig megtalálhatók (1952, 1954, 1968). Az egyetlen későbbi példa az 1990-es évekből származik. A latin betűs szlovák síremlékek a századfordulón jelentek meg, az 1960-as évektől arányuk csökken, az utolsók az 1970-es évekből valók (1974, 1975, 1976). A népi temetkezés hagyományait őrzik a feketére, valamint kékre festett, fából készült sírtáblák. A feketéket férfiaknak és idősebb asszonyoknak, a világoskéket gyermekeknek, fiatal lányoknak és asszonyoknak készítették. A sematikus textusba ágyazva az elhunyt nevét, korát és a halálozás idejét tüntették fel.¹² Mára már csak néhány maradt meg belőlük, jobbára az Újtemetőben. A 2010-es ombudsmani jelentés is kiemeli, hogy az „utolsó előtti percben van a szlovák fakeresztés síremlékek megmentése”.¹³

A funerális reprezentáció értékei közé tartozik Tótkomlós első orvosának, dr. Simon Pálnak és családjának sírboltja, kis tornyán egy márványból faragott angyalszoborral (1896 k.),¹⁴ valamint Erzika Lehoczky (1901–1927) sírja, amelyen ugyancsak angyalszobor látható. A temető keresztveződésében állt Tótkomlós egyik kiemelkedő személyisége, Gajdács Pál (1847–1929) evangélikus lelkész, történetíró nagyméretű, műkő síremléke, amelyet a hozzá tartozó örökzöld sövényvel együtt elbontottak. Helyére Gajdács jelentőségéhez méltatlan aranyú sirjel került. Az 1965-ös légifelvételről kiderül, hogy a temető úthálózata és szerkezete változatlan, azonban az egykor telitemetett keleti részeken már nem találunk sírokat. Északkeleti részén utóbb az Evangélikus Szeretothon építkezett. A régi parcellák ma is használatban vannak, a legregébbi síremlékek közül sok gazdátlan, ledőlt, vagy felújításra szorul, a sírok cserélődése pedig folyamatos. A Gajdács-sír elbontása is jelzi, hogy a történeti síremlékek, parcellák védelmének hiánya veszélyezteti a temető örökségi értékét.

A pitvarosi temető

A mai temetőt 1824-ben alakították ki a településtől nyugatra, később észak felé bővítették. A község tulajdonában állt, de az evangélikus egyház használta, és a más vallású halottak részére is biztosította a temetkezést.¹⁵ A legkorábbi, déli rész a XIX. század végére betelt, ekkor kezdődött a temetkezés a jelenlegi ún. régi temető területén. A temető kerítéssel és kiépített utakkal nem rendelkezik, területe rendezetlen, a bozót kivágásától eltekintve elhanyagolt, sok síremlék kidőlt, összetört, jelentős felépítményekről hiányoznak az obeliszkek. A két világháború között a lakosság nagy része szegénységben élt, a legtöbben csak fa sírjelet állítottak, amelyek mára megsemmisültek, emiatt a terület középső része lényegében üres.

Jelentős a rövid szlovák, vagy magyar felirattal rendelkező, kisméretű, egyszerű, vagy a fejrészen népies motívumokkal díszített, sematikus műkő sírjelek száma. A legrégebbi síremlékek tardosi vörös mészkőből készültek, szlovák nyelvűek, latin betűs írással (1888, 1894). A módosabb gazdák sírjain látható gránitkövek a bejárathoz közel, valamint középen, az út mentén helyezkednek el, ezek nyelve részben helyi nyelvjárási elemeket tartalmazó szlovák, részben magyar, néhány esetben pedig bibliai cseh (1937). Néhány síremléken gót betűs bibliai cseh nyelvű idézet, illetve sírvers is látható. A gót betűs felirat ritkább, de az egész időszakra jellemző. Ebben a temetőrészben a legkésőbbi sír 1949-ből származik. A terület a XX. század közepére betelt, legújabb, nyugati fertályán többségben már a betelepített magyar lakosság síremlékeit találjuk. A lakosság összetételének megváltozása is szükségessé tette a temetőkérdés rendezését. 1959-ben a két egyház megállapodott, hogy a korábbi régi temető területét a porladási idő letelte után megnyitják és megosztva használják. Ettől kezdve a bejárattól jobbra a római katolikus, balra pedig az evangélikus vallásúak temetkeztek.¹⁶ Több család

Erzika Lehoczky angyalszoborral díszített sírköve a tótkomlói Újtemetőben (1927)

A pitvarosi régi temető középső része kisszámú, műkő síremlékekkel és névtelen sírhelyekkel

¹² Gyivicsán, 1996. 386–387.

¹³ A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2010. évi jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról. 352.

¹⁴ Gajdács, 1896. 223–224., 378.

¹⁵ Kemény, 1992. 73–75. A reformátusok és katolikusok a temetőn belül, a zsidó és baptista hívek külső szekciójában temetkeztek, ezek mára megsemmisültek, a sírköveket ellopták, területüket bozotos fedi.

¹⁶ Kemény, 1992. 73–75.

áthozta szerettei síremlékét a régi temetőből, ez magyarázza a területen a régi, szlovák nyelvű, latin betűs síremlékeket (1875, 1882, 1896). A modern, sematikus sírköveken az 1970–80-as évekig találunk néhány szlovák nyelvűt, a legkésőbbi, amelynek felirata hagyományos gót betűs írással készült 1995-ből származik. Az elkülönülés az evangélikus szlovák lakosság fogyatkozásával a temetőben megszűnt. A régi temető lezárt terület, nem történtek rátemetések, exhumálások, lepusztult állapotának ellenére örökségi értékét fokozza, hogy máig őrzi eredeti képét, hitelesen tükrözi az egykori pitvarosi szlovákság gazdasági és társadalmi viszonyait.

Szlovák nyelvű sírfelirat magyar fonetikával a csanádalberti temetőből (1953).

Felirata: „Tu otpocivaju (!) / milyi rgcs (!) / Ján Kapuszta / 1870-1928 / ajeho mila manzselka (!) / rogyena (!) / Csilyek Anna / 1872-1953 / pokoj prachu jejich”
Fordítása: „Itt nyugszanak / kedves szüleink / Ján Kapuszta / 1870-1928 / és az ő kedves felesége / született / Csilyek Anna / 1872-1953 / béke poraikra”

A csanádalberti temető

Csanádalberti temetőjét a község északi részén, a Dózsa György utcán alakították ki. Az 1973-as légifelvételen látható, hogy a temető régi sírjai az északi részében helyezkedtek el a főút mindkét oldalán. Ma a legrégebbi sírok nyugatról és keletről övezik az újabb, középső és déli részeket. A régi sírok területe viszonylag rendezett, rendszeresen kaszálják. Néhány ledőlt, törött kőtől és bozótos síremléktől eltekintve jól bejárható.

A régi részekben a sírkövek elhelyezkedése szórványos, az egykori, fejfával jelölt sírok nagy száma miatt. Pitvaroshoz hasonlóan Csanádalbartin is jelentős az egyszerű és sematikus növényi motívumokkal díszített múkó sírjelek száma. A néhány kiemelkedő obeliszk a hátsó szekcióban, a főút közelében található, a jelenlegi temetőtől északra. A ma már termőföldként használt rész közepén magában áll *Molitorisz* Lajos (1797–1860) lelkész, a Magyar Természettudományi Társulat rendes tagja, Csanád vármegye táblabírájának 1879-ben felavatott fehér márvány síremléke. A jelenlegi területen 1887-től fokozatosan növekszik a sírkövek száma, a sírkövek többsége szlovák nyelvű és latin betűs, mellettük jelentős számban az 1920-as évektől az 1940-es évek végéig datálhatók a gót betűs, a helyi nyelvet és a bibliai cseh nyelvet is ötvöző sírfeliratok. Ezek többsége a reprezentatívabb síremlékeken szerepel. A szlovák feliratok az 1960-as évek végéig folyamatosak, az utolsók az 1980-as évekből származnak (1981, 1985). Érdekeség, hogy míg az 1940-es évekig a szlovák feliratban is gyakran magyarul szerepelt a név, az utolsó évtizedekben a legtöbb esetben a teljes felirat szlovák nyelvű. Ezek között több esetben (1953, 1957, 1968) találkozhatunk magyar fonetikus írásmóddal is. A temető bejáratánál kapott helyet 2017-ben az I. és II. világháború, a lakosságcsere, Trianon és az 1956-os forradalom emlékmű-együttese. A régi, sérült kövek helyreállításával, felállításával és tudatos védelmével a temető egésze az egyéni és közösségi emlékezés példamutató, komplex terévé válhat.

Az ambrózfalvi temető

Az ambrózfalvi temetőt a település nyugati szélén, a Luther Márton utca mellett alakították ki. A legrégebbi, XIX. századi rész az északkeleti fertályban található. Ennek területét jelenleg sűrű bozótos fedi, a területen mintegy tucatnyi sírkő található, több közülük ledőlt, félbetört, reprezentatív síremlék – fele arányban szlovák, illetve magyar nyelvű felirattal.¹⁷ A XX. század első évtizedeiből származó sírhelyek a temető keleti-délkeleti részében fekszenek, a sírkövek száma kevés, kisméretűek és többségükben magyar nyelvűek. A temető elhanyagolt részéből a község kiemelte *Kosztra* Tivadar János (1816-1888) evangélikus lelkész magyar nyelvű síremlékét, amelyet a ravatalozó mellett állíttatott fel. A ma használt, rendezett parcellákban a temetkezés az 1930-as évek végén kezdődött. Itt található az első, eredeti helyükön álló szlovák nyelvű, latin betűs síremlékek (1940, 1944, 1947). A legrégebbi szlovák sírköveket a régi temetőből áthozott kövek képezik (1900, 1928, 1942). A temető vizsgálatából kiderül, hogy már a két világhá-

¹⁷ Csirik László fényképei és állapotörögzítése alapján.

ború között dominánsá vált a magyar nyelvű sírkőállítás a szlovák beszélő családokban is. A szlovák feliratok szórványosan láthatók az 1960-as évekig készült sírköveken (1965, 1967), az utolsó kései példa 2016-ból származik. Gót betűs sírfeliratot nem találtunk a temetőben, a régi részből kiemelt síremlékek alapján úgy tűnik, hogy ilyenek nem maradtak fenn. A jelentősebb síremlékek közé tartozik *Chován* János feleségének *Czabarka* Erzsébetnek (1920–1938) alvó női arcot mintázó szoborral és arcképpel díszített síremléke, valamint a szerb *Nicsovics* György földbirtokos és feleségének obeliszkje (1900). A lakosságcsere során betelepítettek síremlékei évtizedekig külön halmazt képeztek, tájolásuk is eltérő.

Összegzés

Tótkomlós és környéke temetőiben az elmúlt másfél-két évszázad helyi funerális kultúrájának emlékeit találhatjuk meg. A néhány, véletlenszerűen megmaradt fejfás síron, valamint a forma, felirat, nyelv, motívumkincs és méret tekintetében is sokszínű síremlékeken keresztül kirajzolódik a közösségek társadalmi, gazdasági és kulturális sokszínűsége. A sírkövek, feliratok és motívumok hasonlósága a térségen belül jól kirajzolódik, hiszen ugyanazok a sírkövesek készítették őket. A XIX. században gyakori a makói *Glück*, a századfordulótól kezdve pedig a tótkomlói *Szokolay* és *Dohányos*, kifejezetten reprezentatív síremlékek esetében pedig a békéscsabai *Werner Ede és Társa*, valamint *Rosenbaum* kőfaragó cégjelzése. A történelmi mozgások, a lakosságcsere hatását jelzi, hogy a régebbi sírköveken a házastársak, szülők előre felírt neve mellé már nem került halálozási dátum, sok jelentős síremlék is gazdátlanul maradt.

A temetők egyben a településeket alapító és évszázadokon keresztül építő szlovákság nyelvhasználatának és identitásának dokumentumai. A sírkövek sematizálódásával, majd az 1960–70-es években a nyelváltás tendenciájának felerősödése révén¹⁸ az utolsó szlovák formulák eltűnésével a szlovák funerális kultúra jellegzetességei végérvényesen a múlt részévé váltak. Ez az emléktanyag azonban rendkívül sérülékeny, ezért szükséges a mielőbbi, effektív védelem. Vizsgálataink alapján Tótkomlóson és környékén a temetők mindegyike, legalábbis az egyes kiemelt részek, védendőek. Tótkomlóson az Újtemető, Pitvaroson a régi temető egésze történelmi temetőnek minősül. Érdemes lenne a történelmi fordulópontnak tekinthető lakosságcsere megelőző, azaz 1947 előtti, jelentékeny felépítménnyel bíró, fenntartható síremlékeket a saját helyükön megőrizni. A régi síremlékek által kézzelfoghatóvá válik a személyes és közösségi múlt. A gondozott, védett történelmi temetők a mai lakosság és a településről elszármazottak számára egyaránt az emlékezés fontos, szimbolikus jelentőségű terei lesznek, amelyeknek örökségi értéke – megfelelő kezelés mellett – az idő múlásával egyre nőhet.

Dr. Kállai Ernő jelentésében a nemzetiségi épített örökség kapcsán a temetők vonatkozásában is releváns javaslatokat olvashatunk: „A kisebbségi közösség szereplőivel együttműködve szélesíteni kell a nemzetiségek épített örökségének bemutatási lehetőségét, meg kell találni azokat az ismeretterjesztési módokat, amelyek a helyi ismeretekre alapozva a nemzetiségi adatokkal kiegészítve felállított nyilvántartás adataival kiegészülve pontos képet adnak a kisebbségek építészeti értékeiről. Gondoskodni kell arról, hogy mindezeket a megóvandó értékeket a helyi és a tágabb értelemben vett közösség, annak nemzetiségi és nemzetiséghez nem tartozó tagjai, óvodások, iskoláskorúak, tulajdonosok, és szomszédok, kutatók és érdeklődők megismerhessék, és tehessenek védelmük érdekében.”¹⁹

A felelősségünk nagy, hiszen, ahogy *Szigethy Balázs*, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának vezetőségi tagja fogalmazott: „Tisztában kell lennünk azzal, hogy egyszer, egy következő generáció számára a jelenkor megmaradó része jelenti majd az örökséget, a kulturális örökséget.”²⁰

Helyi szlovák népviseletbe öltözött fiatal lány színezett képe a pitvarosi temetőben (1940-es évek)

¹⁸ Gyivicsán, 2010. 204.

¹⁹ A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2010. évi jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról. 320.

²⁰ ICOMOS Híradó XVII. évf. 5. sz. 4. Szigethy Balázs írása. http://epa.oszk.hu/02600/02686/00012/pdf/EPA02686_ICOMOS_Hirado_2009_10.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)

„Ha azt mondják nekem, hogy menjek vissza Magyarországra gyalog, gondolkodás nélkül elindulok.”

Szakulisz Nikosz emlékei

Szakulisz Nikosz a görög polgárháború alatt tizenegy évesen az első gyerekcsoportokkal érkezett Budapestre az ipiroszi Hioniadesz [Χιονιάδες] faluból. Magyarországon eltöltött gyermekévei és visszatérése Görögországba kalandos életéről tanúskodnak. Magyar nyelvtudásának köszönhetően Athénban tizenöt magyar edző – köztük **Puskás Ferenc** – tolmácsként dolgozott. A Panathinaikosz görög labdarúgóklub emblematikus alakja lett. Kapcsolata a magyarokkal a foci világán keresztül a mai napig megmaradt. 2023 áprilisában életútinterjút készítettünk vele. A következőkben a beszélgetés szerkesztett szövegét (annak részleteit) közöljük. Az egyszeri találkozás alkalmával Vincze Xénia arról kérdezte, miként hagyta el szülőfaluját a polgárháború idején. Hogyan élte meg az 1950-es éveket Magyarországon, távol a családjától s milyen változás következett be az életében Görögországba történt visszatérése után?

Elválás – megérkezés

Fehérvárcsurgó, Károlyi-kastély 1955

Nevem Szakulisz Nikosz. 1937. december 7-én születtem Hioniadesz faluban, melynek neve azt jelenti hófalu. 1150 méter magasan fekszik a Grammosz-hegység nyugati részén, a görög–albán határ mellett. Én voltam a családban az első gyerek. 1939-ben született öcsém, Pandelisz, sajnos már nem él.

1948. április 10-én a falu összes gyereke négyévestől tíz–tizennégy éves korig kényszerből Albániába ment. Aki ennél idősebb volt, azt bevonultatták az úgynevezett Görög Demokratikus Hadseregbe. Gyalog mentünk Albániába, s a végén Avlona kikötőbe ékeztünk. Ott is maradtunk nyolc hónapig. Annyi éhezést, annyi piszkot, annyi szenvedést nem is lehet leírni! Végül december elején feltettek bennünket egy teherkocsira és elvittek minket Jugoszláviába, Monastiri¹ városába. Ott vonatokra tettek, volt személyszállító, de volt tehervonat is. Az egyik vonat Magyarországra jött, a másik Romániába ment. A mi falunk gyerekei nagyobb része ide jött Magyarországra, de többen kerültek Romániába is.

Amikor december 13-án megérkeztünk Pestre, esett a hó. Elvittek minket a fürdőbe, ott kétszer-háromszor szappanoztak bennünket, annyira piszkosak voltunk. A ruhánkat levettük, április óta ugyanaz a ruha volt rajtunk, nem volt más egyéb. Adtak használt, de meleg, új ruhát és főleg adtak egy zsemlét, tejes-kakaóval. Azelőtt nem ettünk soha ilyet, tejet ittunk, de nem kakaóval. Aztán elvittek bennünket a Mátyás laktanyába, ott voltunk három-négy hétig, majd végül a fehérvárcsurgói kastélyba kerültünk.

A fehérvárcsurgói gyerekotthon (1948–1953)

A legjobb emlékem, ahhoz képest, ami Görögországban volt, az hogy vigyáztak ránk. Nem láttam, hogy bántalmaztak volna akár egyetlen fiút is. Egész idő alatt, hogy egy pofont kapott volna vagy a fülét húzták volna meg. Nem láttam. Természetesen volt a propaganda a Görög Demokratikus Hadseregről és Sztálinról. 1953. március 5-én közölték

Részlet a L'Harmattan Kiadó és a Görög Intézet kiadásában 2024-ben megjelent *Az 1956-os forradalom és szabadságharc és a görög politikai emigráció* című kiadványból. A megjelenést támogatta az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára.

¹ Akkor Jugoszláviához tartozott, ma Bitola, Észak-Macedónia második legnagyobb városa. Bitola neve az Oszmán Birodalom idején Manastir volt.

Gyerekek Keraszovo (Κεράσοβο Ιωαννίνων) faluból Fehérvárcsurgón. Közöttük látható Fofi Vasziliu (Φώφη Βασιλείου), balról az ötödik, fehér ruhában, Georgiosz Vasziliunak, a későbbi ciprusi elnöknek az édesanyja.
(forrás: Το Βήμα c. napilap, 2012. okt. 21.)

velünk, hogy meghalt Sztálin, azt hiszem, ott a kastély előtt reggel, amikor volt a zászlófelvonás és énekeltük a himnuszt. Akkor közölték, hogy apánk, Sztálin meghalt. Háromszázötven gyerek egyszerre elkezdett sírni. Azt hittük, hogy vége a világnak... Volt ez a szocialista realizmus, úgy festették le a nagy Sztálint hatalmas kezekkel, és én azt hittem, hogy a Sztálin legalább két méter magas és halhatatlan.

Az iskola legjobb tanulója voltam. November 7-én, április 4-én, május 1-jén kaptam ajándékot. Akkor szokás volt olyan könyveket adni, mint *Sztálin beszédei*, *Lenin beszédei*. Jó volt, de mit érdekelt Lenin könyve, az *Egy lépéssel előre, kettővel hátra* vagy micsoda. Nem tudtam elolvasni. Amikor Beloianisz meghalt, kiírták az összes szocialista gyerekotthonba, hogy írjunk erről egy dolgozatot. És a Központi Bizottság minden gyermekotthonból díjazott egyet. A csurgói gyerekotthonban én kaptam a díjat... és jött a háromtagú Bizottság átadni. Egy görög népdalgyűjteményt kaptam. Az első oldalon volt egy „afieroszi”, egy ajánlás, hogy ezért és ezért adjuk Nikosz Szakulisznak, szóval pár sor volt az egész. Az első vezető a GKP főtitkárhelyettese, Joannidisz volt. A második Petrosz Kokkalisz,² ő miniszter volt, ő foglalkozott a szocialista országokban élő gyerekekkel. Egyébként nagy professzor volt, sebészorvos, nagyon nagy neve volt Görögországban. És jött Elli

² Petrosz Kokkalisz (Livádia, 1896 – Athén, 1962) az Athéni Egyetem sebészprofesszora, a Görög Kommunista Párt, az EAM (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), a Nemzeti Felszabadítási Front tagja. A polgárháború alatt a GKP által felállított Ideiglenes Népi Kormány egészségügyi minisztere. A Görög Demokratikus Hadsereg visszavonulása után politikai menekültként élt Magyarországon. Az ΕΒΟΠ (Gyermekeket Segélyező Bizottság) elnöke. Kelet-Berlinben sebészeti kutatóközpontot szervezett, és ott folytatta tovább tudományos pályafutását. 1962. január 15-én halt meg Athénban. <https://www.imerodromos.gr/petros-kokkalis-protoporos-episthmonas-protoporos-ston-agona/>

Alexiu,³ ő nagy író, nagyon tehetséges író volt, és jó megjelenésű. Nem tudtam, hogy ilyen szép-szexi asszony, de amint megláttad, nem tudtad nem tisztelettel elfogadni, ahogy ez az asszony hozzád beszélt. Na fiam, bravó, fiam! A főtitkárhelyettes egy kopasz, pocakos, én azt mondom, 130 cm magas, szóval antipatikus ember volt. De a másik kettőre még mindig nagy tisztelettel emlékszem vissza.

Mivel én voltam a könyvtárfelelős, minden nap ott voltam és olvastam a könyveket. És egyszer egy nyáron, amikor rengeteg szabadidőm volt és elidőztünk ott, hogy ne csavarogjunk és éppen meséltem ott a gyerekeknek, hogy mit olvastam előző nap, a hátam mögött megállt valaki. Én nem vettem észre, de amikor befejeztem, azt mondta: *Gyere ide! Holnap kezded, tíz órákor itt találkozol ezekkel a gyerekekkel, és elmeséled nekik, hogy mit olvastál előző nap!* Ő volt Eleni Veca tanítónő, aki engem nagyon szeretett. És akkor én elmeséltem, hogy a Vörös Hadsereg és „hős a Csapajev” – ahogy akkor mondták – volt az olvasmányom. 1949 őszén jött három új tanár. Valójában nem tanárok voltak, csak egyetemi végzettségű emberek. Olyanok voltak, akik elindultak Párizsból, Prágán keresztül Magyarországra, hogy kijussanak Grammoszba, a front-ra, de közben vége lett a polgárháborúnak. Itt érte őket a balszerencse, így itt maradtak. Ezek között volt egy ciprusi, Jakovosz *Roszidisz*,⁴ kopasz, jó sportoló, nagyon jó ember volt. És én voltam a kedvence. A helyi fehérvárcsurgói csapatban focizott, népszerű volt. A másik, *Vucinasz* egy kereskedelmi hajózási „arkoni”, táviratozó, ő is baloldali volt. Elindult, mert a partizánok nem voltak ilyen szakmai tudású emberek, mivel az összes partizán falusi gyerek volt. Nagy részüket erőszakkal sorozták be, csak később neveltek belőlük kommunistákat. Vucinasz hajóutazásokról meg mágikus szigetekről mesélt nekünk, akik sose láttunk tengert. A harmadik Georgiosz *Georgalasz*, egy egyiptomi görög volt. Ott sok görög élt, akik születésüktől kezdve tudtak legalább négy nyelvet. A görögöt, az arabot, az angolt, és attól függően, hol éltek, vagy az olaszt vagy a franciát.

Ott éltem Fehérvár csurgón egészen 1953. november 9-éig. Utána bekerültem a csongrádi gimnáziumba.

Csongrád. Gimnáziumi évek (1953–1956)

Csongrádra későn érkeztem, mert a trachoma nevű szembetegség [szemcsés kötőhártya-gyulladás] terjedt el nálunk, ami nagyon fertőző volt, és nem lehetett elhagyni a gyereketthont. Amikor már szabad lett, s eljöhettünk onnan, már elmúlt az iskolai év egynegyede. Mikor elmentem a gimnáziumba, az első napon a matematikatanár, algebratanár mondta, hogy menjek ki a táblához és mondjam fel a leckét. A nevemet sem tudtam megmondani. Azt mondja: Menj a helyedre, egyes! Nekem, aki azelőtt matematikai versenyeket nyertem, aki a görög iskolának a legjobb tanulója voltam, többször voltam Csillebércen, és az összes ünnepségekre, november 7-én, május 1-jén engem küldtek felvonulni piros zászlóval és kiabálni, hogy „Éljen Sztálin!”, „Éljen a Vörös Hadsereg!”

³ Elli Alexiu (Iraklion, Kréta, 1894 – Athén, 1988) író, tanár. A Görög Kommunista Párt tagja (1934), a Görög Írószövetség tagja (1945–1948), a Sorbonne egyetemen végzett fonetika–francia nyelv szakon. Oktatási tanácsos a Gyermeksegélyezési Bizottságban (EVOP). 1949 novemberében érkezett Budapestre, hogy a segítsen a polgárháború következtében Magyarországon tartózkodó görög gyerekek anyanyelvi oktatása megszervezésében. (Életrajzgyűjtemény a görög származású diplomásokról 1948–2008 (Βιογραφική Συλλογή των Ελλήνων Πτυχιούχων 1948–2008). Ελληνικά Βιβλία 5. ÚMK, 2009:33)

⁴ Rosszidisz Jakovosz (Ciprus, 1924) középiskolai történelemtanár. 1949-ben érkezik Magyarországra. A fehérvár csurgói gyereketthonban görög nyelvet és történelmet tanít. A Laikosz Agonasz görög nyelvű lap szerkesztője. 1960-ban családjával visszatelepült Ciprusra. (Életrajzgyűjtemény a görög származású diplomásokról 1948–2008 (Βιογραφική Συλλογή των Ελλήνων Πτυχιούχων). Ελληνικά Βιβλία 5. ÚMK, 2009:33)

Csongrádon nagyon jó barátokra leltem, négyen voltak, négy József: *Botos József, Kovács József, Liszkai József és Farkas József*. Még mindig jó barátok vagyunk. Legalább kétévenként egyszer találkozunk. Hol itt, hol ott. Csongrádon felkeressük a gimnáziumot is, ahol nagy tisztelettel és nagy szeretettel fogadnak bennünket. Ebből a négy Jóskából három egyetemi tanár lett. Én sajnos nem, mert Görögországba mentem, és az, hogy még diplomát is szerezzek, különösen nehéz dolog volt, mert nem jártam görög iskolába.

A nagy probléma akkor kezdődött, amikor vége lett a tanévnek, és a kollégista gyerekek mind hazamentek. A gimnázium bezárt és bennünket kitettek a kollégiumból, s nem tudtuk hol aludjunk, hol együnk, néztünk jobbra-balra... Mellettünk volt a *Felgyői Állami Gazdaság*, ahol szükség volt dolgozókra. Dolgoztunk reggeltől estig, kaptunk sok ételt, igaz, hogy nagyon rossz volt, de legalább ettünk. Összeszedtük a filléreket, hogy az év folyamán legyen egy kis pénzünk, hogy tudjunk majd legalább moziba menni, mert ez volt Csongrádon a fő elfoglaltság. Ott sportoltam is, a város legjobb sportolója voltam. Csongrádban megismertek és mondták, hogy „*Győzött megint a görög!*”.

Néhány szó a családomról

Szülőfalum⁵ (Hioniadesz) közvetlen az albán határ mellett van, s mivel hegyvidék, onnan van egy perazma, egy út Albánia felé. Nem autókkal, hanem szamar- meg lóháton lehet ott elmenni. Ez már a török időkben is így volt. Amikor a partizánok vereséget szenvedtek, nagyrészüket onnan vonult vissza Albániába. Az én egyik nagymamám Aszimohoriból való, a másik Hioniadeszből. A két falu között alig van ezeröttszáz méter távolság. Amikor jöttek a partizánok – főleg macedón lányok voltak –, azok kényszerítettek minket Albániába. Az apai nagymamám a pincébe bújt el. Fekete ruhában volt, jöttek, nézték, nem vették észre és elmentek. Szegény egy évig ott maradt egyedül a faluba'. Egy év múlva meghalt. A másik nagymamám elvitték Albániába – és nem tudom, milyen úton – Magyarországra került. Őneki volt két élő fia. Az egyik Konitsában harcolt a kommunisták ellen, és ott esett el. A másik a Görög Nemzeti Hadseregnek volt a tartalékos tisztje. Azt mondták, azért vitték el a lakosságot, hogy megmentse a kormánycsapatoktól. Az ő fiától akarták megmenteni?! Ez egy elég furcsa dolog. A nagyma-

Hioniadesz, Nikosz faluja
(fotó: Efthimios-Spiridon Georgiu)

⁵ Hioniadesz hagyományos görög hegyi település, a Grammosz lejtőin épült, közel az albán határhoz. A falu egyike azon tizenkét falunak, amelyek Jannina megye Konitsa járás Mastorohori körzetében található. Hioniadesz faluban az emberek ikonfestéssel és fafaragással foglalkoztak.

ma Magyarországra, Beloiannis faluba került, és ott halt meg. Hogy mikor, azt nem tudom.

Anyám meg apám is Albániába került. Nem önszántukból, kényszerítették őket. Apukámat Albániában letartóztatták és elvitték egy munkatáborba, ahol a Görög Nemzeti Hadsereg tiszteit tartották fogva. A görög kommunista vezetés oda kényszerítette őket, nagyrésztük ott halt meg. Többek között az édesapám is, 1950-ben. Negyvenéves volt. Édesanyám keményen dolgozott Albániában, teherhajóval az Égei-tengeren keresztül elvitték Konstancába, majd onnan Piteştibe, ott volt a falu összes asszonya. Ezeket az asszonyokat 1954 augusztusában két nagy hajóval csoportosan hazaszállították, úgy mondták: „epanapatrizmosz”. Szalonikibe vitték őket, és onnan vissza a falujukba. Ami érdekes, hogy ezek az asszonyok mindenkitől, rendőrtől, kommunistától annyira félték, hogy amikor megpróbáltak velük beszélni – nemcsak az édesanyámmal, az édesapám két nővérével is –, egy szót sem voltak képesek ejteni ezekről a dolgokról. Egyszerűen, ez a nyolc év mintha nem is velük történt volna meg!

Visszatérés Görögországba

Amikor Varga Sanyi bácsi, a csongrádi gimnázium igazgatója aláírta felvételi kérelmemet az orvosi egyetemre, megkaptam a görög útlevelemet. A görög útlevél egy papírdarab volt, benne azt írták, hogy „utazási irat, érvényes csak egy utazásra, visszaút nélkül”. Az öcsém akkor Pesten volt a biológiai technikum tanulója, második éves, és volt ideje elmenni a görög követségre. És a végén az anyukám elküldte ezt a papírt, amit akkor nagyon nehéz volt megszerezni. Amilyen nehéz volt itt [Magyarországon] „egyszerű polgárnak” lenni, olyan nehéz és veszélyes volt Görögországban „kommunistának” lenni. Egy kommunista, vagy egy kommunista rokon semmiképp sem kapott volna útlevelet. Ez volt az élet. Elmentünk, megkaptuk az útlevelet és elindultunk. A határig jól ment, a határ után kiderült, hogy a jegy csak a jugoszláv–görög határig érvényes. Mi nem is tudtuk, mi nem tudtuk Csongrádon, hogy ez meddig érvényes. Az egész gimnáziumi évek alatt kétszer voltam Csongrádon kívül, kétszer voltam Pesten, versenyek alkalmával. Szentesen, Kiskunhalason, Szegeden, ilyen egynapos kirándulás volt csak, a versenyekre jártunk, mást semmit nem láttam.

Szóval ez volt az élet. A végén megérkeztünk Szalonikibe, ott mindjárt várt egy katonai autó. Az állomásról elvitt bennünket kihallgatásra a helyi katonai központba, onnan Janninába és a faluba. A mi házuk már nem létezett, anyukám az öccsénél lakott, ő segített neki. Ott tartózkodtam pár napot és akkor lementem Janninába dolgozni az építkezésen. Az egyetlen munka akkor az építkezés volt. Két-három napig dolgoztam, és akkor értesítettek, hogy menjek be a rendőrségre. Bementem, és egy borítékban ott volt az utasítás, hogy hol jelentkezsek Athénban, és egy vonatjegy is volt benne. Ez nagyon érdekes volt, de röviden nem lehet elmondani, a lényeg az, hogy elmentem a Görög Titkosrendőrség athéni kihallgató-központjába, ahol huszonkét napig tartózkodtam. Huszonkét nap után kiengedtek, értesíttem egy rokont, hogy jöjjön értem, mert nem ismertem, hol vagyok, a fővárosról semmit sem tudtam. Ahogyan mentünk, a téren a trafikban [περίπτερο] látok egy sportújságot, és ott olvastam, hogy az Olimpiakosz magyar trénerre, a Kemény Tibor magyarul beszélő tolmácsot keres. Tudtam, hogy ki ő, mert [Magyarországon] olvastam a Népsportot meg a Szabad Ifjúságot, és annak eléggé nagy sportrovata volt, úgyhogy a sportolókat ismertem. Elmentem, jelentkeztem nála, és boldog voltam, hogy valakivel magyarul beszélhetek, mert ott Görögországban minden nagyon rossz volt akkor. *Ha azt mondják nekem akkor, hogy menjek vissza Magyarországra, gyalog elindulok gondolkodás nélkül.* Akkor még nehéz idők voltak, Görögországban kommunistaellenes hangulat volt, és senki sem

beszélt idegen nyelvet. Én boldog voltam, de ő [Kemény Tibor] még boldogabb, hogy talált egy embert, aki tud magyarul és szereti a sportot. A szakosztályvezető meglátott bennünket, odajött és azt kérdezi: *Akarsz itt tolmácsként dolgozni?* Ki az, aki visszautasít egy sorsjegyet, amiről tudja, hogy nyerni fog! Megmondta, hogy mennyi a fizetésem (ezerötszáz drachma), ami akkor jó fizetés volt. Csak megjegyzem, én nem tudtam az anyagiakról akkor semmit. Arról a férfiről, aki elvitt a hírszerzőszolgálatához Athénba – a faluban mondta az anyám, hogy ez a Jorgosz Athénban nyolcszáz drachmát keres – ez már gazdag ember. A faluban az nagy pénz volt akkor, itt Athénban semmi. Azt mondja nekem ezerkétszáz, ezerötszáz, de ha kétezeret mondom, azt is megadta volna. Hála isten, nem mondtam.

Tizenöt magyar edző tolmácsa

Eltelt az első év, s az első dolgom az volt, hogy a Külügyminisztériumban lefordítsák az érettségimét. Elmentem a Közoktatási Minisztériumba, ott nem ismerték el, hanem csak úgy ismerik el, ha levizsgázok ógörögből, újgörögből, görög történelemből és hittanból. Egy éven belül elintéztem... És jelesre sikerült. Nem akarok szerény lenni, okos gyerek voltam.

Az első edző Kemény Tibor volt, a 30-as években válogatott balszélső és a Ferencváros játékosa, azt hiszem, a 34-es világbajnokságon is részt vett. Nem tudom biztosan. '38-ban az ő helyére került be a *Titkos* Bálint. Látod, ismerem a magyar labdarúgás történetét. Ott is így kezdődött az élet, munka után kellett nézni. Én nem foglalkoztam politikával, én ismerős [ismert] lettem, és aki magyar volt, jött hozzám és jelentkezett, még tudományos cikkeket is hoztak, hogy fordítsam le.

Aztán jött a *Csaknád*y Jenő, nagyszerű tornatanár is volt és a forradalom előtt írt egy könyvet [Bukovi] Marci bácsival az ifjúsági játékosok edzéséről. A magyar labdarúgás és az edzőmunka Európában a legjobb. A magyar edzőknek mindenütt nagy sikerük volt. Szóval, ővele nyertünk két bajnokságot. Az elsőt 1962/63-ban, a másodikat 1967/68-ban. Mikor 68-ban vége volt a szezonnak, az AEK⁶ akarta, hogy a szerződését meghosszabbítsák, de ő közben Németországban írt alá szerződést, és odament. Kérték, ígérték neki fizetésemelést, de azt mondta, hogy nem. Erre a sportállamtitkár segítségét vették igénybe. Az egy ezredes volt, mert nálunk akkor diktatúra⁷ volt. Az ezredes magához rendelt bennünket, elkezdtünk beszélgetni, hogy így meg úgy. Csak egy évre, és én megígérem, mondta az ezredes, hogy átveheti a görög válogatottat. Csaknád'y Jenő azt mondta: *Miért legyek én abban biztos, hogy jövőre is abban a székben fog ülni?* Erre vége lett a beszélgetésnek. Csaknád'y német állampolgár volt. Aztán jött *Dolgos* András, majd *Cserna* Nándor, őt én hoztam az Olimpiakoszhoz. Aztán jött a *Lantos–Bukovi* páros. Közben *Szász* Imre, *Sárosi* Laci (a három Sárosi testvér közül a középső). A háború előtt a legjobb magyar játékos volt. A Béla az középhátvéd, ő volt a középső, aki vízilabdával foglalkozott. A birkózásban *Matura* Mihály bácsi volt edző. Nem tudom mit felejtettem el.⁸

⁶ AEK – Konstantinápolyi Atlétikai Unió (Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως). Az AEK Athén görög labdarúgócsapat, melyet 1924-ben, a görög–török háború idején Konstantinápolyból menekültek alapítottak. A csapat színei, a bizánci zászló színei, sárga és a fekete.

⁷ Görögország 1967. április 21-től 1974. július 23-ig a katonai diktatúra éveit nyögte. A junta 1974 júliusában bukott meg, amikor partra szállt Cipruson, hogy megdöntse Makariosz demokratikus kormányát. A török hadsereg azonban szintén partra szállt a szigeten, elfoglalta annak jelentős részét. Ez megpecsételte az ezredesek uralmát. 1974 júliusától megkezdődött a rendszerváltozás Görögországban.

⁸ Antal Gyula, Bukovi Márton, Csaknád'y Jenő, Cserna Nándor, Dolgos András, Horváth Zoltán, Lantos Mihály, Kemény Tibor, Puskás Ferenc, Sárosi László, Szász Imre, Turbéli István, Zsolnai Ferenc (sportolók, labdarúgóedzők), Iglói Mihály (középtávfutó, atlétaedző), Matura Mihály (birkózó, edző).

<https://athen.mfa.gov.hu/grc/news/ajandekot-kaptunk-oecsi-bacsi-egykori-tolmacsatol>

„Puskás Öcsi” tolmácsa

Puskás Öcsivel először majdnem négy és fél évig dolgoztunk a *Panathinaikosznál*,⁹ utána egy évig az AEK-nél.¹⁰ Puskás Öcsi a világ legjobb embere. Aranyszíve volt, mindenkin segített, akárki jött hozzá, ahogy ő mondta: „én nem tudtam, hogy mit jelent az, hogy »tarhálni«, »zitiane, zitiane«”. Valaki, talán *Vitray* mondta a televízióban, hogy alig beszél magyarul. Amilyen finoman beszélt, ilyen finom pesties kifejezéseket használt. Egy egyetemi végzettségű ember sem tudja jobban. A hétköznapi nyelvet beszélte. Nagyon szerette Magyarországot, nagyon szerette a magyarokat, és tudta, hogy kik vannak ellene.

**Puskás Ferenc és tolmácsa (és fizioterapeutája),
Szakulisz Nikosz**
(forrás: Arisz Xintarosz: Πάμε 50 éve Wembleyben c.
könyve)

Majdnem minden este elmentünk *Mimiszh*hez a „Pszitogurunopulo”-hoz (a „sültmalacoshoz”) – ahogy mondták. *Mimiszh*ből gazdag embert csinált az Öcsi, mert a vendégek egy este háromszor is cserélődtek. Úgyhogy nagyon gazdag ember lett. Ott, ahol sütötték a malacot, mögötte volt a törzshelyünk. Oda bejöttek a görög sportolók, színészek, zenészek, énekesek, mert divatba jött sültmalacot enni, mindenki leállt és néhány szót váltott Puskás Öcsivel. Mindenkiel nagyon udvarias volt és nagy tisztelettel beszéltek vele, de főleg nagy barátsággal. (Puskás Öcsi volt a nap, én voltam a holdja, én is kaptam egy kis fényt tőle, nem volt saját fényem, de azért én is látható voltam. Az együttműködésünk nagyon jó volt. Bözsike, a felesége azt mondta, hogy a lánya meg az unokahúga után én vagyok a harmadik olyan ember, akit a legjobban szeretett.

Amikor volt ez a Puskás-szobor avatás Athénban, ott volt Bözsike is, lejött a miniszterelnök, és utána volt egy fogadás a magyar követségen. Mivel én rosszul értesültem és késtem egy kicsit, többször kerestek telefonon, hogy hol vagyok, mert Puskás Öcsi nagyon nyugtalan volt. Úgy tekintett engem, mintha az öccse lennék. Amikor *Szöllősi Gyuri* megír-

⁹ A Panathinaikosz (PAO) sportegyesületet 1908-ban alapították Athénben. A labdarúgás mellett – amelyben az egyik legrégebb és legnépszerűbb klub Görögországban – több mint húsz különböző sportágat foglal magában. Legemlékezetesebb sikerét 1971-ben érte el, amikor Puskás Ferenc vezetése mellett a Bajnokok Európa Kupájában döntőt játszott a holland Ajax-szal.

¹⁰ Puskás Ferenc (Budapest 1929–2006) labdarúgó, edző. A Panathinaikosz (1970–1974), az AEK (1978–1979) és a South Melbourne Hellas (1989–1991) edzője.

ta azt a nagyszerű Puskás-könyvet – mert addig sok könyv jelent meg róla, de Puskásról mint edzőről egyetlenegy sem –, mondta Bözsikének, hogy szeretne az Öcsiről, az edzőről írni. Ő egyetlen mondatot mondott neki: menj Athénba, keresd fel Nikoszt, és amit ő mond, az úgy is van. És elmentünk hozzá, megmutattam, hol lakott, hol szokott enni, meg mindent. A játékosokkal is beszélt, szóval megjelent egy könyv, ami nagyszerű volt, és az első könyv, amely bemutatja Puskást, az edzőt. Nagyon jó edző volt. Puskás két bajnokságot nyert a Panathinaikosszal¹¹ Görögországban, 1972-ben és 1978-ban (és egyet az AEK-kal). Akkor, 71-ben bekerültünk a BEK döntőbe. Ez egy olyan teljesítmény, ami senki másnak nem sikerült Görögországban, semmilyen más csapatnak. A Panathinaikosz amatőr csapat volt. A játékosoknak nem volt fizetésük, kaptak bizonyos százalékot a meccsek után, de például a csapatnak nem volt igazi orvosa, nem volt semmi. Négyen voltunk a vezetők, mi csináltunk mindent. Az egyik ügyvéd, a másik orvos, hetente két-három edzésen ott voltak, mi négyen tartottuk a csapatot. Ez így volt az AEK-nál meg az Olimpiaiakosznál is. Mondom, a görög labdarúgás akkor teljesen amatőr módon működött. Szóval [Öcsi] nagy sikereket ért el, olyanokat, amilyeneket edzőként nem ért el senki más. Hívták Ausztráliába és a Hellas-szal is nyert két bajnokságot, de a nagy edzői sikereket, azt mind a görögökkel érte el. Szerintem nagy edző volt, nem olyan nagy, mint játékos, de nagy edző. Szóval ez volt a Puskás Öcsi.

Georgalasz Georgiosz, a junta embere

Georgalasz nem dolgozott sokáig Fehérvárcturgón, abbahagyta a tanítást, mert fölment Pestre, a Magyar Rádió görög adását vezette. Nagy propagandista volt, nagyon okos, de nem az az ember akit szeretni lehet. Mindenesetre amikor kitört a Szuezi-csatorna körüli konfliktus, körülbelül egy időben a magyar forradalommal, akkor innen a Rádió kiküldte őt Egyiptomba, hogy küldjön tudósításokat onnan, mivel ismerte az egyiptomi környezetet. A végén azonban „elfelejtett” visszajönni, elment Görögországba. És Görögországban vállalta a rendőri, katonatiszti iskolát s a politikai kiképzést. Ott dolgozott, ott ismerkedett meg Papadopouloszal.¹² És amikor 1971-ben a Panathinaikosz készült elmenni Londonba, lejátszani a BEK döntőt a holland Ajax ellen, ennek tiszteletére fogadást rendeztek, ott volt az egész Minisztertanács és a Panathinaikosz-küldöttség meg a miniszterek. A végén tartottak egy beszédet, hogy így kell játszani, meg úgy kell játszani, és a végén Puskással meg a sportállamtitkárral elmentünk külön beszélgetni. Egyszer csak *Papadopoulosz* [a junta vezére] megáll előttünk, és mondja: Fiatalember, nagyon jól beszél magyarul. Hol tanulta? Mondom, Magyarországon, „me to pedomazoma” (a gyerekrablás idején) kerültem oda. – Amit tanítottak, a kommunista elméleteket, arra is ilyen jól emlékszik? – kérdezte. Mondom neki: Elnök úr, nem biztos, hogy amit tanítottak, azt meg is tanultam. De erről miért nem kérdezi a miniszterét,

¹¹ Panathinaikosz Athlitikosz Omilosz (Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος) görög labdarúgócsapat.

¹² Georgiosz Papadopoulosz (Eleohori 1919 – Athén, 1999) ezredes, katonai bíró a Beloiannisz-perben. 1953-ban az Egyesült Államokban folytatott tanulmányokat. 1965-ben megszervezte az ún. „evroszi szabotázszt”, hogy a hadseregben anomáliát és a kommunista veszélytől való félelmet okozzon. Részt vett az ezredesek „kis juntájában”. Sztilianosz Pattakosszal és Nikolaosz Makarezosszal annak a „triumvirátusnak” a vezetője volt, amely 1967. április 21-én végrehajtotta a katonai puccsot. Kezdetben csak az Elnök Minisztériumának vezetését vállalta, de később – a király elleni merénylet után – 1967 decemberében, hogy átszervezza a puccsista vezetést, elvállalta a miniszterelnökséget, valamint az Elnök Minisztériuma mellett a Nemzetvédelmi Minisztériumot is. 1972-ben leváltotta Georgiosz Zoitakiszt „ellenkirályt”, és ezt a tisztséget is magára vállalta. 1973-ban kikiáltották a „király nélküli demokráciát”, melynek hét évre elnökévé választották. 1973 októberében miniszterelnökké nevezi ki Szpirosz Markeziniszt, hogy „haladjon” a rendszer politikáivá alakítása. A műegyetemi népfelkelés (1973. nov. 14–17.) után a hatalmat Dimitriosz Ioannidisz vette át. 1975-ben halálra ítélték hazaárulás vádjával, de az ítéletet életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták. Koridallosz börtönében töltötte büntetését. (Nea Idrima Cambridge Ilios Athén. Tesszera Epsilon 1992. 9. kötet. 3063. A kötet kiadása után halt meg, 1999-ben.)

a mister Georgalaszt, aki tanított bennünket ezekre? Erre elkezdett nevetni. Hahaha! Georgo, gyere ide! Hallgasd, mit mond rólad egy volt tanítványod! Szóval ilyen dolgok is voltak. Mindenesetre ez egy nagy jelenet volt. Sokan gratuláltak, hogy mertem Papadopoulosznak ilyesmit mondani.¹³

„Te is zshivány voltál?”

A falumbeli gyerekeknek, akiket elvittek partizánnak, semmi közük nem volt a kommunista mozgalomhoz. Amikor a Szovjetunióba kerültek, úgy nevelték őket, hogy nagy kommunisták lettek. Itt is olvasom, hogy mindenki önkéntes volt, mindenki harcolt, mindenki tüntetésen vett részt. Milyen tüntetések voltak egy faluban? Ki ellen és hol tüntettek? Alig volt száz méteres az út. Szóval, egy kicsit próbálják azt hirdetni magukról, amit akartak. Nem okos dolog. Mikor lettek hirtelen nagy kommunisták? Természetesen, amikor jöttek, tizenkilenc-húsz évesen és nem volt semmiféle más kilátás... persze, ilyen volt az egész nevelés. Nem lehetett mást mondani. Így lettek kommunisták. De, ami a múltjukat illeti...

Képzeld el, az első kellemetlen meglepetésem, ami a Vörös Hadsereget illeti, az 1952. november 7-én volt. A diáktársammal elmentünk Fehérvárra a november 7-ei ünnepségre. Minden iskolából küldtek egy fiút meg egy lányt. A fehérvárcsurgói gyerekotthonból mi ketten mentünk, és egy éjszakát a kollégiumban aludtunk. November 7-én reggel kimentünk a kapun, nem mentünk messzire, mert nem is ismertük a várost. Nézttem, ahogy jönnek-mennek az emberek, egyszer csak látom, hogy jobbra-balra futnak. Megjelent egy orosz őrnagy meg egy ezredes. Nagy katonaruhában, szépen voltak felöltözve, olyan részegek voltak, hogy egyszer balra indultak, egyszer jobbra. Elmentek mellettünk, nem is vették észre, hogy mi is ott vagyunk. Ez lenne a Vörös Hadsereg? – gondoltam magamban. Ez volt az első élményem. De nem lettem kommunistaellenes, elismerem azt, ami jó volt benne. Jobban szenvedtünk, amikor visszatelepültünk Görögországba. Feltételezve, hogy minket hazaengednek, a családunk nem volt baloldali, máskülönben nem kaptunk volna útlevelet. Úgy foglalkozott velünk a görög rendőrség, mintha a legnagyobb ellenségek lettünk volna. „Εσεί κατασπλιάς¹⁴ ήσουνα;” – Te is zshivány voltál? – kérdezték a csendőrök. Akkor elmentünk valami munkahelyet keresni, nem az építkezésre, valami irodai munkát. Adtak egy kérdőívet, amit ki kellett tölteni: Hol tartózkodtál 1943-tól máig? Beirom 1943–1948-ig „Hioniadés Konitsis” (Hioniadés faluban –Konitsa járás). 1948. áprilistól decemberig: Albániában. Ismét kérdezi, „Εσεί κατασπλιάς;” – Te is zshivány voltál? Hogy lettem volna az, amikor azt sem tudtam, hogy fiú vagyok-e vagy lány? Szóval így foglalkoztak velünk, nagyon ellenségesen. Azok a gyerekek, akik hazajöttek, egyetlenegy sem tanulhatott tovább. Mindenki ilyen építkezéseken dolgozott.

Az interjút készítette Budapesten, 2023. április 24-én, és a szöveget szerkesztette Vincze Xénia.

¹³ Georgalasz Georgiosz (Kairó 1928. közgazdász, újságíró) megosztó személyiség volt, aki a kommunizmusból indulva, eljutott egészen a görög katonai juntaig. A második világháború alatt az EAM ellenállás tagja. Párizsból került 1949-ben Budapestre az EPON (Görög Ifjak Országos Szervezete) titkáráként. Egy ideig a menekült gyerekek tanáráként dolgozott. Pártfőiskolát végzett, az úgynevezett „agit-prop” szakértője lett. 1956-ban az MTI tudósítójaként Szevezbe utazott, hogy Nyikita Hruscsov szovjet főtitkár látogatásáról tudósítson. Innen Görögországba emigrált. Miután a szovjet típusú államberendezés szakértője lett, kiábrándul a rendszerből. 1958–1970 között a Görög Fegyveres Erők speciális munkatársa. A büntetésvégrehajtásnak „pszichikai hadviselést” és „szovjetológiát” oktatott. A junta első kormányzóvivője (1967), a Sajtó és Információs Főtitkárság vezetője, a Miniszterelnökséget vezető államtitkár (1970) (In: Agárdi B. Szpirosz: Rákosiék képezték ki a görög junta főideológusát. Fejezetek a magyarországi görögök történetéből. Elliniszmosz. Magyarországi Görög Önkormányzat. 2017, szeptember)

¹⁴ A katasztrális szó, amelyet az interjú alánya itt „zshivány” értelemben használ, szó szerint a polgárháborúban résztvevő partizánt jelent (Mohay András: Újgörög–magyar kéziszótár. Akadémia. 2007. 322 p.

Varga Ilona

Joka XXIX.

(részletek)

A sírhant meglelése

Korántsem volt olyan egyszerű Komával eljutni a temetőbe, mint gondolták. Rögtön azzal kezdődtek a gondok, hogy nem engedte nyakon kötni magát, nem fogadta el, hogy száron akarják vezetni. Hiába kérlete-nyugtatta kedvesen Nyica, most még rá sem hallgatott.

Igyekeztek Mamót is bevonni a rábeszélésébe. Ő azonban egyetlen szót sem szólt, csak kézbe vette a nyakba való pórázkötelet és mutatta Komának. A kutya előbb megszagolgatta, aztán bánatosan Mamóra nézett. Legalább egy percen át némán szemeztek, aztán Mamó olyan messzire hajította a kötelet, amilyen messzire csak csekélyke erejéből tellett. Koma dühödött morgással követte a kötél útját a levegőben, majd az öregasszony oldalához bújott, simogatását kicsikarva.

– Ezt a kutyát kegyetlenül megverhették így, nyakravalóval kikötözve. Ha csak meglátja is, ez jut eszébe. Valóságos rettegés ült a szemében. Aki szereti, fel nem adja rá. Meg se próbáljátok!

– De félni fognak tőle a falubeliek. Ki tudja, mit mondanak majd ránk? A többi kutya ott fog acsarogni rá. Kóbor korában ellenséget szerezhettek közülük.

Janó nem beszélt a levegőbe. Emlékezett a haragos kutyafalkára, ami Komát üldözte, amikor először találkoztak. Amikor nem tágított tőle az erdei kunyhóig. Meg arra is, amikor először kísérte vissza Bötönyére. Szinte szét döntötték a kerítéseket a benti kutyák, hogy rátörjenek Komára. Olyan ézengést csaptak közös ugatásukkal, hogy minden házbelit felverték. Mindenki őket nézte, többnyire az arcukra ült utálkozással.

– A kutyáktól majd megvédi magát, az emberektől pedig ti véditek meg. Ennyit csak elvárhat tőletek?! – közölte Mamó.

Olyan határozott és erőteljes kijelentés volt ez, hogy nem lehetett elene apelláta. Így aztán nyakbakötő és vezetősár nélkül indultak utának. Sajnos sorra beigazolódtak Janó aggodalmai. A bötönyei kertőző kutyák és Koma közti – ugatással vívott – küzdelemben egyértelműen Koma maradt alul. A túlerő győzött. Olyannyira, hogy Janóék kutyája a falu közepétől már vissza sem ugatott. Előkelően szedte a lábait sem jobbra, sem balra nem nézve. Bárki azt gondolhatta, hogy köze sincs a felforduláshoz.

Néhány bántó megjegyzésben is akadt részük. Részint a velük sétáló négy lábú dögöt, részben Janót és Nyicát szidták. Egy láthatóan-hallhatóan kaptos gazda még a cigányok istenét is felemlegette. (Mintha nem egyazon isten vigyázna az egész világra.) Örültek, hogy legalább a két gyereket otthon hagyták, így nem kellett hallaniuk a válogatott istentelenségeket. Nyica erősen kapaszkodott Janóba. Ahogy közeledtek a bírói hivatalhoz, úgy lettek szelídebbek a kutyák és az emberek is. Egy velük szemben taligát toló férfi meg is jegyezte, milyen jól nevelt a kutyájuk, hogy meg sem ugatja.

– Persze jól is teszi – eresztette el a taligafogókat –, mert van nekem egy sípom. Ehol, ni! A fiam vette valami maguk fajtától a keddhelyi vásárbán. Sokat járom a környékbéli utakat. Gombot, cernát, pántlikát, pertliket és gombházakat, fésűket, hajkeféket, tükröket meg más

efféléket árulok. És illatvizeket, rózsaoaját, szappanokat. Simon bátyó vagyok, a vándorpiperés. Így ismer a környéken mindenki. Járok házról házra... Azelőtt szinte szétkaptak a kutyák, s úgy megugattak, majdnem belesüketültem. Nem is egyszer véresre martak. Most meg elég megfújnom a sípot, máris menekülnek. A fülüket-farkukat behúzzák, úgy iszkolnak. De megszorogatnám a kezét annak a cigánynak, aki ezt a csodát árulta!

Janó felé nyújtotta a kezét.

– Akkor ragadja meg, Simon bátyó. Én voltam az a cigány. Sárközi Janó a becsületes nevem, de erre felé mindenki Jokaként ismer.

– Joka? – hüledezett az öreg, miközben rázni kezdte Janó jobbját. – Maga volt az, aki túljárt a pénzkicsaló gazemberek eszén Keddhelyen? A becsapottak pénzét is ő szerezte vissza. Csak azt ne mondja, hogy az is maga volt!

– Akkor nem mondom.

– Nem mondja, de mégis?

Janó tanácstalanul megvonta a vállát, mert igazán nem tudta, hogy erre mit feleljen.

– Szóval maga volt! Ki fogja ezt nekem elhinni? Elhiszik-e, hogy találkoztam az igazi Jokával? Ráadást a csodasípot is ő csinálta.

– Azt egy szóval sem állítottam. Én csak kivittem a piacra. A kisfiam, Mirkó készítette.

Ekkor mintha gyertyafények gyúltak volna az öreg szemében. Ravasz-kás mosoly ült ki, majd simult el az ábrázatán.

– És nem tudna a fiatalúr ugyanilyent még sokat csinálni? – kérdezte. – Mert az igazat megvallva nem jöttem még rá a nyitjára. Csináltattam mással ilyen sípot. Küllemre pont ilyen volt, de a hangja nem űzött el egyetlen ebet sem. Hej, pedig ebből de nagy üzletet lehetne csinálni! Széthordanám én. Nagy pénzért megvenném tőle. Csak csináljon! Kérdezzen meg bárkit! Simon bátyó nem csapott még be soha senkit.

Janó megígérte, hogy megkérdezi Mirkót, s ha egyáltalán képes még hasonlót készíteni, nem Keddhelyre viszi ezt a portékát, hanem Káposra.

– Itt lakom nem messze. Az iskolaháztól két sarokra élek. Simon bátyó! Kolin Simon! Csak kérdezze, ha nem találná! Ott mindenki ismer.

Barátságosan kifaggatta őket arról is, hogy tulajdonképp mi járatban vannak arrafelé.

Amikor elbeszéltek, hogy miért, hová indultak, és miért hozták magukkal a kutyát, az öreg nagyon meghatódott.

– Egy jeltelen sírhoz, egy teljen ismeretlen emberhez, csak azért, hogy jelet állítsanak emléke és neve megőrzésére? Mert nem maradt senkije, aki ezt megtehetné? Ez nagyon szép és igen nemes cselekedet. Majd ezt is elmondom az enyéimnek, Joka. Hogy okuljanak belőle.

Amikor továbbhaladtukban Simon bátyótól már hallótávolságon kívülre kerültek, Janó Nyicához fordult.

– Okoskám! A te buta Janód megfeledkezett erről a sípról. A te buta Janód egy sípot eltett a tarisznyájába, abba, ami az elejétől itt lógott a nyakában. Hogy mondta az öreg, amikor a magáét előszedte? – túrt bele a tarisznyába, hogy a fél kisujjnál alig nagyobb sípot megtalálja. – „Ihol, la!”

– Nem is azt mondta, hanem ezt: „Ehol, ni!”

– Az a lényeg, hogy megvan. Ha magamtól eszembe jut, nincs ez a korábbi ribillió az ide úton. Feltéve, hogy tényleg űzi még a kutyákat.

Rövidesen szükség is, alkalom is adódott ennek próbájára. Már jócskán túl voltak az út menti fakeszten, amikor három csahos kutya messziről rájuk iramlott. Igencsak porzott körmeik alatt az út, ahogy sebesen közeledtek. Koma védelmezőn Janóék elé ugrott, szemrebbetés nélkül vállalva értük az egyenlőtlen harcot. Szerencsére nem derült ki, mire ment volna hármukkal szemben, mert Janó hosszan belefújta a sípba. Azok hárman eszeveszett hátraarcot tettek, és vihariramban

szétszaladtak. Janó elégedetten nézett a lába elé, de Komának hűlt helye volt. Ő a másik irányba iszkolt, alig lehetett visszaédesgetni.

Amikor már olyan közel jártak, hogy odalátszott a temető, Koma egy tapodtat sem akart továbbmenni. Tolni sem, húzni sem, felvenni sem engedte magát. Nyica kuporodott melléje. Átölelte és hosszan suttogott a fülébe. Koma fájdalmasan nyüsztett egy keveset. Nyica megint sutyorgott valamit. Ekkor morgó hangok szakadtak fel a kutyaszájából, majd valami szokatlan szörcsögés. Nyica folytatta a duruzsolást. Egy idő múlva Janó arra lett figyelmes, hogy Koma félrekapott fejével méregeti a temetőhöz vezető utat, kissé később pedig végre lépegetni kezd.

Amikor Janó mellé ért, bágyatagon megnyalta a kezét, majd mögé kerülve, nagyot lökött rajta a fejével. A temető felé noszogatta. Most neki lett sürgős.

– Mit mondtál neki? – kérdezte Janó elképedve.

– Az maradjon a kettőnk titka!

Ennél többet nem lehetett kihúzni belőle.

– Te sem mondd el? – kérdezte játékosan Komát, de ő sem árulta el, miről beszélgettek.

Amikor célhoz érték, Janó illendően megkereste a temetőőrt, aki azonnal közölte, hogy márpedig a temetőbe ebet bevinni szigorúan tilos.

– Tiltja a szabályzat. Mert az efféle oktalan állat képes lehet kiásni, kitúrni vagy kikotorni a halottak csontjait – mondta zordan.

Janó azonban szelíd szavakkal, szívhez szólón megköszönte, hogy milyen bölcs tanácsot adott legutóbb. Még akkor is, ha nem vezetett eredményre. Ez láthatóan jól esett az őrnek, észrevehetően megenyhült tőle. Elmesélték – különösen Nyica –, hogy mennyire áldott lélek ez a kutya, és hogy miként jöttek rá, hogy valójában az elhunyt kutyája. Azt is, hogyan vették észre, hogy még ma is gyászolja egykori gazdáját. Láthatóan nagyon tetszett az őrnek. A történet, meg az is, aki elbeszélte.

– Hát egy ilyen szépasszony kedvéért csak lehet az ember kissé elnéző – pöndörített egyet a bajsán. – De hát a szabály az ugye szabály végül is. Nemde?

Janó úgy vélte, hogy nyomatékosítania kell az eddig elmondottakat, és észre kell vétenie, hogy ezt a szépasszonyt egy férfiember is kíséri.

– Úgy hiszem, hogy ez a derék kutya annak idején eljött ide, a temetőbe is, amikor a koporsót hozták. Ő aztán így, ha a hantok közé beengedné, talán megmutatná nekünk, melyik alatt nyugszik a gazdája. Attól pedig nem kell tartania, őt úr, hogy valami bajt tesz – mondta pillanatnyi ötlettől vezérelve. – Mert akkor csak belefújok ebbe a kis csodasípba. Nézze csak, hogy mit csinál!

Janó látványosan szájához emelte a sípot, úgy tett, mintha belefújna, s Koma látván a mozdulatot már iszkolt is íziben.

– Nem is hallottam a hangját.

– Azért csodasíp. Elég, ha a kutya hallja.

– Hadd próbáljam ki én is.

– Nem lehet, mert kétszer egymás után hallva, a világból is kiiskol.

– Kéne nekem is ilyen csodasíp. Hogyan lehet hozzájutni?

– Ha jól emlékszem, Simon bátyó árulja. A vándorpiperés. Biztos ismeri.

– Hogyne ismerném a Simon zsidót. Ő árulná ezt is?

– Ő árulná. Nála érdeklődjön az őt úr.

Koma látta eltenni a sípot, így felfogta, hogy elmarad az elviselhetetlen hangadás. Visszaoldalgott tehát a beszélgetőkhöz. És mivel visszaoldalgott, és mivel a temetőőr a beszélgetés ezen pontján már nemcsak bölcsnek, hanem úrnak is érezhette magát, nagy kegyesen eltekintett a szabályzattól. annál is inkább, mert igen kíváncsi volt, mire mennek a kutyával. Ha jutnak valamire, akkor este a kocsmaházban ezt is tátott szájával hallgatják majd a cimborák. Ennek is lesz akkora sikere, mint Simon zsidó csodasípjának, amit szintén elbeszélni szánt.

A temetőn belül Koma, bár nagyon kacskaringósan, de határozottan járt végig egy utat. Utóbb kiderült, hogy különben nagyot kellett volna kerülniük. A temető legtávolabbi zugába vezette őket, a legmesszebb a többi sír tájékáról. Ott megállt, lefeküdt, hosszasan és fájdalmasan vonyígtatott.

– Hát itt a sír. Itt nyugszik az öreg Sárközi – állapította meg Janó elégedetten.

– Jól van, kiskutyám – simogatta vigasztalón Nyica az állatot. – Itt nyugszik hát a te jószágos gazdád. Tényleg emberül szolgáltál, hogy még ide is elkísérted. Most is te intézted el, hogy legyen emlékjele. Nélküled ez nem ment volna – suttozta, dicsérte.

– Nem is értem – jelentette ki a temetőőr. – Ide hivatalosan nem is temethettek volna még senkit. Mindig a megkezdett parcellákat kell előbb feltölteni. A falnál is és belül is. Így szól a szabályzat.

– Tudja, őr úr, az lehetett, hogy akire rámaradt a temettetése, a faluvezetést ez hidegen hagyta. Aki meg a megbízást és a pénzt kapta az illő sírba tételért, nem jött volna ilyen messze, ha nem gondolta volna, hogy egy cigánynak mégse lehet helye a többi tisztos halott között. Hova vezetne ez? Inkább vállalta a hosszabb utat, mint hogy ilyen, általa méltatlannak tartott helyzetet teremtsen a falulakók halottjai körében. Bár egy mentsége tán mégiscsak volt... Mondja, őr úr! Ide ugye csak pápista halottakat temetnek?

– A, dehogya! Nemcsak katilikásokat, kálomistákat is. Azokat amonnan emide felé, a mieinket pedig emerről amarra temetjük.

– És óhitűek nyugszanak-e itt?

– Persze, hogy! Éltek-haltak azok is néhányan a faluban, de azt mondják, hogy régebb óta egy sem. Az ő halottjaik ott messzebbre, a naplementi kerítés sarkánál vannak.

– Akkor semmi mentség nincs rá. Csak azért vetették ide, mert cigány volt.

Nézte a helyet. A hantja már szinte ki sem emelkedett a környezetéből. Ha jobban befutja a fű, pár év múlva ennyi sem látszott volna belőle.

– Olyan magas lesz, hogy már a bejárattól is lássék – mormolta maga elé Janó,

– Hogy mondta? Nem értettem.

– Csak azt kérdezném, őr úr: tudja-e, hogy van-e arra bárminemű szabály, hogy milyen magas lehet itt egy sírkőlap vagy fejfa?

– Hogyne lenne! Szabály mindenre van. Meg is kellett tanulnom az összest ehhez a hivatalhoz. Azt hiszi, akárki lehet temetőőr? Mit képzel, hogy nem tudom?

– Jó, jó! Nem akartam megbántani, Csak kérdem.

– Nahát, azért! Mert menten odalesz a jószágom! Úgy szól a szabály, hogy akként kell mérni és betartani a magasságot, hogy esetleges kidőlés esetén se érje el a fejtől levő következő sír szélét.

– És itt milyen messze van a fejtől szemben levő?

– Mondtam már, hogy itt nincs olyan. A szabály szerint itt még nem is lehetne sír.

– Akkor nem lehet itt semmiféle hiba.

– De hiszen van hiba. Épp most fedtük föl, maga által. Ez itt nyilvánvaló sírhant. Igen alacsony, de ha közlőről szemléljük, mégis vitathatatlanul látszik. Még, ha jelöletlen is: itt egyértelműen temetés esett valamikor. Bizonyosság arra, hogy elődöm idején szabadon megszegték a szabályzatot. Ezt nekem jelentenem kell.

– Hát csak jelentse bátran. Bár nem hiszem, hogy a főnökei túlságosan zokon vennék ezt az esetet.

Alvó fa kell!

Mamó életkedve ismét a régi volt. Janó viszont nem sokra rá, igencsak bűnnek eresztette a fejét.

– Az a baj, Mamó, hogy nem lelek már több halott fát, akárhogy is járom az erdőt. Amennyi volt, azt eddigre mind hazahurcoltam. Teknőből, melencéből, tálakból, tányérokából, csak annyira futotta, amit látsz itt körülöttem. Ez pedig kevéske! Több kéne belőlük, mert pénzből is többre lenne szükség, mint amit ezekért kaphatok. Mondtam már neked: sok folyik ki, nagyon sok, ha felbérelek valakit, hogy felszántsa a földet. Ha most elmarad, és tavasszal kell feltöretni, úgy meg kevesebb esély lenne a jó termésre... Amíg el nem alszanak a fák, addig nincs több alapanyagom.

– Látom, jól megtanultad a beás regulát.

– Jakab bátyó verte belém, de aztán magam is láttam, a többiek is tartják magukat ehhez a szabályhoz, nemcsak ő. Máig hallom a szavát: A fa, amikor él, akkor éppúgy érzi a fájdalmat, mint te meg én..., mint bárki más. Épp ezért csak halott vagy alvó fát használj, fiam – mondta az öreg. Fát kivágni csak lombhullástól hóvirágnylásig tisztességes dolog. Olyankor ugyanis a fa törzséből a fa életerejé leáramlik, leszáll a gyökerekbe. A fát, ami akár csak egy levelét is őrzi még, hagyd békén! Az még csak félálomba révedt. Ha egy sincs már rajta, akkor „sz-o kulkát”.

– Elaludt a fa – helyeselt Mamó. – Okos ember volt az öreg, én is sokat tanultam tőle.

– Bizony, hogy okos! Láttam azt is, milyen szegényben maradt, aki kapzsiságában vagy szorult helyzetében nem hallgatott rá. Mert abban az edényben, teknőben vagy tálban, amit eleven, ébren lévő fából vátak, dolgozott még az életerő, ami szétfeszítette. Elrepedt, akár több helyen is. Én bizony nem maradok szegényben. Nem tehetem meg, hogy valaki, aki kifizeti a munkámat, pórul járjon a mohóságom miatt... Így viszont, most tényleg nem tudom, mitévő legyek. Mit készíthetnék, ami eladható. Egyre ezen töprengök. Lassan vége van a nyárnak, de amíg kopasszá válnak a fák, az még igencsak odébb van. Még jó, hogy a káposi iskolamester, miután elmagyaráztam neki ezt a dolgot, belement, hogy csak Szent András havában kezdjem meg az új bútorokat. Addig megelégszik a régiek javításával. Holnaputánra ígértem, hogy amit kell, megszegelek, összeenyvezek, egybecsapolok, megpántolok. Magammal vinném a gyerekeket is. Flarét mindenképpen! Hagy ismerje meg az iskolát, meg szokja az odavezető út hosszát is. Hátha még az iskolamesterrel is összeismerkedhetik. Ha ott vagyok, nem hagyom, hogy esetleg a kedvét szegje. Amikor mondtam, Flaré lelkesedett. Mirkónak azonban úgy sem fűlik a foga hozzá, hogy megígértem neki: segíthetne szerelni. Máskor erre azonnal pattant, most viszont csak annyira ugrott, amint a csiga szokott. Semennyire.

– Megvan szegénynek a baja – vette védelmébe a fiút Mamó. – Akárhogy keresi a kutyaúzó csodasípjához a nádat, bárhogy faragja is, nem sikerül neki. Bármint próbálja Komán az új és még újabb sípjait, egy se működik. Azt a régít, ha megfűjja, szegény hősöm fülét, farkát behúzza eliszkol. Amit most farag, egy se hat rá. Mirkó meg egyre kutatja, mi lehet ennek az oka. Hiába hoz éppoly vastag falú és általmérőjű szálakat, az sem segít. Nem az a nyitja a titoknak. Már néha pityereg is csalódottságában.

– Jártatja az agyát. Az jó! A legtöbbet a kudarcaiból tanulja az ember... Azt hiszem, beülök Nyica mellé venyigét fonnai, bár a kosarázásban fele annyira sem vagyok gyors és ügyes, mint amilyen ő. Talán fonok egy-két varroládikát. Hátha befogadja a boltos Nagyfáskán. Elküldöm Balival, ha összefutunk. Remélem, most is megveszi az az asszony. Keddhelyen nem hiszem, hogy keletje lenne. Az olyan úri dá-máknak való, belőlük pedig – amint tapasztaltam – nem igen forogtak

a vásárban. Gondolom, ők is boltokban vásárolnak... Ha nem kel el Nagyfáskán, lehet, hogy keresni lehetne Keddhelyen is valami varróboltot.

Már elindult, amikor Mamó visszahívta.

– Támadt egy ötletem. Mirkó folyamatosan hord nekem több rakatnyi gyógynövényt, hogy alig győzőm válogatni-szárítani őket. Ezt is írd a javára! Ezeknek a főzetnek, forrázatnak valók akkor tárolhatók tartósan, ha mindaddig nem éri őket nedvesség, pára, amíg fel nem használják az utolsó morzsáig. Vastagabb ágakat, frissen hulltat is találsz eleget erdő szerte. Azokat felszelhetnéd akkorára, hogy a közepüket kifaragva jók legyenek felaprított szárítmányaimnak és még le is legyenek dugaszolhatók. Akkor az illatuk se szállna el és a nedvesség se kezdi ki, azt, ami bennük van. Flaré még rá is festheti, mi van bennük. Úgy színesen-szépen bizonyosan jobban megakadnának rajtuk a szemek. Azokat többért is adhatnád, mint amit a zacskócskákban viszel. Ráadásul, ami megmarad belőlük, azt mi is biztosabban őrizhetnénk meg más vásáráráig. Ha lapos, szélesek is tudnál kifaragni, még kencéket is készíthetnék.

Hej, megörült ennek Janó! Felkapta a kis törékeny öregasszonyt, s úgy megforgatta a levegőben, ahogy még menyecskeként sem tették meg vele.

– Elment az eszed? Jaj, tegyél le! Tisztára szédülök... Jaj, tegyél már le, szépen kérlek! Tisztára összetörsz.

Egyszerre Koma is ott termett, hogy megvédje a jajgatót. De a füle csalhatatlan volt. Menten megértette, hogy valójában vidám büszkeség rejlik a nagy jajgatás mögött. Így ő is körforgót játszott a két főszereplőt kerülgetve. Oly sebesen kergette magát köröttük, hogy megszédült és elterült a földön.

– Látod? Erről beszélék!

Janó le is tette, de azért két cuppanós puszit elnyomott Mamó ráncos orcáján. Megsimogatta Komát is, aki még mindig nem értette, miért hagyták cserben a lábai. Épp időben állt ki fejből az a furcsa kóválygás, mert így valóságos röppentyűként vehette célba a távoli kaput, ahol a többiek még senkit sem láttak. Koma azonban egyet se vakkantott. Fenyegetően, de némán szemezett a túlnan álló személlyel. Mivel az illető egyetlen erőteljes morgásból megértette, hogy „Eddig, és ne tovább!”, miért is acsarkodott volna vele?

Janó odasietett a kapuhoz, ahol egy vászonkalapját zavartan a kezében gyűrögető férfi toporgott.

– Nem ismersz meg, Joka? Ferkó vagyok...

– Isten hozott, Ferkó. Hogyne emlékeznék rád? Nagyon is! Térülj beljebb! – nyújtott kezet felé, amit a vendég megkönnyebbülten rázogatótt.

Koma látta, hogy itt már semmi dolga, de biztos, ami biztos – már csak a tekintélyét is őrzendő – úgy kísérte őket a kerti asztalig, hogy a vendég végig érezze: szemmel tartják. Amikor békén odaértek, magukra hagyta őket. Igaz, előbb térdével odabökött Janó lábára, hogy figyelmeztesse, ha baj lenne, csak kiáltson, rá bizton számíthat.

Janó hellyel kínálta Ferkót, a falu felőlük eső házai egyikének gazdáját. Mamó hozott egy kis hideg málnalét, aztán magukra hagyta őket. Janó kínálta, s töltött is az innivalóból. Mivel a vendég még mindig a kalapját gyűrögette, forgatta, majd anélkül kortyolgatott, hogy szólt volna egyet is, Janó kérdezett rá:

– Mi járatban vagy, Ferkó szomszéd?

– Hát... tulajdonképpen... csak... Csak! De nem is... Hanem azért!

– Azért? – kérdezett rá segítőkészen, szólásra noszogatva Janó.

– Azért hát! – helyeselt Ferkó. – Azért, Joka. Azért!

Nehéz egy ember! – állapította meg magában Janó. – Régen pedig beszédesebb volt. Nagyon is beszédes. Vajon mi lelte, hogy így megkukult?

– Szóval az ügyben... – igyekezett felbátorítani.
– Voltaképpen csakis! – hangzott a felelet.
– Miképpen?
– Hát őszintén.
– Őszintén?!
– Most miért kételkedsz bennem, Joka? Ha azt mondom, őszintén, akkor az úgy is van! Úgy, ahogy mondom: őszintén!
– Nem kételkedem, csak nem értem. Őszintén. Kétségem nem fér hozzá, hogy valóban. Csak azt nem tudom, hogy őszintén mi...?, Vagy mit...? Nem értem.
– Őszintén szégyellem. Ezt akartam mondani... Voltaképpen.
– De mit szégyellsz, Ferkó? Nagyon szépen kérlek, ne csigázz!
– Hát azt, hogy nem jöttem segíteni neked az építkezéskor, de megévesztettek és nagyon mérges voltam rád. Most meg magamra vagyok nagyon mérges. Nyilván számítottál rám és csalódtál bennem – szakadt át végre a gát, s a földre süttött szemmel kimondott szavak most már akadály nélkül folyamatosan hömpölyögtek tovább.
– Az a hír járta, hogy a bíró nemcsak neked ajándékozta ezt a földet, de még súlyos bért is fizet kezeidhez az itteni gondnokoskodásért. Azt mondták a faluban többen is, hogy ti hoztatok cigány rontást a falubíróra... Olyat, hogy csaknem belehalt. És mindezt csakis azért, hogy aztán a kigyógyításáért cserébe kizsaroljátok tőle a pénzt, a földet. Gondnoki bérért bármelyikünk örömmel elvállalta volna a munkát. Mondták az összeget is, hogy mennyit kapsz ezért... Ne szólj közbe! Kérlek, Joka, ha már végre el tudtam kezdeni, ne szakítsál félbe, mert aztán megint dadogásra hajlok! Szóval hallottam az összegeket is. Égnek állt a csekély hajam valamennyi szála. Miért nem én? Vagy Lajos, vagy István? Itt élünk, itt szegénykedünk a faluvégén, és még csak nem is sejtjük, hogy ilyen lehetőség adódik a portánk szomszédságában. Te meg? Te, aki annyira rokonszenves voltál nekem, olyan rendes embernek tűntél... Egyszerre meg kiderült, hogy csúful cigánykodtál, ahogy az egész fajtád... Ne tiltakozz, Joka! Ezt is szégyellem, de akkor így gondoltam. Ma már nem.
– Felkínálták, de nem vállaltam el a gondnokságot. Csak bérlém a földet, súlyos gondok között.
– Tudom, Joka. Tudom... Most már tisztában vagyok veled. Amikor a kocsmaházban összefutottam Gergővel, elmondta, hogy találkoztatok, s hogy mit mondtál erről az egészről. Azt is, hogy elküldted az írnok úrhoz tájékozódni, és ő is megerősítette, a szavaidat. Szégyellem a dolgot, de ezt is muszáj elmondanom: továbbra is kételkedtem. Így aztán hamis ürüggyel én is elmentem az írnok úrhoz, aki nekem is elbeszélte, hogyan, milyen szavakkal utasítottad vissza a számodra jobb ajánlatot. Csak azért, hogy a kedvezőbb helyet a tisztességeset válasszad. Bocsáss meg nekem, hogy hitelt adtam a szóbeszédnek! Nagyon őszintén szégyenkezem. Főleg azért, mert a veled kapcsolatos hitemvesztés megakadályozott abban, hogy segítségedre jöjjek, amikor legnagyobb szükséged lett volna rá... Bár ahogy látom, nélkülem is nagyon szép házat emeltél.
– Gyere, nézd meg belülről is!
– Hát megbocsájtasz?
– Hát... meg.
– Mert kérni is jöttem, de csak ha tényleg nem haragszol...
– Nem haragszom. Látod – mondta Janó kissé epésen –, látod, hogy nélküled is megoldottuk. Nyicám, Mamó, a gyerekek, meg jómagam.
– Kihallom ám, hogy mégis neheztelsz rám.
– Nem neheztelek.
– De igen. Persze jogosan... Hiszen megértem én, hogy haragszol. Én is haragudnék...
– Ha nem hagyod azonnal abba, tényleg megharagszom. Mit akartál kérni tőlem?

Ferkó megint ötölt-hatolt, de végül – nem kis nógatásra – csak kicsavarodott belőle a kérés.

– Láttam azt a csodaszép kopjafát a temetőben. Mondták, hogy te faragta annak az öreg cigánynak, akit nem is ismertél. Már ebből is tudnom kellett volna, hogy nem lehet igaz, amit az a néember rád aggatott... De hát... Jó, jó! Nem kezdem előlről. Tudod, az én édesanyám és jó apám haló porai is ott nyugszanak a temetőben. Soha nem volt, és be kell látnom, nem is lesz pénzem arra, hogy méltó kőemléket állítsak nekik. A közös sírjukat csak egy apró, korhadt fakereszt jelöli... Azt gondoltam, hogy meg tudok állapodni veled... Hogy megkérek: készíts a szüleimnek is egy olyan szép kopjafát... Persze nem kérem ám ingyen. Kigondoltam, hogyan tudnám leszolgálni. Mert fizetni... Fizetni neked sem tudok... Arra gondoltam, hogy amikor a sógorom a felvégről kölcsönadja a két kis ökrét, hogy felszántsam a magam földjét, áthoznám őket hozzád is. Felszántanám a tiédet is. Látom, hogy őszi feltöresre vár.

– Hosszában és keresztben is – bólogatott Janó.

– Megcsinálom neked, Joka. Egyrészt az építésből való elmaradásom jóvátételeként, másrészt a kopjaféja áráként. A sógor sem haragudhatna meg érte, hiszen a felesége szüleiről van szó. Nem igaz? Ugye, megcsinálod azt a kopjafát? Akkor még egy teher szakadna le a lelkemről.

– Megcsinálom, hogyan csinálnám? Persze csak, ha a hozzávaló fát is megszerzed. Mert kidőlt fa kell hozzá, amiből már rég kiment az élet. Ami pedig a felszántást illeti, nem is hiszed, hogy milyen jót teszel velem. Nekem épp azért főtt hosszú ideje a fejem, hogy elgondoljam, miként kerítek pénzt az elvégeztetésére.

Átölelte és megropogtatta Ferkó vállát.

– Hát persze, hogy kifaragom.

– És milyen fa kell hozzá? Tölgy? Hárs? Fenyő? Bükk? – kérdezte Ferkó.

– Az attól függ. Mesélj a szüleidről. Akkor megmondom. Olyan kell, ami anyagában is emlékeztet rájuk. Azt is meg kell beszélnünk, hogy a nevükön kívül mit véssek a fára, ami hozzájuk fűződik valamiképp. Meg a színeket is végig kell gondolnunk... Mert nemcsak égkék-fűzőld lehet ám!

Ezen Ferkó szomszéd hosszan elgondolkodott, majd bátortalanul megkérdezte:

– Lehet barna az alja? Olyan barna, mint a föld, amit egész életünkben túrtak, és fönt olyan aranysárga, mint az érett búzakalász?

Janó Mamóra nézett, aki bólogatott.

– Hogyan lehetne. Ha azt akarod, olyan lesz, ha mondom. De tényleg gyere be a házba! Odabent tartogatok a kamrában egy flaska vörösbort különleges alkalmakra. Beszéljünk a szüleidről, meg, ha lenne idő, a földművelésről is...

Most a vendég ölelte át Janót, s Mamó felé mondta:

– Hát csakugyan nem haragszik!

Novemberi versek

Reményik Sándor

Versenyen kívül

Én nem futok.
Nincs mért. Nem kápráztat a pálma-ág.
Útszélen; árokparton,
A versenyen kívül
Szedem a novemberi ibolyát.
Én nem futok,
Távol a sértő zajtól, bántó fénytől
A Janus-arcú dicsőségtől,
Rendezgetem csokorba ibolyámat,
Ha valakit tarlómra fúj a szél,
A vágy, a nyugtalanság, vagy a bánat:
Más virág híján, mutatom neki
Novemberben kinyílt ibolyámat.
Ha kell: jó, ha nem: békeesség neki.
Én nem futok.
Én nem akarok senkit utolérni.
Nem hataloméért, csak egy morzsa szívért
Vágyom a virágomat kicserélni.

Hideg, sötét éj van; itt ülök szobámban
Kihűlt, fásult szívvel, búsan, egyedül...
Odakint a hűvös, őszi éjszakában
Hervasztó, hideg szél egy dalt hegedül.
Hervasztó, hideg szél miről is dalolhat,
Mint az elmulásról?... Ismerem e dalt...
Édes reményekről, amelyek csak voltak,
Melyeknek emléke örületbe hajt!...

Juhász Gyula

November

Nem is búcsúzott, elment szóval,
Az ifjúságom, íme, odavan.

Nem is tudtam, hogy ő valaha volt,
Hisz mindig búról és gondról dalolt.

Nem is szerettem fanyar új borát,
Asszonytalan és pénztelen sorát.

Nem is sirattam el, csak csöndesen
Elbámulok az eltűnt éveken:

És ma sír, zúg, bűg, zendül az avar:
Holt ifjúságom most élni akar!

Csokonai Vitéz Mihály

November

Eljött már november didergő hónapja,
Hideg szele a fák ágait megcsapja.
Meghalva elhullnak a sárga levelek,
Játszadoznak vélek a kegyetlen szelek.
Az ajtónál álló télnek hideg zúzza.
A zöld ligeteket s mezőket megnyúzza
Hideg esső csorog, csepeg egész éjjel,
A fázékony Auster havat is hány széjjel.
A borongós égnek sűrű felhőzése
Házba zárt szívünknek kedvetlenedése.
Jer, barátom, minden únalmat úzzunk el
Az új boron vidám beszélgetésünkkel.
Van elég gesztenye, van elég noszpolya,
Van dió; melyik kell? mind jó borkorcsolya.
Gazdagabbak leszünk akármely bárónál,
Csendességben ülven itt a kandallónál.
Az az óros kancsó megint jár közöttünk,
Tudod, mint tegnap is, mikor haza jöttünk.
Még ugyan a borom nem forrt ki egészen,
De semmi; potomra minek heverésszen?
Most még jobban is csúsz, mert édes valóba,
S különben sem látszik színe a kancsóba.
És ha az elsőtől még kedved nem dúzzad,
A másik kancsót is körömhegyig húzzad.
Magam is fogok te utánad tenni:
Török, szakad, mégis vígan kell ma lenni.
Vígan ma, barátom! és ha pitizálunk,
Róziról is egy-két sort dallarizálunk.
S ki tudja? hátha még táncot is kell várni?
S hatos minéret is fogunk ketten jární?
Neveted? de több is történhetik itt még:
Bolond az, barátom, aki okos mindég!
Le kell a mord képet néha-néha tenni.
S ha ennyi hívságra nem fogunk is menni:
Jer, legalább minden únalmat úzzunk el
Az új boron vidám beszélgetésünkkel!

Ady Endre

Drága barátaim

Drága barátaim, kik gondoltok még a bolonddal,
nektek irok most, innen, a tűzhely oldala mellől,
ahova húzódtam melegedni s emlékezni reátok.
Mert hiszen összevegyült a novemberi est hidegével
bennem a lassúdan s alig oldódó szomorúság.
Emlékezzetek ott ti is, és ne csupán hahotázva
rám, aki köztetek éltem s akit ti szerettetek egykor.

Zoltán Bárkányi Valkán elbeszélései

Gyümölcsöskert (Nagyapám emlékére)

Látom alakját, mozdulatait, fülemben cseng a hangja. Mégis a szeme maradt meg leginkább emlékezetemben. Feltűnően nagy volt és szomorú. Szomorú akkor is, amikor mosolygott. Akkor is valamiféle szomorúságot árasztott. Az volt az érzésem, hogy bánkodik valami után, ami nagyon kedves és nagyon fontos volt számára.

– Gyere, elmegyünk a kertbe! – szólt hozzám akkor régen.

Lélekben ujjongtam. Hogy is ne ujjongtam volna! Mindig szívesen mentem vele hosszabb-rövidebb útjaira. Nemcsak a kertbe, hanem az erdőbe is fáért, hogy a nagymamának legyen mivel fűtenie a konyhai spartheltnen, vagy utána nézni az erdei apróvadnak. A vadfogásban senki sem versenyezhetett vele, a faluban nem volt ember, aki olyan hurkot, csapdát tudott volna készíteni nyulak, vaddisznók vagy akár őzikék elfogására.

Az erdőből igen gyakran tértünk haza – igaz, mindig a késő éjjeli órákban – valamilyen elejtett vaddal a zsákban.

Voltak évek, leginkább azok az ötvenes évek, amikor más hús nem is jutott az asztalunkra.

– Nos, megyünk, vagy nem megyünk? – nézett rám mosolyogva.

Bólintottam. Tudtam, hogy ő sem menne szívesen egyedül a kertbe.

Lassan lépkedtünk a késő őszi délutánon. Az ég tiszta volt és kék, mint a tinta.

A lemenő nap ferde sugarai érezhetően melegítettek bennünket. Szélcsend volt, a fák és bokrok mozdulatlanul álltak, de tudtuk, éreztük, hogy kíváncsian figyelnek bennünket.

Szótlanul lépkedtünk. Időnként rám vetette tekintetét, hogy tartom-e vele a lépést.

A pataknál megállt.

Intett, hogy a vizet én ugorjam át elsőnek.

Innentől utunkat lerövidítettük, a kert felé egyenesen a lekaszált réten keresztül vettük az irányt.

Gyümölcsöskertünk mindig megbabonázta. Itt megváltozott az arckifejezése, gyönyörködött a fákban, tekintetével simogatta őket. Mintha gyermekei lennének. Nem csoda, hiszen a feleségével, az én nagyanyámmal, ő ültette ki őket. Két sor szilva, egy sor alma és egy sor körte váltakozva cseresznye- és meggyfákkal. Összesen tizenhat gyümölcsfa.

Leült az első sor szélén, mindjárt az első almafa alá. Intett, hogy üljek melléje, s mutatta is, hova.

– Milyen gyönyörűek – szólt meghatottan. – Nézd, már megérték – emelte tekintetét a fa koronájára.

– Igen, már érettek – ismételtem szavait. – Milyen szépek, pirosak.

– Igen, ezek borízű almák – mutatta a fát. – A legjobb almás lepénybe. És milyen gazdag természettel áldott meg bennünket a mindenható! – tette hozzá félhangosan, mintegy magának. – Ezeket a jövő héten leszedjük, de azok ott – lendítette a karját – még érhetnek, azok húsvéti rozsmaringok.

Felállt. Tekintete hol az egyik, hol a másik fán állapodott meg. A gazda szemével vizsgálta a bőséges terméstől kissé meghajlott ágakat, s nézése mintha arról árulkodott volna, hogy elégedett az egész világgal...

*

Ismét késői őszi van. De hol van már a kert és az, aki ültette? Az almafák, szilvafák, körtéfa meg más gyümölcsfák elárvultak, betegen szenvednek.

Alattuk akácbokrok, cserjék, s a sorok között derékig érő gaz úz csúfot velem.

Évek, évtizedek szálltak el azóta, hogy a gondos kezekből kiesett a metszőolló, a fűrész. A beteg, sokféle kidőlt fák panaszkodnak, hogy nincs már ember, aki ápolná és sebeiket gyógyítaná.

A halódó gyümölcsöskert szélén állok. Szemrehányóan néz rám valamennyi fa. A sápadt gyümölcs, mely kerek, szomorú szemét idézi, vádol.

Késő délután van.

Az égbolt tiszta, felhőtlen. Minden csendes, mozdulatlan, minden várja a nap lassú lemene-telét.

Gyötör a lelkiismeret. Segítség nincsen...

Jozef Bujna mérnök úgy várta a nyugdíjba menetelét, mint a megváltást. Már régóta szó szerint minden nagyon bosszantotta és elkésértette, ami a puszta létével összefüggött. Utálta a munkahelyét, a lakását, a fővárost, ahol már csaknem negyven éve élt, egyszerre megundorodott az egész világtól. A nyugdíjat tartotta az egyetlen lehetőségnek keserves állapotának, a maga és felesége életének gyökeres megváltoztatására. Békés, zavartalan életre vágyott, még hozzá falun. Ezért mint paraszt származású, amit egyébként soha senki előtt nem titkolt, egyetlen dolgról álmodozott, egy csendes falusi családi házról nem messze a fővárostól, ahol feleségével együtt kényelmesen élvezhetné a nyugdíjasok megérdemelt pihenését.

A nyugdíjba vonulása előtti hetek már munkahelyén is csak a falusi házak eladásáról szóló hirdetések tanulmányozásával teltek. Kollégái megértéssel és nem kis irigységgel drukkoltak neki, hogy legalább élete alkonyán kívánsága szerint valami jót éljen meg.

– Ezt hallgassátok meg! – ugrott fel Jozef Bujna az íróasztaltól olyan hevesen, hogy még a szék is nagy zajjal felborult mögötte. – Megvan! Ezt keressük! Ide figyeljete! „Jó állapotban lévő klasszikus falusi ház nyitott tornáccal és nagy kerttel eladó a falu szélén, csendes zsákutcában.”

Jozef Bujna mérnök és felesége kiszálltak az autóból a csörgedező patakon átívelő kis hídon, pontosan a zsákutca végén lévő ház kapuja előtt. Az olajfestékkel zöldre festett kerítés mögött, elől nagyablakos, hosszú tornácos ház állt. A meghatódott házaspár egy pillanatra úgy érezte, hogy egy régi igaz barát várja és köszönti őket. Jozef Bujna még ujjával csettintett is, s arra gondolt, hogy az Isten is nekik teremtette ezt az épületet, amely bizalmasan hívogatta befele. És nemcsak a ház csalogatta, hanem a ház mögött nem messze kezdődő, a lankás hegyoldalra felhúzódó kiserdő is. A feje szédülni kezdett, a lélegzete is elakadt ennyi szépségtől. Ha festő lennék, gondolta.

– Tessék csak, jöjjenek beljebb! – hallottak egy női hangot a tornác felől.

Rögtön meglátták az asszonyt bő sötét szoknyában, kartonkendővel a fején, ami enyhítette a kissé meggörnyedt öregasszony ráncait. A látogatókat elbűvölte mozgékonyágával. Minden udvariaskodás nélkül leültette őket a tornácon, térült-fordult, és az asztalon volt a friss gyümölcs, megkínálta őket kellemesen illatozó kávéval.

– A házat még a nagyapám építette vályogtéglából – kezdte előadását a házról –, de még száz évet is kibír.

A vendégek élvezettel itták a forró fekete nedűt, és érdeklődve hallgatták a vályog dicséretét, amelyről az öregasszony valahol azt olvasta, hogy Sába királynőjének birodalmában már régés-régen az ősi felhőkarcolókat is így építették.

– Erős kőből van az alapja – tért vissza a házához, és most már a tulajdonos büszkesége beszélt belőle. – Csak a tetőre kell ügyelni, hogy ne ázzon be – folytatta hozzáértőn az asszony, és szavait egyre szívélyesebb mosoly kísérte. – Meglátják, nagyon nagy örömük telik majd benne. Magam soha az életben nem adnám el, de nincs mit tenni, ha az öregség gyötör. Csak egyedül élek már itt. Biztos jobb lesz nekem valamelyik lányomnál, hogy úgy ne járjak, mint Navratil Marcsa a szomszéd utcából. Leesett az ágyról, és a szerencsétlent csak két vagy három nap múlva találták meg... Jaj, bocsássanak meg, miket beszélek itt... Inkább nézzék meg a házat és főképp a kertet, ahol ásott kút is van. A ház mellett meg borospince és épített kemence. Ha megtetszik maguknak, biztosan megegyezünk...

A hosszú, bár nem túl széles kertben három sorban váltakozva álltak a fiatal és öreg gyümölcsfák. Voltak alma-, körte-, és szilvafák, meg már leszedett cseresznye- és meggyfák. Mögöttük példásan művelt kis szőlő, a kerítés mentén pedig Bujnaék egy sor málnát, egrest és ribizlit láttak. A házhoz legközelebb, ahogy illik, kis virágoskert és egy gondosan művelt zöldséges ágyás volt. Bőségesen termelt a virág, de a paprika, paradicsom, répa és petrezselyem, borsó, hagyma, tök és más zöldségféle is. Ahogy a reménybeli vásárlók megálltak a baromfiudvar mellett, ahol sok tyúk, liba és kacsza zavartalanul szedegette a szemet és csipkedte a füvet, tanácstalanul néztek egymásra.

– Jožko, az istenért, mit kezdenénk mi mindezzel? – emelte fel rémült tekintetét az asszony. – Tudod jól... nem értek én a falusi munkához. Már látom, hogy fogsz kapálni egész nap ebben a hatalmas kertben... És ne gondold, hogy a gyerekeink megsajnálják, és segíteni fognak. Nekik is megvan a maguk keresztje... Magasról tesznek a kertünkre...

Bujna mérnök úr háttal a kiskapunak támaszkodott és szívből hangosan felnevetett:

– Milyen munkáról beszélsz? Ne félj semmit! Itt semmi sem marad a fiatal, egészséges gyümölcsfákon kívül! Semmi, de semmi. Az öreg házat a buldózer egykettőre leszedi, itt a kert közepén meg saját elképzelésünk szerint újat, mutatósat építünk. Előtte és mögötte nem kell más, csak szépen ápolt zöld fű, ahol az unokáink reggeltől estig játszhatnak. Lesz homokozó mozgat-

ható tetővel, fa pavilon, hinta, trambulín, csúszda, egy kis medence. Meglátod, az unokáinkat hat ökörrrel sem lehet majd elvontatni innen... Egyszóval, semmi sem marad itt, amit kapálni, permetezni, metszeni, és tudom is én, még mit kellene csinálni vele.

Josef Bujna mintegy önkívületben lehunyja a szemét, és megjelenik előtte egy építészeti szíven kigondolt modern ház, nagy verandával, ahol ki mást, mint magát látja üldögélni a kellemes árnyékban. Igen, ő lustálkodik egy jól behűtött sörrel, amelyből kényelmesen kortyolgat, és közben drága cigarettát szív. És ami még fontosabb, idegeit nyugtatgatja a festői völgy és a fiatal erdő látványával. Elképzeli, milyen lehet itt a nyári hőségben. Nem lehet kellemetlen, hiszen nem gond gyorsan összepakolni az unokákat, felsétálni az erdőbe, lefeküdni egy nagy fa alá, és szundítani egyet a kellemes hűvösben. Egyébként ő maga biztos nem akarna aludni, mert ott, a természet ölen hallgatná a madarak dalát, a patak csobogását, az erdő susogását és a kergetődző vadak dobogását. Mindettől megfosztotta a negyven évnyi kemény munka... Bizony, több mint negyven évre megvonta tőle a sors az ilyen élvezeteket.

– Azt hiszem, igazad van – szakította félbe bizonytalanul az asszony férje ábrándozását. – Itt olyan környezetet teremtünk magunknak, amilyen után vágyunk.

Ezzel a reménnyel és szilárd elhatározással akarták megkeresni a gazdasszonyt, hogy meg-egyezzenek...

Amikor Jozef Bujna energikus mozdulattal megfordult, legnagyobb meglepetésére ott állt előtte az öregasszony. Ebben a pillanatban megérezte, hogy minden másképp is lehet. Nem lep-
te meg, hogy hirtelen mellette, a közvetlen közelében találta magát, de egyenesen megrémítette az öregasszony arca. Ráfüggesztette szomorúságtól ködös tekintetét, és az volt az érzése, hogy hirtelen mélyebbek lettek a ráncok az arcán. Hallgatott, ajkát erősen összeszorította, a szeme hideg volt, mint az acél.

Bujnának, a tapasztalt főmérnöknek ez nem volt jó jel. Kezdte rosszul érezni magát. Még jobban nyugtalanította a felesége, amikor rövid keresés után tekintetük találkozott. Sikertelenül figyelmeztetnie, hogy valami megváltozott azalatt, amíg a kertben voltak. Megszólaltak tapasztalatai a korábbi konfliktusokból. Csökkentse a feszültséget, súgta megérzése. Erőltetett mosollyal, néhány barátságos szóval próbálta folytatni a kerti beszélgetést a magabiztos tulajdonosnővel.

– Igazán szép kertje van. Hogy győzi egyedül?

– Oh, könnyen lehet győzni – legyintett –, csak akarni kell, és minden nap csinálni valamit a kertben...

– Milyen igaz – igyekezett megnyerni a barátságát. – Minden nagyon tetszik itt... a ház meg a kert is... Komoly vevők vagyunk... Valahogy meg kellene egyeznünk az árban...

Az öregasszony késlekedett a válasszal, kétségbeesetten tördelte a kezét. Nem nézett látogatóira, csak valahová a kertbe révedt a tekintete.

– Ez a kert és ez a ház nem maguknak való. Nem éreznék itt jól magukat – emelte fel lehajtott fejét. Igyekezett őszintén és nyugodtan beszélni, ahogy a mostani találkozó után elhatározta.

– Hiszen az előbb biztosítottam, hogy minden tetszik – mondta Jozef Bujna.

– Ugye így van? – hívta mintegy tanúnak a feleségét, remélve, hogy neki majd sikerül enyhíteni a feszültséget, ami természetes az eladó és a vevők között.

Úgy látszott, nem is a pénzről van szó. Bujnáné meglehetősen zavarba jött az egész helyzettől, csak arra volt képes, hogy helyeseljen, és ismételtesse, mennyire tetszik neki itt minden... a környék, az erdő, a patak...

– Á, az ember mindenütt azonnal megszokik... akár hegyek vannak, mint itt, akár síkság – mondta az öregasszony. – Mindegy, az ember nagyon gyorsan hozzászokik a környezetéhez... Ez itt nem maguknak való – jelentette ki kertelés nélkül a tulajdonos, mintegy utolsó szóként. – Bizony nem...

– Mégis miért gondolja, hogy ez itt nem nekünk való? – kérdezte Bujna, nem is leplezve csalódottságát.

Az öregasszony tekintete már nem révedt a kertbe, hanem visszatért egyenesen az utolsó összecsapásra a hajthatatlan mérnökkel.

– Hogy miért? – ismételte meg a kérdést az öregasszony – Azért, mert nem gyarapítani jöttek, hanem mindent lerombolni, minden hasznosat és szépet... Nem, ezt az ingatlant nem adhatom el maguknak... Inkább olcsóbban válok meg tőle, de tudnom kell, hogy azok, akik megveszik, hasonlóan gondolkodnak, mint én. Gyarapítani fogják, nem pusztítani és lerombolni...

Bujna mérnök az elhangzottaktól szinte kábultan nézett hol a feleségére, hol az öregasszonyra. Már-már lélegzetet vett, hogy rákiabáljon az idős asszonyra: Mi köze hozzá, hogy mit fog csinálni a megvásárolt ingatlannal? Ez csakis az ő dolga, senki másé. De nem jutott szóhoz, mert az asszony gyorsan folytatta:

– Le akarják bontani ezt a házat, kivágni a gyümölcsfákat és a szőlőt, és az egész kertből pázsitot csinálni... Még elgondolni is rossz, hogy tönkretennék ezt a paradicsomot... Nem, ez a hely nem maguknak való... Bocsássanak meg, de tényleg nem... Kár minden szóért, nem adhatom el maguknak...

Az öregasszony ezzel kétségtelenül lezárta a beszélgetést. Fürgén az asztalhoz lépett, felvette a tálcat, amelyen az üres kávéscsészék voltak, és bement vele a házba. Ez a napnál is világosabb felszólítás volt.

– Gyerünk innen! – jelentette ki a kedvetlen és mélységesen csalódott Jozef Bujna.

Az öregasszony pár pillanat múlva ismét megjelent, s ahogy illik, egészen a kapuig kísérte a látogatókat.

Öregek szerelme

Nyárvégi napsütéses vasárnap van. A falu a déli harangszót várja, hogy az ünnepi asztalhoz ülhessen. Rozina néni a konyhában már régen elvégzett mindent: az ebédet a mise után befejezte, és félrehúzta a sparhelt szélére, hogy meleg maradjon. Az asztalt megterítette. Abban a pillanatban, amikor a ketyegő órára nézett, meghallotta a nagy harang első kondulását.

– Mišo, hallasz? – emelte fel kicsit a hangját, bár tudja, hogy férje is úgy várja ezt a felszólítást, mint egy parancsszót. – Gyere ebédelni!

A hátsó szobából fojtott köhögés, majd papucsoszogás hallatszik, ami jelzi, hogy közeledik a megszólított személy.

– Igen, rendben van – nyitja ki a konyhaajtót Michal Kara. – Amikor a harang megszólal, zörögni kell a tányéroknek és kanalaknak. Így van rendjén, így bizony.

– Nálunk már több mint hatvan éve, minden áldott vasárnap – helyesel Rozina néni.

Michal Kara az asztalfőre ül. Határozott mozdulattal tányérját a leveses tálhoz tolja, amelyben gőzölög az illatos, finom húsleves.

Rozina néni tudja a kötelességét, már több mint hatvan éve ő szed a férjének.

– Elég! – emeli fel a jobb kezét Michal Kara. – Nekem ennyi elég.

Amikor már Rozina néni is szedett levest, és jobb kezébe vette a kanalat, aggódalmasan megszólalt, mintegy figyelmeztetve férjét:

– Vigyázz lelkem! A leves forró, mint a tűz. Nehogy megégesd azt a szép piros ajkakat!

– Mi van veled, hé? – csodálkozik az öreg. – Még hogy szép piros ajkamat! Hol van az már, hová lett az, aranyom?

– Nono, még nincs minden elveszve! – mosolyog sokatmondón Rozina néni.

Michal Kara nincs hozzászokva az ilyen erkölcstelen beszédhez, különösen fényes nappal nem, ezért, hogy zavarát leplezze, gyorsan ledönt egy vörösborral teli kétdecis poharat.

– Ne igyál bort evés előtt, lelkem! – figyelmezteti férjét Rozina néni. – Még rosszul leszel itt nekem!

– Mikor láttál engem berúgva, vagy mikor lettem rosszul a bortól? – mordult élesen a feleségére Michal Kara. – Ilyet még nem láttál és nem is fogsz!

– Akkor mitől olyan vörös az orrod? – nevet ravaszul a néni.

– Hiszen nyár van, biztos leégett – feleli büszkén az öreg.

Rozina néni hihetőnek tartja a választ, elismeréssel nézi a férjét. Aztán hirtelen hozzá hajolt, és szemét az öreg arcra függesztette:

– Mišo, kérlek, vadd be ezen a szent napon, hogy már csak a bort kedveled, engem már nem is szeretsz.

– De szeretlek – szakadt ki az öregből –, még a saját jól nevelt gyerekeimet se szeretem jobban...

– Nem úgy gondolom, Mišo, hanem másképp... Úgy szeretsz, mint férj a feleségét?

Michal Kara várt, hallgatott egy kicsit,

– Nézd, aranyom! – mondja az öreg kétségek között – Nézd csak ezt a csirkepaprikást nokedlivel! – mutat az öreg a tányérjára. – Az ilyen paprikás ritka, mint a fehér holló. Ilyen paprikást még az anyám, nyugodjék békében, még ő sem tudott főzni.

– Mišo, ne beszélj mellé! – Vágott férje szavába Rozina néni. – Én azt kérdezem, hogy szeretsz-e, te meg valamilyen paprikásról locsogsz itt nekem.

– Hiszen arra felelek, amit kérdeztél – folytatja most már nyugodtabban az öreg. – Erről a paprikásról, a te a paprikásodról beszélek. Emiatt a paprikás miatt fáj a fejem, még hozzá nagyon. Ahogy telik az idő, egyre jobban fáj...

– Mi fáj?

– Hogy az idő múlik és mi is elmúlunk... Nyolcvan év felett már minden megtörténhet – mondja az öreg fájdalmas hangon.

– Anyád annak idején a kilencvenedik évét is elhagyta... Nagyon jó anyagból vagy - nyugtatgatta a férjét Rozina néni.

– Lehet, hogy ez a paprikás az utolsó a földi életemben – folytatja Michal Kara. – Úgy szeretem, de úgy... Jobban, mint az életemet – mondta fájdalomtól reszkető hangon. – A paprikásod a legnagyobb fájdalomban is felvidított, védelmezőm, vigaszom és örömöm volt ebben a nehéz és elátkozott életben...

– A paprikásom? – nézett rá rémülten Rozina néni.

– Hát, nem egészen – mosolyog titokzatosan Michal Kara – hanem a személy, aki annyi éven át főzte nekem ezt a paprikást. Te! Te vagy az, galambom. Te, Rozinka Trusková, te, szépszemű feleségem.

Szép, öreg arcuk megkomolyodott. Csak szemük égett boldogan.

Szomszédok

Tiszta, késő őszi délelőtt van. A görcsös öreg diófa sárga levelei nem bírják tovább, sűrűn hullanak, és velük az érett dió is. A hatalmas fa tulajdonosa, az évek folyamán egyre görbébb tsz-nyugdijas, Ján Bujna félve és nem kis aggodalommal szemléli, hogyan telepednek rá a szál-longó levelek a fa alatt lévő diókra, amelyeket idáig nem takart be fű és levél. Úgy látja, nagyon kevés van belőlük. Amikor pedig tekintetét a gallyakra emeli, alig néhányat lát a végükön. Rosszkedvűen állapítja meg, hogy nincs más hátra, mint leszedni, és nem hagyhatja megrohadni azokat a diókat sem, amelyek a lehullott levelek alatt vannak. Legszívesebben azonnal felmászna kedves öreg fájára és leszedné a termését. Tekintettel öreg korára és csaknem erőtlén öreg testére, ez szóba sem jöhetett. A diót ugyanis Janko Bujna fiatalkorától addig, ameddig csak bírta, egyenesen a fáról szedte. Ezért a szokásáért majd' az egész falu kinevette. Hiába magyarázta, hogy a lehullott diót esetleg nem találja meg a fűben, egy része kőre vagy akár a földre hullva széttörik, eső után a sárba is belesüllyedhetnek vagy az emberek egyszerűen csizmával rálépnek és széttapossák. Köztudomású volt, hogy a nyugdijas Bujna nem ért egyet a dióveréssel sem. Micsoda emberek azok, akik mint a lázadók, hosszú botokat, husángokat, új baltanyeleket és seprűnyeleket ragadnak, és kegyetlenül, mint a vesettek nekiesnek az ártatlan diófa verésének. Tönkreteszik, letörik a gallyait, és közben több ág hullik le, mint dió. Ő nem tartozik, és soha nem is tartozott az ilyen csőcselék közé.

Ján Bujna gondolkodik. Először eszébe jut, hogy egyáltalán nem kellene a dióval foglalkoznia. Ördög vigye ott, ahol van! Aztán kiveti ezt a gondolatot a fejéből, és mindent aprólékosan átgondol. Arra jut, hogy dió nélkül mégsem lehet a háza. Mindig volt otthon, és most is lesz. A dió nagyon értékes csemege, mormolja az orra alatt. Milyen karácsony lenne diós bejgli nélkül! Nagyon szereti a diós tésztát, nem is beszélve a diós kifliről. A dió nemcsak a testet szolgálja, gondolja tovább az öreg, hanem a lelket is. Azokra a hosszú téli estékre gondol, amikor feleségével kettesben törték a diót, és békésen, egyetértésben beszélgettek. Ezt az összhangot, azt, hogy milyen jól megértették egymást, talán soha nem felejtí el...

Nem csoda, hogy Ján Bujna úgy dönt, ahogy döntött: Ebben az évben utoljára, de tényleg legutoljára kézzel szedi le a diót legalább az alsó ágakról. Közben gyorsan fogyott az ereje, meglehetősen gyakran kellett pihennie, miközben új diókat fedezett fel. Nagykeservesen odátámasztotta a létrát az öreg diófa vastag törzséhez, és csak nagy erőfeszítéssel tudott felmászni legalább az alsó ágakig.

– Jano bácsi, szedi a diót, szedi? – hallotta a kerítés mögül a fiatal szomszéd hangját.

– Szedem, Paľko, szedem – ahogy illik, nem maradt adós a válasszal a fiatalnak.

– Innen is látszik, hogy a maga nagy diófája gazdag terméssel hálálja meg a törődést, - hízelgett az öregnek a fiatal.

Csend lett, a szomszédok végignéztek egymáson és lélekben felbecsülték az ideai termés bőségéről való beszélgetés őszinteségét.

– Nézd, Paľko, nyugodtan szedd le a diót a telkedre átnyúló ágakról. Téged illetnek – juttatja kifejezésre jóindulatát az öreg.

– Ugyan! Annyink van, hogy magunk sem tudjuk, mit kezdjünk vele – felelte csalfa mosolylyal a fiatal szomszéd. – A szőlőben ma is három púpos nagy kosárral szedtem össze.

– Szedd csak le ezt is – ellenkezett az öreg Bujna. – Az iratlan törvény szerint téged illet. A törvényt pedig be kell tartani – hangsúlyozta nagylelkűen az öreg. Hamarosan folytatta, de már másról:

– Isten áldja apámat, hogy ide ütetted ezt a fát, hiszen az ágai alig bírják hordozni a nagy termés súlyát...

A fiatal szomszéd erre alig láthatóan elmosolyodott, hiszen a vak is látja, hogy valójában bizony a termés most szegényes. Csak itt-ott látni valami diót, sok még le sem hullott. Hol van az az idő, amikor ez a fa hihetetlenül sokat termett. Bizony megöregedett, ahogy a gazdája is, és látszik, hogy hamarosan ki is szárad.

– Látod Paľko, apám a halála után annyi évvel is támogat és gazdagít ezen a fán keresztül...

– Éppen azért, Jano bácsi, mert az apja magára hagyta ezt a fát, maga örökölte utána, így a termése is magát illeti – állította hangosan a fiatal szomszéd. – Az már mellékes, hogy valamelyik ága átnyúlik a mi telkünk fölé, vagy sem...

– Talán igazad van – nyugszik bele ingadozva az öreg Bujna, bár lelkében örömmel és gyorsan egyetértett szomszédja nézetével.

– Jano bácsi, leszedem az oldalamon a diót egy kosárba és a kerítés fölött átnyújtom, – javasolta Paľko. Komolyan is gondolta, szedte volna és örömet szerzett volna az öregnek, de szinte nem volt mivel. Tanácstalanul nézte az ágakat és a földet alattuk, amikor a fejében világosság gyúlt: a kamrában van már vagy három kosár diója, amit a szőlőjében gyűjtött. Szó nélkül észrevétlenül eltűnt a félhomályos helyiségben, ahol megragadta a friss dióval teli legnagyobb és legnehezebb kosarat.

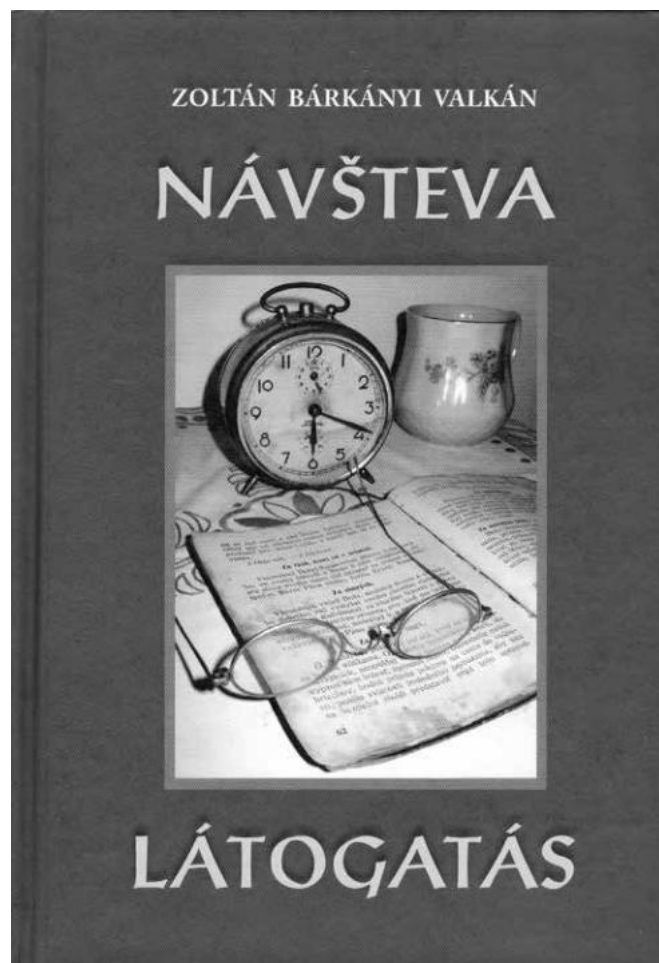
– Jano bácsi, nem hiába van a maga diófájának ezen az oldalon nagy termése, ahol a legtöbb fényt és meleget kapja – szólalt meg mintegy magyarázatképpen a fiatal, amikor a kerítésen átadta az öregnek a kosár diót, ahogy megbeszélték.

– Isten fizesse meg Paľkóm, hogy ilyen rendes vagy és segítesz nekem – köszönte meg az öreg, de nem felejtette el hozzátenni a magáét:

– Ha nem is mindenütt, de a ti naposabb oldalatokon ebben a rosszabb évben is szépen termett a diófánk...

A két szomszéd között csend lett. Kedves tekintetükből nyugalom áradt, a szemükbe csaknem férfikönnyek szöktek a meghatottságtól, attól, ami ma közöttük váratlanul lejátészódott.

(Szlovákból fordította Zsembery Teréz)

Téli ételek savanyú káposztából

A tél beálltával a hagyományos konyhában leszűkült az alapanyagok köre. A helyben termelt, elvermelt répa, burgonya, hagyma, száraz bab, lencse mellett a savanyú káposzta jelentett nagyobb mennyiségben is elérhető, olcsó táplálékforrást. A háziasszonyok leleményessége révén számos ételféleséget – s azokat is több elkészítési móddal – ismerünk és szeretünk. Töltött káposzta nélkül nem múlhatnak el a téli ünnepek, de érdemes kipróbálni még nem ismert káposztás recepteket is. Jó étvágyat hozzá!

Kwaśnica – lengyel savanyú káposzta leves

Hozzávalók:

70 dkg sertésborda,
70 dkg burgonya,
40 dkg savanyú káposzta,
40 dkg füstölt sertésborda,
30 dkg füstölt szalonna,
3 gerezd fokhagyma,
3 db szárított vargánya gomba,
3 tk. majoránna, 2 tk. só,
1 tk. kömény, fél tk. őrölt bors,
3 szem szegfűbors, 2 db babérlevél,
2 l víz.

A nyers sertésbordát leöblítjük és kisebb darabokra vágjuk, majd egy nagyobb fazékba tesszük és felöntjük hideg vízzel, sózzuk, közepes lángon, félig fedve felforraljuk. Amikor felforr, a keletkező habot le-szedjük, majd takaréklángon, fedő alatt nagyjából 45 percig főzzük. A füstölt sertésbordát és a füstölt szalonnát szintén kisebb darabokra szedjük, majd a leveshez adjuk, amit borsal, köménnyel, szegfűborsal, babérlevéllel, zúzott fokhagymával és a szárított gombákkal fűszerezünk, majd fedő alatt további 20 percig főzünk.

Ezalatt meghámozzuk, kisebb kockákra vágjuk és a leveshez adjuk a burgonyát. A savanyú káposztát enyhén kinyomkodjuk, de ki nem öblítjük, ollóval vagy késsel kisebb darabokra vágjuk, és a szárított majoránnával együtt a leveshez adjuk. Még 30 percet főzzük. Kevés csípős hegyes paprikát is adhatunk a leveshez.

Másnap még finomabb, mint minden káposztás étel, azaz érdemes előre elkészíteni, hogy legyen ideje az ízeknek jól összeérnie.

Ruszin vargányás savanyú gombaleves

Hozzávalók:

50 dkg szálas, savanyú káposzta,
30-40 dkg füstölt tarja vagy csülök,
fél szál száraskolbász vagy füstölt
szárazkolbász, egy marék gersli,
10 dkg szárított vargánya,
4 gerezd fokhagyma, szemes bors, só,
1 fej vöröshagyma, 3-4 db babérlevél.
A habaráshoz: 1 nagy pohár tejföl,
2-3 ek. liszt. A rántáshoz: zsír, liszt,
3-4 gerezd fokhagyma,
3 kávésk. piros paprika.

A savanyú káposztát és a kockára vágott tarját 3-4 liter vízben feltesz-szük főni (a csülköt elő kell főzni). Hozzáadjuk a forró vízben átmo-sott gerslit, az egész fej vöröshagymát, a fokhagymagerezdeket. Kissé megsózzuk, babérlevéllel és szemes borsal fűszerezünk. Amikor a ká-poszta már majdnem megpuhult, hozzáadjuk a szárított vargányát és a karikára vágott kolbászt. Miután minden puhára főtt, először a lisztet elkeverjük a tejjel és behabarjuk a levest, majd elkészítjük a fokhagy-más rántást. Lehetőleg disznózsíron szép világosra pirítjuk az apróra vágott fokhagymát, majd hozzáadjuk a lisztet, és amikor jól átpirult, beletesszük a piros paprikát is, végül a leveshez adjuk. Egyet forralunk rajta, amíg besűrűsödik, és már el is készült.

Sváb húsos káposzta krumplis gombóccal

Hozzávalók:

2 kg savanyú káposzta,
80 dkg sertéslapocka,
2 db fehér hagyma, 5 ek. tejföl,
3 csapott ek. liszt, 2 ek. zsír,
2 tk. fűszerpaprika,
2 db babérlevél, 1 mokkásk. só,
fél mk. köménymag,
ízlés szerint bors, 3 dl víz.
A gombóchoz: 1 kg burgonya,
30 dkg liszt, 2 mk. só.

A burgonyát héjában megfőzzük, és hagyjuk kissé hűlni. Egy nagyobb lábosban megolvasztjuk a zsírt, rádobjuk a felcsíkozott hagymát, kissé megfonnyasztjuk, majd rátesszük a felkockázott sertéshúst. Keverget-ve lepirítjuk, a tűzről lehúzáva hozzáadjuk a piros paprikát, jól átkever-jük. Rátesszük a szálas savanyú káposztát, a fűszereket és felöntjük 3 dl vízzel. Felforrás után lassan rotyogtatva puhára főzzük. Liszttel be-habarjuk. Ezalatt a burgonyáról lehúzzuk a héját, még melegen burgo-nyanyomón áttörjük, és liszttel, kevés sóval összeállítjuk vele a tésztát. Kis gombócokat formázunk, lobogó forró, sós vízben kifőzzük (amíg a víz tetejére emelkednek), majd kiemeljük a gombócokat. A káposztát tejjel tálaljuk a gombócok mellé.

Klotzki – sváb krumplinudli savanyú káposztával

A burgonyát megfőzzük, még melegen lehúzzuk a héját, áttörjük. Sóval, szerecsendióval ízesítjük, hozzáadjuk a tojásokat, és annyi liszttel, amennyit felvesz, kézzel összegyúrjuk jól formázható, nyújtható, rugalmas tésztává. Kisebb darabokat levágva, lisztezett deszkán ujjnyi vastag rudakat sodrunk, késsel kb. 8-10 cm-es darabokra metéljük. A darabokat egyenként csúcsos végűre sodorjuk. Forrásban lévő, enyhén sós vízbe engedjük, és addig főzzük, amíg a nudlik felemelkednek a víz tetejére (kb. 5 perc). Közben a zsírt egy serpenyőben megforrósítjuk. A nudlit szűrőkanállal kiemeljük a vízből, lecsepegtetjük, majd adagonként a zsíron aranybarnára pirítjuk.

A szalonnát zsíron megpirítjuk, hozzáadjuk a felcsíkozott hagymát, majd néhány perc elteltével beletesszük a káposztát, borssal, kömény-maggal, babérlevéllel, borókabogyóval ízesítjük, és fedő alatt mérsékelt hőn kb. 10-15 percig pároljuk. Ezt követően a babérlevelet és a borókabogyót kivesszük belőle, majd a krumplinudlival összeforgatva, forrón kínáljuk. Csak akkor kell főzés közben sózni, ha a savanyú káposzta nem túl sós.

Néhol egy edényben készítik: a káposztát bővebb vízben főzik, amikor már csaknem megpuhult, a forrásban levő vizébe szaggatják bele lágyabb tésztából a nudlikat.

Szárma

A káposztát megmossuk. A füstölt húst megdaráljuk, összekeverjük a friss darált hússal, megsózzuk, borsozzuk, hozzáadjuk az apróra vágott petrezselyemzöldet és a rizst. A masszát összedolgozzuk, és megtöltjük vele a káposztaleveleket. A szármatekercesek elkészítéséhez szükség van némi kézügyességre, hogy főzés közben ne essenek szét, valamint minőségi savanyú káposztára, melynek levelei nem repednek szét az elkészítés közben. A levelek savanyúságától függően felhasználás előtt megmoshatjuk, röviden le is forrázhatjuk őket. A levelek tövé-nél az erek vastag részét levágjuk, majd az elkészített húskeverékből kis adagot belecsonagolunk. A töltelékeket fazékba rakjuk, feltöltjük még szálas savanyú káposztával vagy az összevagdalt maradék levelekkel, füstölt hús darabokat teszünk bele, ráöntjük a paradicsomlevet, vizet adunk hozzá és főzzük. Egy evőkanál lisztet kevés vízzel összekeverünk, a töltelékekre öntjük, az ételt megsózzuk, és forró sütőbe tesszük. Addig sütjük, amíg teljesen megpuhul. Krumplipürével tálaljuk.

A szárma hagyományosan sertés és marha- vagy borjúhús keverékéből áll, amihez apróra vágott hagymát, fokhagymát, sót, borsot, valamint rizst, egyes helyeken hajdinát adnak.

Káposztás nyögő (sztrapacska)

Az étolajon a savanyú káposztát megpároljuk. A burgonyát meghámozzuk, lereszeljük. A sóval és a tojásokkal és a liszttel elkeverjük, ha túl híg, még adunk lisztet hozzá, hogy sűrű nokedlitésztát kapjunk. Lobogó forró vízbe beleszaggatjuk és kifőzzük. Akkor lesz jó, amikor már fehéren habzik a víz. Még mielőtt kifut, gyorsan szűrőkanállal kiszedjük. Hideg vízben átöblítjük, leszűrjük, és tálba tesszük. Közben a szalonnát felkockázzuk, és kisütjük a zsírját. A pörccöket kiszedjük egy tányérba, a nokedlit meglocsoljuk a szalonna zsírjával, és hozzákeverjük a párolt káposztát. Ízlés szerint sózzuk, és a pörccökkel együtt kínáljuk. A szlovák eredetű sztrapacskát, főleg túróval fogyasztották, telente savanyú káposztával került az asztalra.

Hozzávalók:

A nudlihoz: 80 dkg burgonya, 20-30 dkg liszt, 2 db tojás, ízlés szerint só és reszelt szerecsendió, 2-3 ek. kacsá- vagy libazsír a pirításhoz.

A káposztához:

50 dkg savanyú káposzta, 15 dkg felkockázott, húsos szalonna, 1 db vöröshagyma, 1 ek. kacsá- vagy libazsír, 3-5 db borókabogyó, 1 db babérlevél, ízlés szerint só, őrölt bors, köménymag.

Hozzávalók:

25 dkg darált hús, 25 dkg füstölt hús, 1 fej savanyú káposzta, kis doboz paradicsomkonzerv, 2 marék rizs, 1 ek. liszt, 1 csokor petrezselyem, só, őrölt bors.

Hozzávalók:

1 kg burgonya, 40 dkg liszt, 40 dkg savanyú káposzta, 10 dkg füstölt szalonna, 2 tojás, 1 dl étolaj, 3 tk. só.

Forrás: izorzok.hu, receptneked.hu

Inhalt „Barátság”/ „Freundschaft”

Jahrgang 32. Heft 5.

In der Novemberausgabe veröffentlichen wir eine Studie, welche die Friedhöfe der Siedlung Tótkomlós in der Tiefebene und in deren Umgebung vorstellt. Im Oberhaus des Parlaments wurde zum dritten Mal die Beratung der Nationalitätenstipendiaten veranstaltet. Die früheren und die neuen Stipendiaten konnten sich vorstellen, und dieses Fördersystem funktionierte ausgezeichnet und funktioniert auch heute in einer weiterentwickelten Form, wodurch der Nachwuchs im Nationalitätenunterricht gesichert wird. Am Tag der Ungarisch-Bulgarischen Freundschaft, am 19. Oktober reiste Staatspräsident Dr. Tamás Sulyok mit den Leitern der bulgarischen Gemeinschaft in Ungarn nach Bulgarien: wir stellen das reiche Programm dieser Reise vor. Von FUEN wurde eine neue Vorsitzende in der Person von Olívia Schubert, der stellvertretenden Vorsitzenden der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen gewählt. Wir haben sie über ihre Pläne gefragt. Seit 30 Jahren werden die slowakischen Schülertheaterlager veranstaltet, wir teilen eine Zusammenstellung aus den Ereignissen der vergangenen Jahrzehnte mit. Der ungarndeutsche Dichter Josef Michaelis erhielt an seinem 70. Geburtstag eine hohe Auszeichnung, wir haben mit ihm ein Interview gemacht. Der Fürsprecher der rumänischen Nationalität Kreszta Traján ist gestorben, wir erinnern uns an ihn. Für die Novemberabende empfehlen wir Erzählungen und Gedichte. Die nächste Ausgabe von BARÁTSÁG erscheint am 15. Dezember.

In our November issue, we are publishing a study that provides an overview of the cemeteries of Tótkomlós and its surroundings in the Great Plain. The minority scholarship holders met for the third time in the hall of the Upper House of the Parliament. Those who had already graduated together with those who had just graduated were able to introduce themselves; this support system has been working excellently and continues to function today with further improvements, ensuring the supply of new graduates in minority education. On the Day of Hungarian-Bulgarian Friendship, October 19, President of the Republic Dr. Tamás Sulyok visited Bulgaria with the leaders of the Bulgarian community in Hungary. We are also presenting his rich program. FUEN has elected a new president in the person of Olívia Schubert, vice president of the National Self-Government of Germans in Hungary. We asked her about her plans. Slovak student drama camps in Hungary are 30 years old, you can read a compilation of events from the past decades. Josef Michaelis, a Hungarian German poet, received a high honor on his 70th birthday and an he was interviewed on this occasion. Traján Kreszta, a Romanian nationalist advocate, has passed away and we commemorate him. We recommend stories and poems to read for November evenings. The next issue of BARÁTSÁG will be published on December 15th.

Contents “Barátság”/ “Friendship”

Vol. 32. No. 5

Lapzárta: 2025. október 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2025. december 15-én jelenik meg.

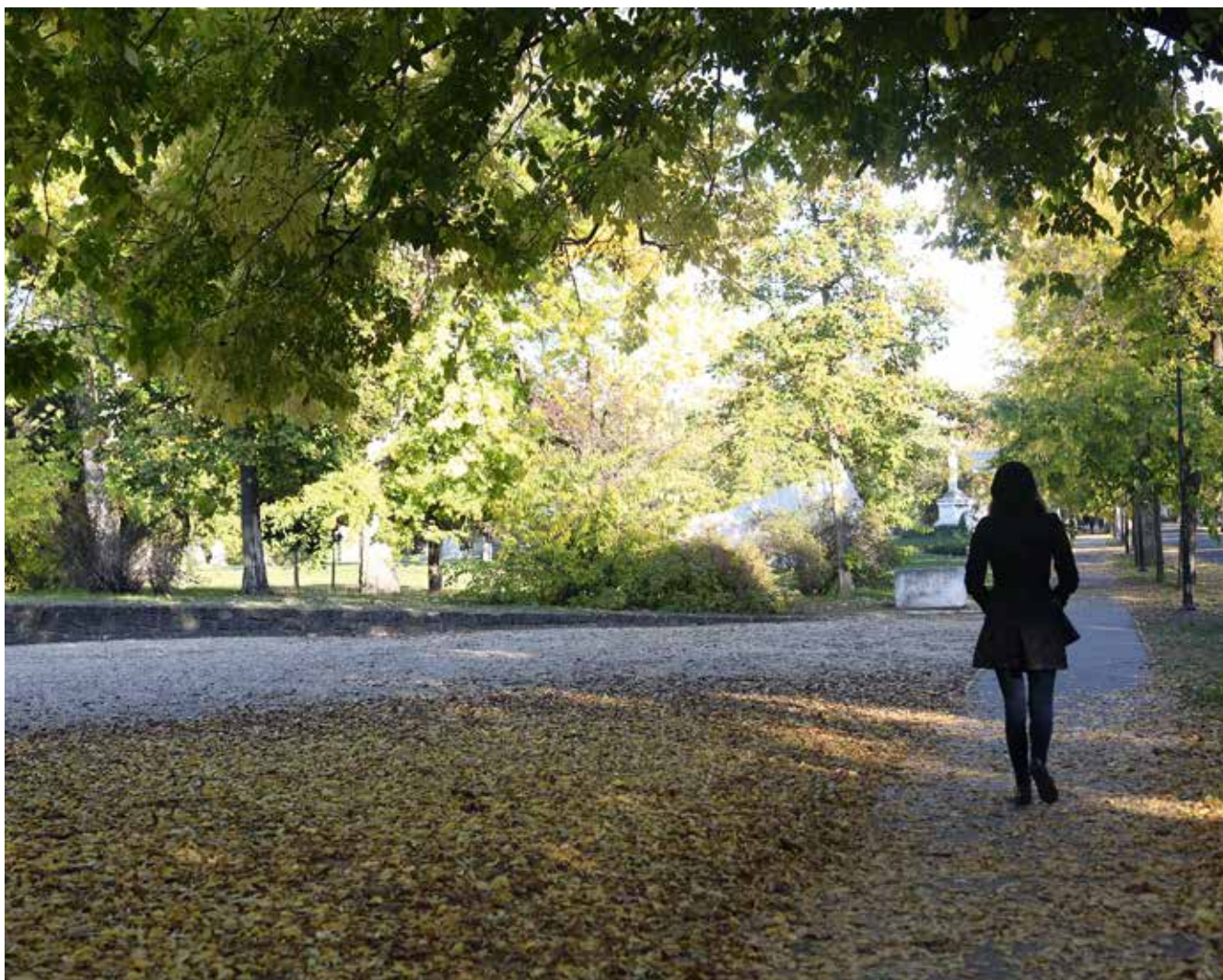

Népismereti tábor Gyulán

Martin Surman-Majeczki felvételei

Novemberi séta

Gohér Krisztina felvételei

Ára: 300 Ft

